

ส่วแม่ฟ้าหลวง

ISSN 1905 - 6265

วารสารศิลปและวัฒนธรรม
THE LOWER MOON RIVER ART AND CULTURE JOURNAL
SURINDRA RAJABHAT UNIVERSITY

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๑
สำนักศิลปและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

องค์อุปถัมภ์สืบสานศิลปวัฒนธรรมไทย

วารสาร

ศิลปและวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล

THE LOWER MOON RIVER ART AND CULTURE JOURNAL

SURINDRA RAJABHAT UNIVERSITY

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๑

ISSN 1905 - 6265

วารสารศิลปะและวัฒนธรรม

เล่มแม่ข่ายมูล

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๑

ISSN 1905 - 6265

เจ้าของ : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

วัตถุประสงค์ :

เพื่อส่งเสริม เผยแพร่งานวิชาการและงานวิจัยที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาองค์ความรู้ และเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทักษะและประสบการณ์ทางศิลปะและวัฒนธรรม ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำมูล

ที่ปรึกษา :

รองศาสตราจารย์ ดร. อัจฉรา ภาณุรัตน์
อาจารย์สาวตรี วรรณสถิตต์
อาจารย์อัคราพร สุขทอง
รองศาสตราจารย์ ดร. สารภี วรรณตรง
อาจารย์ประเสริฐ ใจกล้า

อธิการบดี
ผู้ทรงคุณวุฒิสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
รองผู้อำนวยการสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ

บรรณาธิการ :

อาจารย์เกษราภรณ์ สุพรรณฝ่าย

รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

กองบรรณาธิการ :

อาจารย์กฤษฎา พิณศรี
อาจารย์พิศเพลิน พรหมเกษ
อาจารย์จารุณี ลิทธิศร
อาจารย์เสงี่ยม พวงคำ
อาจารย์ปลั่งศรี มูลศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉลอง สุขทอง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประสิทธิ์ ทองอุ่น
อาจารย์บุญเรือง คัชมาย์
นางพจณี ลีลาพัฒนกุล
นายธานี นามวัฒนา
นายสมชาย มิถุนดี
นายศิริสัมพันธ์ ทองทวี
นางสาวนงนุช มะลิทอง
นางสาววิรยา หงส์ทอง

รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
ผู้ทรงคุณวุฒิสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
ผู้ทรงคุณวุฒิสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

ศิลปกรรมและประชาสัมพันธ์ :

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ชั้น ๓ อาคาร ๓๐ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๐๔ ๐๕๔๗
E-mail : artculture @ sru.ac.th
เว็บไซต์ : http://sru.ac.th/org/art_culture

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์วินัย อ.เมือง จ.บุรีรัมย์ โทร.๐ ๔๔๖๑ ๐๓๙๒

บรรณาธิการแถลง

วารสารศิลปะและวัฒนธรรม กลุ่มแม่น้ำมูล ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมเผยแพร่งานวิชาการและงานวิจัยที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการและเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทศนคติและประสบการณ์เชิงวิชาการ โดยมีขอบเขตเนื้อหาครอบคลุมวิชาการด้านศิลปะและวัฒนธรรมในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำมูล โดยจัดพิมพ์อย่างน้อยปีละ ๑ ฉบับ

ในฉบับนี้ มีเนื้อหาเกี่ยวกับ “พระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เรื่องจากปก” “เครื่องประกอบพระราชพิธีพระศพ กองบรรณาธิการ” “บายศรีสู่ขวัญ พิศเพลิน พรหมเกษ” “ธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมวันนี้ เสี่ยม พวงคำ” “ช้างในวัฒนธรรมไทย อารีย์ ทองแก้ว” “มหาวิทยาลัยพุทธศานกกับหลักฐานการแพร่พิพฒนทางศิลปะในประเทศไทย กฤษณา วัฒนศรี” “กระโปรงดัดดอง : ภูมิปัญญาแห่งจินตนาการจากพื้นบ้านสู่สากล อชราพร สุขทอง” “ข้าวและข้าวปุ้น : ภูมิปัญญาอาหารเพื่อสุขภาพในลุ่มน้ำโขง วาสนา แก้วหล้า” “มิตินการตะ (ฉบับคนกันเอง) ฉลอง สุขทอง” “วัปประพรกัมพูชา ปแวงมหานูญเรื่อง คัษมายี” และนิทานพื้นบ้าน

บทความทุกเรื่องผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการและกองบรรณาธิการที่เห็นว่าเป็นองค์ความรู้ทางวิชาการและเป็นการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทศนคติและประสบการณ์ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำมูล กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจเป็นอย่างดียิ่ง

ขอขอบคุณผู้เขียนบทความทุกท่าน และขอเชิญชวนผู้สนใจร่วมส่งบทความหรือสมัครสมาชิกวารสาร “ศิลปะและวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล” กองบรรณาธิการยินดีจะจัดเผยแพร่ต่อไป และหวังว่าท่านผู้อ่านทุกท่านจะได้รับประโยชน์เป็นอย่างดียิ่ง

บรรณาธิการ

• ฉบับนี้ ๑ ีอยู่ในการสารเป็นทศนคติของผู้เขียนแต่ละคน มีทั้งบทความกองบรรณาธิการหรือทางสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

CONTENTS
สารบัญ

- พระภคินีอาเศียรานุสรณ์ ๔
ประสิทธิ์ ทองอุ่น
- เรื่องจากปก พระราชประวัติ ๕
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
กองบรรณาธิการ
- เครื่องประกอบพระราชพิธีพระศพ : ๑๐
ส่งเสด็จสู่สวรรคาลัย
กองบรรณาธิการ
- บายศรีสู่ขวัญ ๑๕
พิศเพลิน พรหมเกษ
- ธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมวันนี้ ๒๑
เสี่ยม พวงคำ
- ช้างในวัฒนธรรมไทย ๒๓
อารีย์ ทองแก้ว
- มหาวิทยาลัยพุทธศานกกับหลักฐานการ ๔๐
แพร่พิพฒนทางศิลปะในประเทศไทย
กฤษณา วัฒนศรี
- กระโปรงดัดดอง : ๔๗
ภูมิปัญญาแห่งจินตนาการ
จากพื้นบ้านสู่สากล
อชราพร สุขทอง
- ข้าวและข้าวปุ้น : ๕๕
ภูมิปัญญาอาหารเพื่อสุขภาพในลุ่มน้ำโขง
วาสนา แก้วหล้า
- มิตินการตะ (ฉบับคนกันเอง) ๖๗
ฉลอง สุขทอง
- วัปประพรกัมพูชา ๗๔
ปแวงมหานูญเรื่อง คัษมายี
- ภูมิปัญญาท้องถิ่น : บุญเกื้อ คงดี ๗๐
เกษราภรณ์ สุพรรณฝ้าย
- กิจกรรมและโครงการ ๗๑
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ปี ๒๕๕๑
กองบรรณาธิการ
- นิทานพื้นบ้าน เนียง ค้อฮ ทม : ๗๖
ตำนานปราสาทภูมิโปน

พระภคินีอาเคียรานุสรณ์

ก่อนเกิด ลอโฉม	เพียงพยอม ประโลมหล้า
เพียงเพ็ญ เฒ่านภา	คุณคำคง ดำรงตน
ประกาน เลื่อมลายรัฐ	เพื่อผดุง เพื่อยังผล
รอยยิ้ม อัมภมล	กุศลกร บวรการ
สยาม ร่มเย็นอยู่	ต่างชาติชู วิชาฐาน
กอบกิจ นิมิตงาน	ประสานก่อ ถักทอทำ
โอบน้อม สอนกษัตริย์	สารพัด ทรงจรรณา
เอื้อจิต สืบดจา	กำลังใจ ให้เป็นพร
ปกครอง ป้องแผ่นดิน	นวมินทร์ ถิ่นอาหาร
ชาติดี หวังบรร	อมรถิ่น แผ่นดินไทย
สันแสง แห่งโลมส่อง	ร่มโพธิ์ทอง ไม้พองไผ่
ฟ้ารำ น้ำตาใจ	อาลัยหล้า ไปรยสั่งลา
สวรค์ รังสรรค์รับ	ทุกสิ่งสรรพ อัปสร
เลอลักษณ์ อัครา	สุชาวดี ที่โอฬาร
จตุ วิชาญสมบัติ	เอกอุดม พรหมพิมาน
ไร้ทุกข์ สุขสราญ	ตระการตา ฟ้าอมร
น้อมนบ เคารพนอบ	กิจประกอบ อนุสรณ์
หลอมใจ ถวายพร	สุนทรกาล นรินทรเทอญ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ
ข้าพระพุทธเจ้า สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประสิทธิ์ ทองอุ่น ประพันธ์)

**พระราชประวัติ
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์**

เรื่องจากปก : กองบรรณาธิการ

พระราชประวัติของพระเยาว์

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเป็นพระธิดาพระองค์แรกใน สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ ณ สถานพยาบาล กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ พระนามในพระสูติบัตรเมื่อแรกประสูติ คือ เมย์ตามเดือนที่ประสูติ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ทรงมีพระอนุชา ๒ พระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร์และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระภัทรมหาราช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามว่า หม่อมเจ้ากัลยาณิวัฒนา ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากัลยาณิวัฒนาและในพ.ศ. ๒๔๗๕ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทรงเฉลิมพระเกียรติเป็น สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ครั้นเมื่อทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖ รอบ ใน พ.ศ. ๒๕๓๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระอิสริยยศ เป็นเจ้าฟ้าต่างกรมฝ่ายในตามธรรมเนียม

ราชประเพณีเป็นพระองค์แรกในรัชกาลทรงพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

หลังจากที่ประสูติได้ไม่นานนัก สมเด็จพระบรมราชชนกได้ทรงย้ายจากกรุงลอนดอนไปประทับอยู่ที่เมืองเซาท์บอน ทางฝั่งตะวันออก และหลังจากนั้นไปประทับที่เมืองบอสตัน ทางชายฝั่งทะเลด้านใต้ของประเทศไทย สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้ประทับ ณ ประเทศอังกฤษ จนถึงเดือน ต.ค. พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้ตามเสด็จสมเด็จพระบรมราชชนก และสมเด็จพระบรมราชชนนี เสด็จกลับประเทศไทย เมื่อเสด็จถึงประเทศไทย สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ได้พระราชทานพระตำหนักใหญ่ของวังสระปทุมเป็นที่ประทับ พระพี่เลี้ยงเนื่องจินตกุล ซึ่งเป็นพระสหายสนิทของสมเด็จพระบรมราชชนนี ระหว่างที่ทรงศึกษาวิชาพยาบาลที่โรงพยาบาลศิริราชเป็นผู้ถวายการอภิบาล

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๖๘ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้ตามเสด็จสมเด็จพระบรมราชชนกและสมเด็จพระบรมราชชนนีไปประเทศเยอรมนีและประเทศฝรั่งเศส

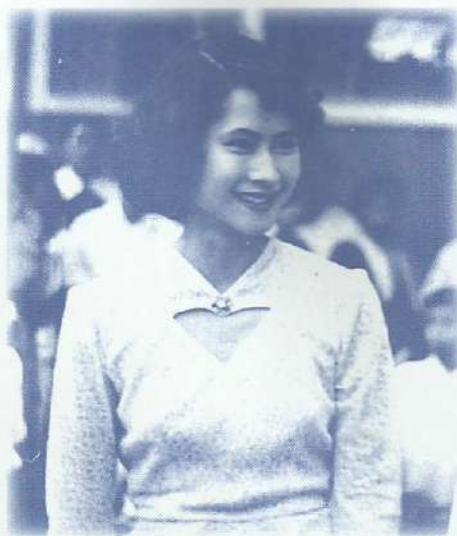
การศึกษา

ใน พ.ศ. ๒๔๖๙ สมเด็จพระบรมราชชนกเสด็จกลับประเทศไทย เพื่อทรงร่วมในพระราชพิธีถวายพระเพลิง พระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่างนั้น สมเด็จพระบรมราชชนนี ได้ทรงนำพระธิดาและพระโอรสพระองค์แรกไปประทับ ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ และทรงฝากให้อยู่ในสถานรับเลี้ยงเด็กโซเลย์ (Champ Soleil) หลายเดือน สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ จึงทรงเริ่มรับสั่งภาษาฝรั่งเศส

ในปลาย พ.ศ. ๒๔๖๙ สมเด็จพระบรมราชชนกได้ทรงนำครอบครัวไปประทับที่เมืองบอสตัน (Boston) ประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อทรงศึกษาวิชาแพทยศาสตร์ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเริ่มศึกษาในระดับอนุบาลที่โรงเรียนพาร์ค (Park School) ใน พ.ศ. ๒๔๗๑

เมื่อสมเด็จพระบรมราชชนกทรงสำเร็จการศึกษาวินิจฉัยแพทยศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard) จึงได้ทรงนำครอบครัวเสด็จกลับประเทศไทย และประทับ ณ พระตำหนักใหญ่วังสระปทุม สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเข้าศึกษาในระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนราชินี และทรงศึกษาอยู่จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๖ ภายหลังที่สมเด็จพระบรมราชชนกเสด็จทิวงคตใน พ.ศ. ๒๔๗๒ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ประทับอยู่ที่กรุงเทพฯ ต่อไปอีกระยะหนึ่ง จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๖

สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงได้รับพระบรมราชานุญาตให้นำพระโอรส-พระธิดาทั้ง ๓ พระองค์ไปประทับ ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้เข้าศึกษาในโซเลย์อีกครั้งหนึ่ง เป็นเวลา ๒ เดือน แล้วจึงเข้าศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาชื่อเมียร์มอนด์ (Miremont) การศึกษาที่เมียร์มอนด์นั้นครูมีการอ่านเรื่องสั้น ๆ ให้ฟัง นักเรียนจะต้องเขียนเรื่องที่ฟังส่งให้ครูตรวจ ในระยะแรกทรงเขียนได้เพียง ๑ บรรทัด จากเรื่องยาวประมาณครึ่งหน้ากระดาษที่ครูอ่าน ครั้งหนึ่งครูให้เขียนประโยคเกี่ยวกับ TAON (ตัวเหือบ) ทรงเข้าพระทัยคิดว่า เป็น PAON (นกยูง) เพราะเสียงคล้ายกัน จึงทรงเขียนว่า "TAON เป็นนกที่สวยงาม" แต่

อีกต่อมาประมาณ ๒ ปี ก็ทรงเขียนร่วมกับนักเรียนชาวสวิตได้อย่างดี จนจบชั้นประถมศึกษา

พ.ศ. ๒๔๗๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประกาศสละราชสมบัติ และรัฐบาลได้กราบบังคมทูลเชิญ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดลขึ้นครองราชย์สมบัติ หลังจากนั้นสมเด็จพระบรมราชชนนีทรงนำพระโอรส-พระธิดา ไปประทับที่บ้านซึ่งพระราชทานนามว่า วิลล่าวัธนา (Villa Vadhana) เมืองปุยยี ใกล้กับโลซาน

พ.ศ. ๒๔๗๘ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเข้าศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนสตรี ชื่อ Kcole Suprieure de Jeunes Filles de la Ville de Lausanne ชั้นมัธยมศึกษาในประเทศสวิตเซอร์แลนด์นับจาก ชั้น ๖ ๕ ๔ ๓ ๒ ๑ ทรงสามารถสอบเข้าชั้น ๕ ในระดับมัธยมศึกษาได้ ทรงเรียนภาษาเยอรมันและภาษาละตินด้วย พ.ศ. ๒๔๘๑ ทรงย้ายไปศึกษาต่อที่เจนีวา ในลักษณะของนักเรียนประจำที่ International School of Geneva ทรงสอบผ่านชั้นสูงสุดของระดับมัธยมศึกษาได้เยี่ยมเป็นที่ ๑ ของโรงเรียน และที่ ๓ ของประเทศสวิตเซอร์แลนด์

พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้เสด็จเข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยโลซานน์ในคณะวิทยาศาสตร์ สาขาวิชาเคมี ทรงสำเร็จการศึกษาปริญญาตรี และได้รับ Diplôme de Chimiste A เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ ในระหว่างที่ทรงศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยโลซานน์ ได้ทรงเข้าศึกษาหลักสูตรของสังคมศาสตร์ - ครุศาสตร์ Diplôme de Sciences Sociales Pédagogiques อันประกอบด้วยวิชาต่าง ๆ ในสาขาวิชาการศึกษา

วรรณคดี ปรัชญา และจิตวิทยา แม้เมื่อทรงสำเร็จการศึกษาปริญญาตรีสาขาวิชาเคมีแล้ว ก็ยังทรงศึกษาวิชาวรรณคดีและปรัชญาต่อไปอีกด้วยความสนพระทัย

การทรงงาน

เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จนิวัติประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๔๙๓ สมเด็จพระบรมราชชนนี ทรงทราบได้ว่าพระธิดาโปรดการเป็นครูมาแต่ทรงพระเยาว์ ได้รับสั่งแนะนำให้ทรงงานเป็นอาจารย์ จึงทรงรับงานเป็นอาจารย์พิเศษสอนภาษาฝรั่งเศสที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทรงสอนวิชาสนทนาภาษาฝรั่งเศส วิชาอารยธรรมฝรั่งเศส และวิชาวรรณคดีฝรั่งเศส นิสิตที่ได้มีโอกาสเป็นศิษย์ด้วยล้วนปีติยินดีในพระกรุณาธิคุณยิ่งนัก หลายคนรำลึกได้ว่าในวิชาวรรณคดีฝรั่งเศสทรงสอนผลงานของ Victor Hugo นักประพันธ์เอกของโลก สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงสอนที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๐

ใน พ.ศ. ๒๕๐๒ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ขอรับพระราชทานพระกรุณาให้ทรงเป็นอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทรงรับงานสอนและงานบริหาร โดยทรงเป็นหัวหน้าสาขาสอนวิชาภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศส และผู้อำนวยการภาษาต่างประเทศ อันประกอบด้วยภาษาฝรั่งเศส เยอรมัน ญี่ปุ่น และรัสเซีย สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ทรงสอนวิชาภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศสแก่นักศึกษาชั้นปีต่าง ๆ และทรงดูแลการสอนของอาจารย์ทั้งชาว

ไทยและชาวต่างประเทศ

นอกจากนี้ได้ทรงจัดทำหลักสูตรระดับปริญญาตรีภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศสจนสำเร็จในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ เป็นหลักสูตรที่ผสมผสานความรู้ด้านภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศสเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสม ในระหว่างที่ทรงปฏิบัติงานสอนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้กราบทูลเชิญเป็นองค์บรรยายพิเศษตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๙ เมื่อพระราชกิจด้านอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ จึงทรงลาออกจากตำแหน่งอาจารย์ประจำของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่ก็ยังเสด็จเป็นองค์บรรยายพิเศษต่อไปอีก นอกจากนั้น ยังทรงรับเป็นองค์บรรยายพิเศษวิชาภาษาฝรั่งเศสในคณะวิทยาศาสตร์และอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์อีกด้วย

ต่อมาเมื่อทรงทราบปัญหาการขาดแคลนอาจารย์ของคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เพราะเป็นมหาวิทยาลัยที่ตั้งอยู่ในจังหวัดห่างไกลและมีปัญหาเรื่องความปลอดภัย ก็ได้พระราชทานพระเมตตา เสด็จไปทรงสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสโดยประทับอยู่ในวิทยาเขตปัตตานี ดังเช่นอาจารย์อื่น ๆ ระหว่างที่ทรงงานสอน ได้ทรงร่วมกิจกรรมทางวิชาการหลายด้าน เช่น ทรงเป็นกรรมการสอบชิงทุน ก.พ. ไปศึกษาต่อต่างประเทศ ทรงเป็นประธานออกข้อสอบภาษาฝรั่งเศสในการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ หลังจากทีปฏิบัติงานด้านการสอนมาจนถึงเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๓๐ ทรงได้รับการโปรดเกล้าฯ พระราชทานตำแหน่ง

ด้วยพระปรีชาญาณจากประสบการณ์ที่ทรงงานสอนภาษาฝรั่งเศสมาเป็นระยะเวลาานาน จึงทรงตระหนักถึงปัญหาความต่อเนื่องในการเรียนภาษาฝรั่งเศสระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ทรงริเริ่มก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เพื่อให้เป็นศูนย์กลางการพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การปรับปรุงวิธีการสอนทั้งระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ทรงดำรงตำแหน่งนายกสมาคมฯ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๐ จนถึง พ.ศ. ๒๕๒๔ จากนั้นก็ทรงดำรงตำแหน่งนายกกิตติมศักดิ์สมาคมฯ มาจนถึงปัจจุบัน สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้พระราชทานพระอนุเคราะห์แก่สมาคมฯ ในทุกทาง อาทิ ทรงสนับสนุนการพิมพ์วารสารของสมาคม เพื่อเผยแพร่ความรู้ใหม่ ๆ พระราชทานพระนิพนธ์บทความลงวารสาร ทรงส่งเสริมให้สมาชิกครูได้เข้ารับการสัมมนา ดูงานและศึกษาต่อ เป็นต้น การเรียนการสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสและการวิจัยด้านภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยทั้งระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษาจึงเจริญรุดหน้าเป็นลำดับ

พระเกียรติคุณเลิศล้ำ..อนกอนันต์

ในฐานะผู้ทรงทำคุณประโยชน์ให้แผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
พระอัฐมรามาธิบดินทร และพระบาทสมเด็จพระ
พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราช
อิสริยาภรณ์ แก่ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ
เรียงตามลำดับศักดิ์เครื่องราชอิสริยาภรณ์ดังต่อไปนี้

เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่เชิดชูยิ่งช้าง

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ
พระราชทาน พระยศให้พลตรีหญิง พลเรือตรี

หญิงและพลอากาศตรีหญิง สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา เป็น พลโทหญิง พลเรือโทหญิง และพลอากาศโทหญิง เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๔

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พลโทหญิง สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เป็นนายทหารพิเศษประจำกรมทหารราบ ที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๔

และมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ถวายฯ พระราชทานพระยศทหารให้พลโทหญิง พลเรือโทหญิง พลอากาศโทหญิง สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์เป็น พลเอกหญิง พลเรือเอกหญิง พลอากาศเอกหญิง กับแต่งตั้งเป็นนายทหารพิเศษ ประจำกรมนักเรียนนายร้อยรักษาพระองค์โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า และประจำกองพันทหารอากาศโยธินรักษาพระองค์ เป็นกรณีพิเศษ เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๐

เป็นที่ทราบกันดีว่า สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจอันเป็นประโยชน์แก่วงการแพทย์ สาธารณสุข โดยเป็นองค์ประธานและองค์อุปถัมภ์ของมูลนิธิต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการแพทย์ กระทั่งวงสาธารณสุขและมูลนิธิโรคไตแห่งประเทศไทยจึงได้จัดสร้างอาคารเฉลิมพระเกียรติ “ตึกกัลยาณิวัฒนา” ในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖ รอบ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔

กองทัพบกได้จัดตั้ง กองพันพัฒนาที่ ๔ กรมพัฒนาที่ ๔ ขึ้นมาใหม่และมีที่ตั้งอยู่ในจังหวัดนราธิวาส กองทัพบกจึงขอพระราชทานนามหน่วยงานที่ตั้งขึ้นใหม่นี้ว่า “ค่ายกรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์” ซึ่งมีคำขึ้นต้นเหมือนนามจังหวัดตามธรรมเนียมแบบโบราณ ทั้งนี้เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ประชาชนและทหารในจังหวัดนราธิวาส

ในโอกาสที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ มีพระชนมายุครบ ๖ รอบ และทรงได้รับพระราชทานพระอิสริยยศดีเป็นเจ้าฟ้าต่างกรมฝ่ายใน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้ จัดตั้ง “สถาบันกัลยาณิวัฒนาเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมสัมพันธ์” ณ วิทยาเขตปัตตานี โดยมีเป้าหมายเพื่อให้การศึกษาภาษา วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม จะเป็นประโยชน์ใน

ทางวิชาการและนำมาซึ่งความสมานฉันท์ ความเข้าใจอันดีของกลุ่มชน และความเจริญของประเทศ

นอกจากนี้ประชาชน ๑๔ จังหวัดภาคใต้ยังเห็นพ้องต้องกันว่าสมควรที่จะรวมตัวกันจัดตั้งมูลนิธิเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อเฉลิมพระเกียรติและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยได้รับพระราชทานชื่อว่า “มูลนิธิกรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์” และทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์มูลนิธิอีกด้วย

โรงพยาบาลนราธิวาสยังได้ใช้โอกาสสำคัญนี้ขอพระราชทานชื่อโรงพยาบาลใหม่ โดยพระราชทานชื่อ “โรงพยาบาลนราธิวาสราชนครินทร์” เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๐

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ พระราชทานชื่อ “อาคารกรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์” เป็นชื่ออาคารเรียนหลังแรกให้แก่วิทยาลัยสุ่มแม่น้ำปิง จังหวัดตาก

เมื่อครั้งที่กรุงเทพมหานครได้พิจารณาแยกเขตคลองเตยออกเป็นสำนักงานเขตย่อย เพื่อสะดวกต่อการบริหารและให้บริการประชาชน เนื่องจากเขตคลองเตยมีพื้นที่กว้างขวางและมีพลเมืองเพิ่มจำนวนมากขึ้น สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อ “สำนักงานเขตวัฒนา” เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๐ รวมไปถึงพระราชทานชื่อ “ถนนนราธิวาสราชนครินทร์” ซึ่งเป็นถนนตัดใหม่บริเวณเลียบริมคลองช่องนนทรีเพื่อแก้ปัญหาการจราจรด้วย

และด้วยพระปรีชาหลากหลายโดยเฉพาะด้านการศึกษา สถาบันการศึกษาต่าง ๆ จึงถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ในหลากหลายด้าน

“การสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ นับเป็นการสูญเสียครั้งสำคัญของปวงชนชาวไทย.”

พระเมรุมาศ พระโกศ ราชรถ

เครื่องประกอบพระราชพิธีพระศพ ส่งเสด็จสู่สวรรคาลัย :

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

พระเมรุมาศ

สร้างงามสมพระเกียรติยศ

ในสมัยรัตนโกสินทร์ หรือยุคของ กรุงเทพมหานคร เมืองฟ้าอมรนั้น มีการประกอบพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระบรมศพหรือพระศพ หลายต่อหลายครั้ง นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ จนถึง พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ และ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งเป็นโบราณราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ได้ถือปฏิบัติกันมานับร้อย ๆ ปี โดยแต่ละยุคสมัยรูปแบบของพระเมรุมาศก็ยังยึดตามความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุ และได้มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสถานการณ์บ้านเมืองในยุคนั้น ๆ

การจัดสร้างพระเมรุหรือพระเมรุมาศ ในสมัยโบราณจะมีความใหญ่โตกว่าปัจจุบันมาก ต้องใช้กำลังคนและกำลังเงินมหาศาล เมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับการจัดสร้างพระเมรุมาศ มีใจความตอนหนึ่งว่า

“แต่ก่อนมา ถ้าพระเจ้าแผ่นดินสวรรคตลงก็ต้องปลูกเมรุใหญ่ ซึ่งคนไม่เคยเห็นแล้วจะนึกเดาไม่ถูกว่าใหญ่โตเพียงใด เปลืองทั้งแรงคน เปลืองทั้งพระราชทรัพย์ ถ้าจะทำในเวลานี้ดูไม่สมควรกับการที่เปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง ไม่เป็นเกียรติยืนยาวได้เท่าใด ไม่เป็นประโยชน์แก่คนทั้งปวง กลับเป็นความเดือดร้อน ถ้าเป็นการศพท่านผู้มีพระคุณหรือผู้มีบรรดาศักดิ์ใหญ่อันควรจะได้เป็นเกียรติยศ อันก็ไม่

อาจจะลดทอนด้วยเกรงว่าคนจะไม่เข้าใจว่า เพราะผู้นั้นประพาศไม่ได้อย่างใดอย่างหนึ่ง จึงไม่ทำการศพให้สมเกียรติยศซึ่งสมควรจะได้ แต่เมื่อถึงตัวฉันเองแล้ว เห็นว่าไม่มีข้อขัดข้องอันใด เป็นข้อคำที่จะพูดได้อันใด จึงขอให้ยกเลิกงานพระเมรุใหญ่นั้นเสีย ปลูกแต่ที่เฝ้าพอสมควร ในท้องสนามหลวง แล้วแต่จะเห็นสมควรกันต่อไป”

ดังนั้นการสร้างพระเมรุมาศในยุคของพระองค์ จึงดูเรียบง่าย แต่สร้างงามสมพระเกียรติ ส่งผลให้การสร้างพระเมรุมาศในยุคหลัง ๆ เปลี่ยนแปลงไป และถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันจนถึงปัจจุบัน

การจัดสร้างพระเมรุมาศ โดยเฉพาะรูปแบบการก่อสร้าง ช่วงฝีมือจะสร้างตามอิสริยยศที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ซึ่งพระเมรุมาศสำหรับพระบรมราชินี และพระราชวงศ์ชั้นสูง พระอิสริยยศชั้นเจ้าฟ้าจะใช้แบบเดียวกับพระเมรุมาศของพระมหากษัตริย์ แต่จะลดเครื่องประกอบลงตามฐานะ เช่น มีฉัตร ๗ ชั้น หรือ ๕ ชั้น เป็นต้น ขณะที่องค์พระเมรุมาศในสมัยรัตนโกสินทร์ นิยมใช้กัน ๒ รูปแบบ ได้แก่ พระเมรุมาศทรงปราสาท และพระเมรุมาศทรงบุษบก

“พระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี” สร้างด้วยไม้ โครงสร้างภายในเป็นเหล็ก ส่วนประกอบด้านนอกเป็นไม้และไม้อัด ประดับด้วยกระดาดทองย่นทั้งหลัง ทรงปราสาทห่อมุมไม้สิบสองยอดเกี่ยว ๓ ชั้น มีฉัตรมุขสูงจากพื้นยอด ๓๐.๕๐ เมตร ไม่รวมลัฏปลูกเสวตฉัตร ๗ ชั้น ที่ยอดมีโถงกลางตั้งพระจิตกาธาน มุขด้านเหนือและใต้ยาวกว่ามุขด้านตะวันตกและตะวันออก หลังคามุขทั้งสี่ทิศซ้อน ๒ ชั้น ฐานพระเมรุมาศจัดทำเป็น ๒ ระดับ ชั้นแรกเรียก “ฐานชालา” เป็นฐานปัทม์ย่อเก็จประดับด้วยเทวตาลือบังแทรก ๒๐ องค์ โดยรอบมีบันได ๑๒ แห่ง ๗ ละ ๔ ชั้น ฐานบนเรียกพลับพลาพระเมรุมาศ เป็นฐานสิงห์ประดับฉัตร ๒๔

องค์ล้อมรอบ ทั้งสี่ทิศมีบันไดทางขึ้นจากฐานขาลา ๑๔ ชั้น องค์พระเมรุมาศมีขนาดกว้าง ๒๖.๗๐ เมตร ยาว ๓๖.๓๐ เมตร ย่อมุมสิบสองหันหน้ามาทางทิศตะวันตก ประดับด้วยจัตุรมุขซ้อน ๒ ชั้น ที่หน้าบันทั้งสี่มีพระนามาภิไธยย่อ “กว” เพดานภายในมีลายดาว เพดานส่วนยอดเป็นพระเกี้ยว ๓ ชั้น มีลักษณะเป็นลายซ้อนไม้ประดับลวดลายต่าง ๆ หลังคาเป็นไม้รองด้วยสังกะสี ประดับด้วยใบระกา ยอดเสาเป็นหัวบัว พระเมรุมาศทั้งสี่ด้านเปิดโล่ง มีเครื่องตกแต่ง คือ “พระวิสูตรและฉากบังเพลิง”

นายอารักษ์ สังหิตกุล ผู้ตรวจราชการกระทรวงวัฒนธรรม อดีตอธิบดีกรมศิลปากร ในฐานะผู้ควบคุมและออกแบบการก่อสร้างพระเมรุมาศสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ และพระเมรุมาศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี อธิบายให้ฟังว่า ฐานรากในสมัยโบราณจะใช้ไม้ซุงยาว ๕-๖ เมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง ๕-๖ นิ้ว ดอกเป็นฐานราก ปัจจุบันใช้แผ่นพื้นสำเร็จวางปูเพื่อเป็นฐานของพระเมรุมาศได้ทันที ส่วนของเสาสมัยโบราณจะใช้เสาไม้สักเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕๐ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๔๐ เมตร เป็นเสาหลักของพระเมรุมาศ ปัจจุบันใช้เสาเหล็กแทน ซึ่งมีความแข็งแรงเท่ากับเสาไม้ ส่วนประกอบอื่น อาทิ ลวดลาย ไม้ตัวโครงสร้าง จะใช้ไม้และไม้อัดเป็นองค์ประกอบ

สำหรับอาคารประกอบโดยรอบพระเมรุมาศ จะประกอบด้วยองค์พระเมรุมาศ มีพื้นที่ส่วนกลางใช้ประดิษฐานพระจิตกาธาน บนพระจิตกาธานจะประดิษฐานพระโกศ “หอบเปลื้อง” คือ สถานที่ไว้พักพระลองทองใหญ่ประกอบโกศที่ได้เปลื้องออกจากพระโกศในแล้ว และใช้เก็บวัสดุเครื่องใช้ถวายพระเพลิง พระที่นั่งทรงธรรมเป็นพระที่นั่งสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประทับประกอบพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล ในการออกพระเมรุ

“ศาลาลูกขุน” เป็นสถานที่เข้าเฝ้าฯ ของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และข้าในพระองค์ “คด หรือ ช่าง” คืออาคารแสดงบริเวณเขตล้อมรอบพระเมรุหรือพระเมรุมาศ มีทางเข้าออก ๔ ทางทำเป็นมุมนาก เรียกว่า “ช่าง” เป็นสถานที่สำหรับพระสงฆ์สวดพระอภิธรรมในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ “ทับเกษตร” เป็นอาคารขนาดสองข้างของช่างเป็นสถานที่ฟังสวดพระอภิธรรม “ทิม” เป็นอาคารที่พักข้าราชการบริพาร “พลับพลายกหน้าวัดพระเชตุพนฯ” ใช้เป็นสถานที่ประทับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขณะเชิญพระโกศขึ้นประดิษฐานบนราชรถ ซึ่งจะแห่ไปยังพระเมรุมาศ “พลับพลายกหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท” เป็นที่ประทับของพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน เพื่อถวายบังคมพระโกศและทอดพระเนตรกระบวนแห่จากวัดพระเชตุพนฯ ไปยังพระเมรุมาศ

ความงดงามของสวนรอบพระเมรุมาศ ตกแต่งด้วยดอกไม้และไม้ประดับที่นำมาจากโครงการดอยตุงทั้งหมด จำนวนทั้งสิ้น ๒๒๕,๕๓๐ ต้น เป็นไม้ดอกจำนวน ๒๐ ชนิด ซึ่งเท่ากับวันพระราชสมภพ ประกอบด้วย อัจฉราดัม, บิโกเนีย, สร้อยไก่, พิทูเนีย, หงอนไก่, ลีนมังกร, บานไม่รู้โรย, ดัทชีมิลเลอร์, บานชื่น, ดัลเบิร์กเดซี่, ดาวเรือง, เบญจมาศ, เจอรานิยม, แพนซี, ฟังพวย และว่าน สีสีสี่แดง นอกจากนี้ยังมีไม้ประดับอื่น ๆ อีก ๙ ชนิด ได้แก่ พุดตาน, เบญจมาศ และสน ประมาณ ๓,๐๐๐ - ๔,๐๐๐ ต้น ซึ่งมีความหมายตรงกับรัชสมัยรัชกาลที่ ๙ การจัดสวนนี้เป็นการจัดเฉพาะตัวที่ใช้การเลียนแบบธรรมชาติผสมกับการจัดแบบทางการคือกิ่งธรรมชาติและกิ่งประดิษฐ์ และการจัดสวนซ้ายขวาไม่เท่ากัน ไม่ได้หมายถึงการจำลองมาจากที่อื่น เป็นการคิดค้นใหม่ โดยนำเอาเขามอเตโกตัดต้นแก้วเจ้าจอม อันเป็นไม้ในวรรณคดีมาร่วมจัดกับสมัยใหม่ ทำให้พระเมรุมาศในครั้งนี้มีความหมาย

และความงดงามประทับใจในความทรงจำของพลกนิกรไทย ตราบนานแสนนาน

“สิ่งที่วิศวกรต้องคำนึงถึงมากที่สุดในการสร้างพระเมรุหรือพระเมรุมาศ ก็คือ ความแข็งแรงเมื่อใช้งาน การรับน้ำหนักของคนจำนวนมาก แรงปะทะของลม ซึ่งต้องไม่สั่นไหว”

อย่างไรก็ตามการออกแบบได้คำนึงถึงสถาปัตยกรรมไทยตามแบบโบราณราชประเพณีเพื่อให้พระเมรุมาศ มีความงดงามเปรียบเสมือนสรวงสวรรค์สมพระเกียรติมากที่สุด

พระเมรุมาศ เปรียบเสมือนเครื่องแสดงพระเกียรติยศ และเป็นสถานที่ส่งเสด็จสู่สวรรคาลัย ซึ่งในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพในครั้งนี้ เหล่าพลกนิกรและคณะทูตานุทูต จะได้เห็นความยิ่งใหญ่ตามแบบโบราณราชประเพณี ไม่ว่าจะเป็นริ้วกระบวนแห่พระศพ งานมหรสพ โขน ละคร หนึ่งใหญ่ หุ่นกระบอก ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของความ เป็นไทย ที่ไม่มีประเทศใดเสมอเหมือน.

*น.อ.อาวุธ เงินชูกลิ่น อดีตอธิบดีกรมศิลปากร ผู้ออกแบบพระเมรุมาศ

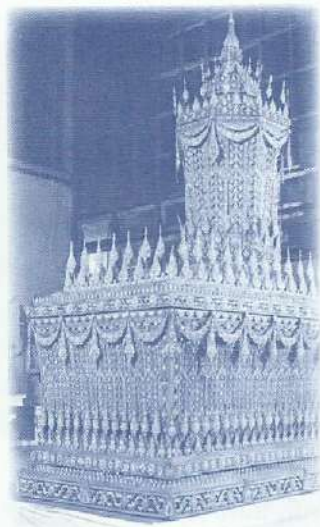
*นายอารักษ์ สังหิตกุล ผู้ตรวจราชการกระทรวงวัฒนธรรม อดีตอธิบดีกรมศิลปากร ผู้ควบคุมและออกแบบการก่อสร้างพระเมรุมาศ

พระโกศ

เครื่องประดับพระอิสริยยศ

พระโกศไม้จันทน์ ที่ทรงพระศพของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ นั้น ต้องทำทั้งหีบพระศพและพระโกศด้วย เพราะหีบพระศพจันทน์จะต้องทำสวมหีบพระศพจริง ๆ ส่วนพระโกศจันทน์จัดทำขึ้นตามพระอิสริยยศ โดยขนาดล่อมาจากพระโกศลงใน ซึ่งเป็นที่ใส่พระศพจริง ๆ ในสมัยก่อน จะมีรูปร่างเป็นทรงกลม มีฐานลวดบัว ฝาเป็นบัวลูกแก้วทรงคล้าย ๆ ปริก คล้ายเม็ดเสาทีเรียกว่าเสामีดทรงมัน มีฝาลังเจียดลงมา เพราะพระโกศทองใหญ่ไม่มีหลังเจียด จะเป็นชั้นขึ้นไปยังพระมทามงกุฏ

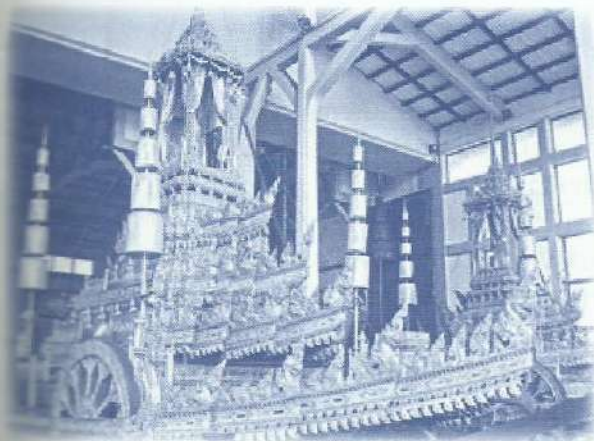
“การทำพระโกศไม้จันทน์ ต้องใช้เวลาหลาย

เดือนเพราะต้องฉลุลาย หนึ่งช่องลายมีไม่น้อยกว่า ๓ ชั้น รวมทั้งต้องทำซ้อนกันลงไป บางอันมีซ้อนกันถึง ๔ ชั้น เนื่องจากไม่มีการแกะสลักพระโกศไม้จันทน์ แต่จะทำที่เรียกว่า การซ้อนไม้ เป็นการเอาลายแต่ละลายมาซ้อนกันใหญ่ซ้อนเล็กให้เกิดเป็นเหลี่ยมเป็นเงาแลดูเป็นลวดลาย เวลามองผ่าน ๆ ในระยะห่างพอสมควรดูคล้ายพระโกศแกะสลัก หากได้ชมใกล้ ๆ จะเห็นว่าไม่มีการแกะสลักที่พระโกศไม้จันทน์หอมแม้แต่เน้อย นำไม้จันทน์หอมมาทำเป็นแผ่นบาง หนา ตามที่ต้องการ เพราะลายแต่ละชั้นหนา บางไม่เท่ากัน เพื่อจัดวางแล้วเกิดแสงเงาที่สวยงาม จึงทำให้ดูคล้ายไม้แกะสลักไม่เท่ากัน แต่ว่าชั้นล่างต่อชั้นล่างต้องเท่ากันหมด ชั้นบนต่อชั้นบนต้องเท่ากันหมด แต่ว่าชั้นบนกับชั้นล่างอาจไม่เท่ากันชั้นกลางก็ต่างไปอีก แต่ในชั้นกลางด้วยกันจะต้องเท่ากันหมด ไม่เช่นนั้นลายจะสูง ๆ ต่ำ ๆ ไม่สวยงาม”

ทั้งหีบพระศพและพระโกศ ที่ทำจากไม้จันทน์หอมนี้ รวมกันเรียกว่า พระโกศไม้จันทน์หอม โดยที่หีบไม้จันทน์นี้จะใหญ่กว่าพระโกศจันทน์ถึง ๓-๔ เท่า เพราะเป็นหีบไม้จันทน์ที่จะต้องหีบสเดนเลสอยู่ด้านใน แล้วพระโกศไม้จันทน์จะหุ้มด้านนอกหีบสเดนเลสอีกทีหนึ่ง โดยจะต้องมีที่กระยะห่างกันระหว่างหีบไม้กับหีบสเดนเลสมากพอสมควรเพื่อมีช่องทางระบายความร้อนไม่เช่นนั้นแล้วจะจุดไฟไม่ติด

“ด้านการตกแต่งลวดลายศิลปกรรมไทยพระโกศจันทน์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ จะต้องฉลุลายไทย ได้แก่ ลายใบเทศ ซึ่งถือว่าเป็นลายต้นตระกูลสูงของลายศิลปะไทยที่มีอยู่ เช่น ลายกระหนก ลายก้านแย่ง ลายเครือเถา ลายกลีบบัว ลายก้านขด ลายเทพนม ลายพุดตาลและลายกระจังแบบต่าง ๆ ซึ่งลายใบเทศจะเหมือนลายกระหนกเปลวหรือชน

ของปึกครุฑ มีความอ่อนช้อยกว่า และลายใบเทศส่วนใหญ่จะใช้เกี่ยวข้องกับเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ที่แสดงออกในเรื่องนั้น ๆ เช่น วัดหลวง สามารถดูได้ที่พระอุโบสถ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร หรือวัดโพธิ์ ใช้ลายใบเทศ อีกทั้งลายเกี่ยวกับเครื่องพระอิสริยยศ ครั้งสร้างพระโกศจันทน์สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ ได้ประดับลายใบเทศเช่นกัน”

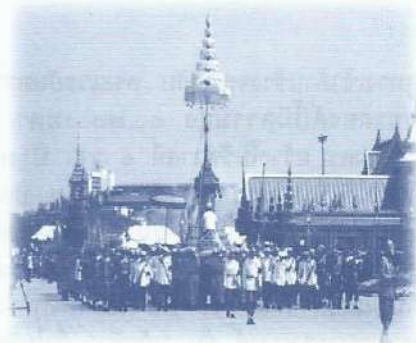
ที่มา : จุฑานันท์ บุญทราหาญ
เดลินิวส์ออนไลน์

ราชรถ

พระราชมโหรีพระฟิว

เป็นอีกครั้งที่ประชาชนชาวไทย ต้องสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักยิ่ง เมื่อสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ หรือสมเด็จพระโสทรเชษฐภคินี ได้เสด็จสวรรคต และเมื่อพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงศักดิ์ได้สิ้นพระชนม์ลง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานจัดพระราชพิธีพระบรมศพ หรือพระศพ ตามอิสริยยศที่ได้รับ ซึ่งถือเป็นพระราชประเพณีโบราณที่มีความยิ่งใหญ่ อลังการ โดยเฉพาะพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระบรมศพหรือพระศพ

เมื่อกล่าวถึงพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระบรมศพ หรือพระศพนั้น จะต้องเอ่ยถึง “ราชรถ” ที่ใช้เคลื่อนพระบรมศพ หรือพระศพ ซึ่งราชรถจะสร้างขึ้นตามหลักศาสนาพราหมณ์ เชื่อกันว่า

“พระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ เปรียบเหมือนสมมุติเทพ สถิตอยู่บนสรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์บนยอดเขาพระสุเมรุ ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางของจักรวาล รายล้อมด้วยเขาสดตบริภัณฑ์ ๗ ชั้น ดังนั้น การจัดสร้างราชรถของช่างฝีมือไทยจึงมีลักษณะสูงใหญ่ เปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุ มีพระวิมานคือ นุชบก ที่ตั้งอยู่ตรงกลางราชรถ ถัดจากนุชบกจะเป็นรูปเทพนม ครุฑ และนาค ลดหลั่นตามที่อยู่ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของท้องฟ้า พื้นดิน และน้ำ ส่วนด้านหน้าของราชรถจะเป็นรูปนาคสามเศียร มีความงดงามอ่อนช้อยตามศิลปะไทย”

ราชรถ มีการกล่าวถึงมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ แห่งราชวงศ์จักรี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการจัดสร้างราชรถขึ้นใหม่ เพื่อใช้ในการประกอบพระราชพิธีพระบรมศพ หรือพระศพ ประกอบด้วย พระมหาพิชัยราชรถ พระเวษยันตราชรถ ราชรถน้อย ๓ ราชรถ รถโลง และ รถโถงหลังคาเป็นวอช่อฟ้า รวมทั้งยังมีการจัดสร้าง เกรินเคลื่อนพระโกศขึ้นราชรถ พระยานมาศสามลำคาน พระที่นั่งราเชนทรยาน พระวอสีวิภากาญจน์ พระวอประเวศน์วัง ซึ่งปัจจุบันราชรถทั้งหมดถูกเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ภายในวังราชรถ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ราชรถแต่ละองค์จอดสงบนิ่ง เมื่อผ่าน

ประตูทางเข้าด้านข้างจะพบกับ พระเวษยันตราขรต ซึ่งราชรถองค์นี้มีความสูง ๑๐.๗๐ เมตร ยาว ๑๗.๕๐ เมตร สร้างในรัชกาลที่ ๑ ราว ปี ๒๓๔๒ แกะสลักไม้เป็นรูปนาค ครุฑ เทพนม ปิดทองประดับกระจก มีน้ำหนัก ๕๐ ตัน ต้องใช้กำลังคนในการลากจูงและดึงถึง ๒๐๖ คน แบ่งเป็นด้านหน้า ๖๖๐ คน และด้านหลัง ๔๖ คน ใช้สำหรับทรงพระศพระบรมวงศานุวงศ์ ชั้น “เจ้าฟ้า” ซึ่งในรัชกาลที่ ๑ ได้ใช้ทรงพระโกศสมเด็จพระที่นั่งเธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสุตารักษ์ ออกพระเมรุท้องสนามหลวง เมื่อปี ๒๓๔๒ ต่อมาได้ใช้แทนพระมหาพิชัยราชรถ ทรงพระบรมศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ และพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ จากนั้นในปี ๒๕๒๔ กรมศิลปากร ได้ซ่อมแซมให้งดงามและใช้ในการอัญเชิญพระบรมศของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗

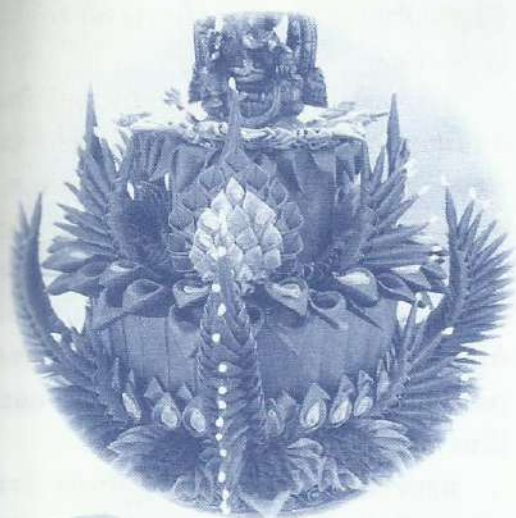
เมื่อเดินเข้ามาด้านในสุด จะเห็น พระมหาพิชัยราชรถ มีความกว้าง ๕ เมตร ยาว ๑๕.๓๐ เมตร สูง ๑๑.๒๐ เมตร สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๑ ปี ๒๓๓๔ ใช้สำหรับทรงพระบรมศพระมหากษัตริย์ พระบรมราชินี และพระบรมวงศานุวงศ์ ชั้นสมเด็จเจ้าฟ้า มีรูปแบบคล้ายกับพระเวษยันตราขรต เคยใช้ทรงพระบรมศรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว และกรมพระราชวังบวรมหาดเล่ห์รักษา ในสมัยรัชกาลที่ ๒ จากนั้น ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ราชรถทั้ง ๒ องค์ ได้มีการเสริมล้อเหล็กด้านใต้ อีก ๖ ล้อ เพื่อรับน้ำหนักที่มีจำนวนมาก ส่วนล้อด้านบนทั้ง ๔ ล้อนั้น กลายเป็นล้อประดับเพื่อความสวยงาม ซึ่งในปี ๒๕๓๙ กรมศิลปากรได้ร่วมกับกรมสรรพาวุธทหารบก ดำเนินการซ่อมบูรณะพระมหาพิชัยราชรถ เพื่อใช้ในการถวายพระเพลิงพระบรมศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๓๙ อุปกรณ์ที่สำคัญอีกชิ้นและต้องอยู่คู่กับราชรถ ก็คือ เกรินบันไดนาค เป็นอุปกรณ์ที่ใช้อัญเชิญพระโกศขึ้นหรือลงราชรถ มีลักษณะเป็นรางเลื่อนขึ้น-ลงด้วยก้านหมุน มีแท่นที่วางพระโกศ ลักษณะเป็นแท่นสี่เหลี่ยม ขอบฐานแกะสลักลายปิดทองประดับกระจก ท้ายเกรินมีลักษณะคล้ายท้ายลำภา มีพื้นที่ให้เจ้าพนักงานขึ้นนั่งประคองพระโกศ ด้านข้างบุผ้าคาดทอง มีราวสองข้างเป็นรูปพญานาค

นอกจากนี้ในโรงราชรถยังมี ราชรถน้อย ทั้ง ๓ องค์ ใช้เป็นราชรถสมเด็จพระสังฆราช หรือพระราชาคณะ ชักโดยพระศพ และพระบรมวงศานุวงศ์ ประทับไปรยข้าวตอกดอกไม้ รูปแบบคล้ายกับพระมหาพิชัยราชรถ และพระเวษยันตราขรต แต่มีขนาดเล็กกว่า มีเคียนาคเพียงเคียนเดียว พระยานมาศสามลำคาน มีลักษณะเป็นคานหามใหญ่ มี ๓ คานหาม ทำด้วยไม้ลงรักปิดทอง ใช้สำหรับอัญเชิญพระโกศ พระบรมศพ หรือพระศพ จากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง ไปประดิษฐานบนราชรถที่จอดเทียบรออยู่ใกล้พลับพลา ยกตรัสเยี่ยมมณฑลพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เมื่อราชรถอัญเชิญพระโกศถึงพระเมรุแล้ว ก็จะใช้พระยานมาศสามลำคานนี้ อัญเชิญพระโกศเวียนรอบพระเมรุอีกครั้ง

พระราชยานอีกองค์หนึ่งที่มีความสำคัญหลังพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระบรมศพ หรือพระศพ ซึ่งประชาชนไม่ค่อยจะได้เห็น ก็คือ พระที่นั่งราเชนทรยาน เป็นพระที่นั่งบุษบกสี่ลำคาน ใช้คนหาม ๕๖ คน เป็นพระราชยานในการอัญเชิญพระโกศ พระบรมอัฐิจากพระเมรุ ไปยังพระบรมมหาราชวัง และยังมี พระวอสีวิภากาญจน์ และพระวอประเวศน์วัง เป็นพระราชยานสองลำคาน ใช้คนหาม ๔ คน มีลักษณะเป็นหลังคา ๒ ชั้น ประดับช่อฟ้าใบระกา นาคสะดุ้ง และหางหงส์รูปนาค ๓ เคียน ใช้สำหรับอัญเชิญพระพอบบรรจุพระราชสรีรังคารจากพระเมรุ ท้องสนามหลวง ไปยังพระบรมมหาราชวังเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดนี้เป็นข้อมูลเพียงบางส่วนที่ได้นำมาเสนอเท่านั้น แต่พลกนิกรชาวไทยคงจะได้เห็นขบวนราชรถที่ยิ่งใหญ่อีกครั้ง ในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ซึ่งจะเป็นงานพระราชพิธีครั้งประวัติศาสตร์ที่คนไทยจะต้องจดจำ

ที่มา : มนตรี ประทุม เว็บไซต์หนังสือพิมพ์เดลินิวส์

บายศรีสู่ขวัญ

โอ้ น้องเอ๋ย พี่นี่ขอชื่นชม ไม่ละเลย
แรมไกล พี่รักเจ้าดังดวงใจ มีคล้ายหน่ยนา
ล้า.. ล้า.. ล้า.. ล้า.. ล้า..

พี่จะรับขวัญเจ้าเข้ามาเป็นขวัญจิต จะรัก
ดังชีวิต ใจคิดกรุณา ขอให้คล้ายหายโศก พันภัย
หายโรค ให้มีโชคนะน้องยา พี่จะเอาด้ายยาว
ชาวบริสุทธิ์ หล้า.. ล้า.. ล้า.. ล้า.. หล้า
พันมัดผูกไว้ที่ข้อมือของเจ้า หล้า.. ล้า.. ล้า..
ล้า.. ล้า.. หล้า.. เหมือนดังใจพี่ผูกพันเจ้าไว้
ไม่หน่ายหนี ล้า.. ล้า.. ใจผูกพัน

เสียงเพลงจากกิจกรรมรับขวัญน้องใหม่
ของนักศึกษาแว่วมา ทำให้หวนคิดถึงบรรยากาศ
เก่า ๆ ที่เคยเป็นน้องใหม่ มีความรู้สึกที่หลากหลาย
ทั้งสนุกสนาน ตื่นเต้น และอบอุ่นละ
เคล้ากันไป ขณะเดียวกันก็มองเห็นภาพ พาน
บายศรีตั้งเด่นเป็นสง่าอยู่ด้านหน้าของพิธี มีหมอลำ
สู่ขวัญนั่งอยู่เคียงข้าง และที่ขาดไม่ได้ต้องมีฝ้าย
สำหรับให้รุ่นพี่ผูกแขนรับขวัญให้น้องใหม่

จากคติความเชื่อทางพุทธศาสนา เชื่อว่า
ร่างกายและจิตใจเป็นส่วนประกอบอยู่ในตัวของ
ทุกคน จิตใจนั้น บางครั้งก็ถูกเรียกว่า “ขวัญ”
ซึ่งไม่ได้มีอยู่แค่ในตัวคนเท่านั้น หากแต่อยู่ใน
สัตว์ด้วยเช่นกัน ดังจะปรากฏให้เห็นในพิธีการ
ทำขวัญช้างของชาวกูย ในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่ง
เป็นกลุ่มชนที่นิยมเลี้ยงช้าง ก่อนที่หมอลำจะนำ
ช้างบ้านเข้าป่าเพื่อคล้องช้างป่ามาใช้งาน ก็มัก
จะมีพิธีเช่นสังเวทเวทดา ผีบ้าน ผีเรือน ให้
อำนวยอวยชัยให้คล้องช้างได้สำเร็จ เมื่อได้ช้าง
กลับบ้าน ก็ต้องทำขวัญช้าง เพื่อให้ช้างเลี้ยงง่าย
และเชื่อง เกิดความจงรักภักดีต่อผู้เลี้ยงดู
นอกจากนี้ ยังเชื่อว่าขวัญมีอยู่ในพืชด้วยเช่นกัน

ดังจะเห็นได้จากประเพณี เรียกขวัญข้าว ซึ่งเป็นพิธีสังเวย เมื่อข้าวเริ่มออกรวง เพื่อกล่าวคำสรรเสริญแม่โพสพ ที่ช่วยบำรุงรักษาให้ต้นข้าวงอกงาม เมื่อนำข้าวใส่ยุ้งฉางแล้ว ก็จะทำขวัญแม่โพสพ เพื่อช่วยให้เจ้าของมีงมมีศรีสุข และแม้แต่สิ่งของเครื่องใช้ คนโบราณยังเชื่อว่ามิขวัญอยู่ด้วยเช่นกัน

ที่อยู่ของขวัญนั้น ชาวลาวโบราณเชื่อว่ามิอยู่ในอวัยวะทุกส่วนของร่างกาย ดังจะเห็นได้จากคำสวดขวัญ ของหมอสวดขวัญว่า “ขวัญแข่งให้มาอยู่แข่งลีลา ขวัญขาให้มาอยู่ขาสีล้าย ขวัญคิ้วให้มาอยู่คิ้วลีลา ขวัญตาให้มาอยู่ตาดำยั้ง ขวัญแก้มและขวัญคาง ขวัญเอวบางนำมาพราพร้อม มานั่งล้อมอ้อมอยู่พาขวัญ ว่ามาเย้อ...ขวัญเอย”

“ขวัญ” อีกความหมายหนึ่งหมายถึง ขนหรือผมที่วนเวียนเป็นกันหอย บางครั้งเราก็มักแปลว่า “กำลังใจ” ก็มี คนทั่วไปมักเชื่อว่า ขวัญเป็นสิ่งที่มิพลัง ถ้าขวัญหนีหายไป จะทำให้ผู้นั้นหมดพลัง ก่อให้เกิดการเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่สบาย และอาจถึงแก่ความตายได้ ถ้าขวัญไม่กลับคืนมาอยู่ในร่างกาย เมื่อขวัญเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการมีชีวิตของคน รวมทั้งสัตว์ สิ่งของ เครื่องใช้ที่อยู่ใกล้ชิด ดังนั้น จึงมีประเพณีสู่ขวัญขึ้น ซึ่งสามารถทำได้ ๒ พิธี กล่าวคือ

๑. พิธีในทางพระพุทธศาสนา นิยมนิมนต์พระสงฆ์อย่างน้อย ๕ รูปมาเจริญพระพุทธมนต์ ประพรมน้ำมนต์ และถวายภัตตาหารเช้า

๒. พิธีทางพราหมณ์ มีการจัดหาหมอสวดขวัญ ซึ่งมักจะเป็นบุคคลที่เคยบวชเรียนมาก่อน และเป็นคนที่ชาวบ้านนับถือมาทำพิธีสู่ขวัญให้

“สวด” หรือ “สวด” เป็นคำที่คนอีสาน นิยมเรียกการสวด ว่า “สวด” หรือ “สวด” เช่น สวดมนต์ คนอีสานเรียกว่า “สวดมนต์” ส่วนคนไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์ เรียกว่า โสจมนต์ คำว่า โสจ แปลว่า โหม หรือ โชค การสวดขวัญคนอีสานจึงเรียกว่า “สวดขวัญ”

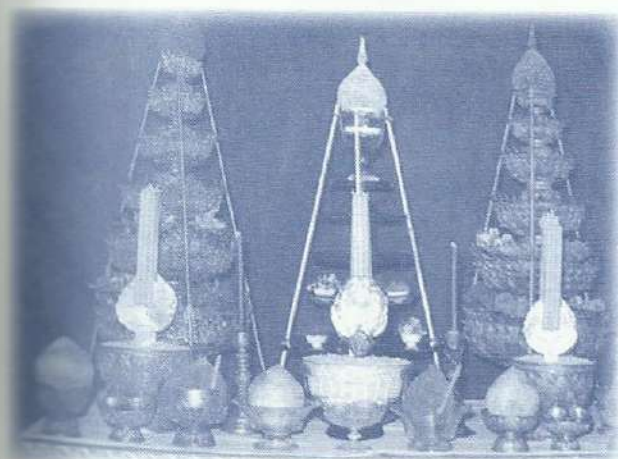
ทางภาคอีสานมีพิธีการ “สอนขวัญ” สอนหมายถึงการดักหรือซ่อน สอนขวัญ คือการซ่อนขวัญขึ้นจากการหล่นพลัดหาย นิยมใช้เมื่อมีผู้ป่วยหรือได้รับอุบัติเหตุ ตามความเชื่อของคน

โบราณ คนที่เจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุขวัญจะหล่นหรือหลบซ่อนอยู่ตามบริเวณที่เกิดเหตุหรือบริเวณใกล้เคียง ต้องให้ญาติผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ไปซ่อนเอาขวัญกลับคืนมาหาเจ้าของ เวลาที่จะทำการสอนขวัญ มักเป็นเวลาใกล้ค่ำ ผู้สอนขวัญจะถืออุปกรณ์ เช่น สวิง หวดหนึ่งข้าว ผ้าขาวม้า หรือผ้าเช็ดตัวของเจ้าของขวัญอย่างใดอย่างหนึ่ง และมีไข่ขวัญ คือไข่ไก่ต้ม มีข้าวเหนียวหนึ่งปุ้น กล้วยและข้าวต้มมัดใส่ในสวิง และก่อนการสอนขวัญ ต้องจุดธูปบอกเทวดา เจ้าที่เจ้าทาง พระแม่ธรณี ให้ช่วยเหลือแล้ว กล่าวคำเชิญเรียกขวัญ พร้อมกับไขอุปกรณ์ดักไปมาตามบริเวณที่คิดว่าขวัญอยู่ และเมื่อได้ขวัญแล้วผู้ทำพิธีจะอุ้มกลับไปให้เจ้าของ ระหว่างทางผู้ที่อุ้มขวัญต้องไม่พูดจากับใคร จนกว่าจะถึงมือเจ้าของก่อน ที่ทำเช่นนี้ เพราะกลัวว่าขวัญจะตกใจหนีไปอีก เมื่อนำขวัญให้เจ้าของแล้ว ผู้ทำพิธีจะผูกฝ้ายมงคลที่แขนและมีการอวยพรให้กับเจ้าของขวัญ

การทำขวัญหรือสวดขวัญ มักมีบายศรีเป็นส่วนประกอบสำคัญ คำว่าบายศรีนั้น ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้อธิบายว่า เป็นเครื่องเชิญขวัญ หรือรับขวัญ ทำด้วยใบตอง มีลักษณะคล้ายกระทงเป็นชั้น ๆ มีขนาดใหญ่และเล็กสลับขึ้นไปตามลำดับ มี ๓, ๕, ๗ และ ๙ ชั้น มีเสาบักตรกงกลางเป็นแกน มีเครื่องสังเวกอยู่ในบายศรี และมีไข่ขวัญเสียบอยู่บนยอดของบายศรี

นอกจากนี้ คำว่า บายศรี ยังหมายถึง ข้าวขวัญ หรือข้าวที่เป็นสิริมงคล เพราะคำว่า “บาย” เป็นภาษาเขมร แปลว่า “ข้าว” และ “ศรี” เป็นภาษาสันสกฤต ตรงกับภาษาบาลีว่า “สิริ” ซึ่งแปลว่า “มีขวัญหรือสิริมงคล”

“บายศรี” ชาวอีสานจะเรียกว่า “พาขวัญ” หรือ “หมากเบ็ง” บางครั้งจะเรียกว่า “พิธีบายศรี” คำว่า “บา” ได้แก่ เจ้าขุนมูลนาย ชาวอีสานมักเรียกเจ้านายว่า บาคาน บาท้าว บาท้าว หรือ บาบ่าวท้าว เป็นต้น ส่วนชาวเหนือ หรือชาวล้านนา จะเรียกว่า “ใบสี” หรือ “ใบสี” บายศรี แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

• บายศรีทลง เงิน ทอง แก้ว

• บายศรีตองรองทองขาว

• บายศรีเก้าชั้นและเครื่องบริวาร

๑. บายศรีของหลวง

เป็นบายศรีที่ใช้ในพระราชพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) บายศรีสำหรับใหญ่ ประกอบด้วยบายศรีแก้ว มีลักษณะเป็นพานแก้ว ๕ ชั้น บายศรีทอง มีลักษณะเป็นพานทอง ๕ ชั้น บายศรีเงิน มีลักษณะเป็นพานเงิน ๕ ชั้น โดยการตั้งบายศรีแก้วไว้ตรงกลาง บายศรีทองอยู่ข้างขวา และบายศรีเงินอยู่ข้างซ้าย สำหรับพานแก้วพานเงินและพานทองในแต่ละพานจะใส่ดอกไม้เล็กๆ เพื่อใส่เครื่องสังเวยบายศรีในแต่ละชั้น โดยเฉพาะขนมโบราณ และขนมซื้อที่เป็นมงคลพร้อมเครื่องบายศรี มีน้ำมันเป้งกระจะ อย่างละชุด มะพร้าวอ่อน ๓ ชุด ใบพลู ๗ ใบ แวนสำหรับเวียนเทียน ๓ ชุด ปักบนพานทอง แก้ว เงิน ภายในพานบรรจุข้าวสารให้เต็มและรวมทั้งข้าวตอกดอกไม้ พร้อมสำหรับขนานบายศรี ไม้ที่ใช้ขนานบายศรีจะใช้ไม้ซื้อที่เป็นมงคล เช่น ไม้ชัยพฤกษ์ เป็นต้น

๒) บายศรีสำหรับเล็ก มีลักษณะเหมือนบายศรีสำหรับใหญ่ แต่ขนาดเล็กกว่า มี ๓ ชั้น ใช้สำหรับในพิธีทำขวัญงานเล็ก

๓) บายศรีตองรองทองขาว เป็นบายศรีใหญ่ทำด้วยใบตอง มีลักษณะเป็นชั้น มีทั้ง ๕ ชั้นและ ๗ ชั้น แป้นของชั้นบายศรีเป็นโลหะทองขาว เวลาทำพิธีใช้คู่กับบายศรีสำหรับเล็กหรือสำหรับใหญ่ แล้วแต่เป็นพระราชพิธีอะไร เช่น พระราชพิธีสมโภชพระพุทธรูป พระราชพิธีสมโภชพระขวัญ พระราชพิธีสมโภชเดือน หรือพระราชพิธีสมโภชช้าง เป็นต้น

• บายศรีปากชามรูปแบบโบราณ

• ตัวอย่างบายศรีปากชาม

(๑)

๒. บายศรีของราษฎร

แบ่งออกเป็น ๒ ชนิด

๑) บายศรีปากชาม เป็นบายศรีขนาดเล็ก ใส่ในชามขนาดย่อม หรือกระถางใบตองกล้วยตัด เป็นท่อน (แบบโบราณ) มีกรวยข้าวอยู่กลาง มีแดงกวาผ่าซีก ประกบกกล้วยน้ำไทวางระหว่าง องค์ (ตัว) บายศรีทั้งสามด้าน นิ้วบายศรีมีตั้งแต่ ๓, ๕, ๗, และ ๙ ชั้น ตามแต่พิธี เช่น พิธีบวงสรวงสังเวทยะพยดา พิธีบูชาครู พิธีทำขวัญเกี่ยวกับคน เช่น ทำขวัญแรกเกิด ทำขวัญนาคน ทำขวัญแต่งงานหรือพิธีทำขวัญเกี่ยวกับสัตว์ พิธีทำขวัญนา ทำขวัญแม่โพสพ เป็นต้น

• บายศรีปากชามรูปแบบโบราณ

(๒)

(๓)

บายศรีปากชามในแต่ละท้องถิ่นมีวิธีในการทำที่แตกต่างกัน ซึ่งการทำพิธีของแต่ละภาคล้วนแล้วแต่ความเชื่อของท้องถิ่นนั้น

๒) บายศรีใหญ่ หรือบายศรีต้น เป็นบายศรีที่มีขนาดใหญ่ จัดทำใส่ภาชนะที่ใหญ่ เช่น โตก ตะลุ่ม หรือพาน ทั้งนี้จะใช้พานชั้นเดียวหรือหลายใบวางซ้อนกันก็ขึ้นแล้วแต่ขนาดของพิธีนั้นๆ เช่น บายศรีไหว้ครู บายศรีปลงทั้ง บายศรีสู่ขวัญของชาวล้านนา และบายศรีสู่ขวัญของชาวล้านช้าง เป็นต้น สำหรับบายศรีต้นหรือบายศรีหลัก (ชั้น) มีลักษณะเป็นชั้นตั้งแต่ ๓, ๕, ๗ และ ๙ ชั้น ในสมัยโบราณจะใช้ต้นกล้วยเป็นแกน แต่ในปัจจุบันนี้จะใช้ไม้เป็นแกนเพื่อความมั่นคงและแข็งแรงยิ่งขึ้น นิ้วของบายศรีจะเป็นลักษณะพับเป็นกลีบตั้งแต่ ๓ ถึง ๕ ชั้น ประกอบสลับหว่างกันโดยองค์ (ตัว) บายศรีจะประกอบทั้งตัวคว่ำและตัวหงาย และในแต่ละชั้นจะใส่เครื่องสังเวย มีขนม และผลไม้ อันเป็นชื่อที่เป็นสิริมงคล

การทำบายศรีนิยมทำเป็นเลขคู่เสมอ ช้างบนบายศรีเป็นพุ่มดอกไม้ หรือเป็นบายศรีปาก

ชามก็ได้ บายศรีต้นนี้ใช้ในพิธีทำขวัญ ที่เป็นงานมงคลและเป็นงานใหญ่ครีกครื้น เช่น การทำขวัญนาโค โคนจุก พิธีไหว้ครู ในบางงานอาจจะพบว่าใช้ทั้งบายศรีต้น และบายศรีปากชามควบคู่กันไป

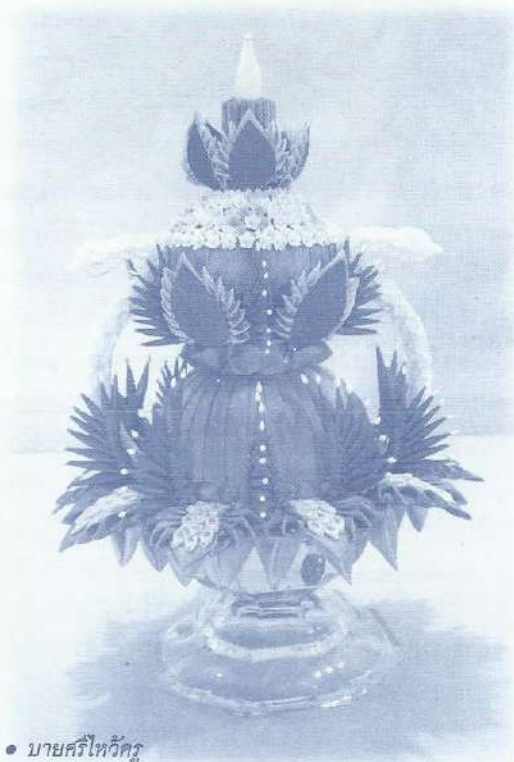
การทำบายศรีนั้นมีความเชื่อมาจากคติพราหมณ์ ที่เชื่อกันว่าใบตองเป็นของบริสุทธิ์ ไม่มีมลทินของอาหารเก่าแปดเปื้อนเหมือนถ้วยชาม จึงนิยมใช้ใบตองมาประดิษฐ์ ที่นิยมคือใบตองกล้วยตานี แต่หากไม่มีก็มักใช้ใบตองกล้วยน้ำว้าแทนก็ได้ การทำบายศรีจากใบตองนี้ เรียกว่า บายศรีสด ส่วนบายศรีแห้ง มักจะนำกระดาษเงิน กระดาษทอง หรือกระดาษสี รวมทั้งผ้าสีต่าง ๆ มาใช้ในการทำบายศรี ปัจจุบันมีผู้คิดประดิษฐ์สร้างสรรค์ในรูปแบบอื่น ๆ ตามแบบของงานที่ใช้

ส่วนบายศรีแห้ง มักจะนำกระดาษเงิน กระดาษทอง หรือกระดาษสี รวมทั้งผ้าสีต่าง ๆ ใช้ทำบายศรี ปัจจุบันมีผู้คิดประดิษฐ์สร้างสรรค์ในรูปแบบอื่น ๆ ตามแบบของงานที่ใช้

ตัวอย่างบายศรีแบบอื่น ๆ

• บายศรีสู่ขวัญ

• บายศรีไหว้ครู

• บายศรีบูชาพระพินนเศว

• บายศรีบูชาพระศิวก

• บายศรีบูชาองค์คุณรามเทพ

• บายศรีบูชาพระนารายณ์

บรรณานุกรม

- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ : นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
 ว. จินประดิษฐ์. ทำขวัญบายศรี. กรุงเทพฯ : หอสมุดกลาง, ๒๕๔๐.
 _____. วิธีการฝึกหัด ปั่นแต่งบายศรี. กรุงเทพฯ : หอสมุดกลาง, ๒๕๔๐.
 ศักรินทร์ หงส์รัตนารกิจ. บายศรีปากซาม. กรุงเทพฯ : วาดศิลป์, ๒๕๕๐.
 เสฐียรโกเศศ. เรือนขวัญ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญธรรม, ๒๕๐๗.
 อุมาวดี ทรัพย์สิน. บายศรีบูชามหาเทพ. กรุงเทพฯ : วาดศิลป์, ๒๕๕๐.
 _____. บายศรี เครื่องบูชาชั้นสูง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิจิตรศิลป์, มปป.

ธรรมชาติและ ศิลปวัฒนธรรมอันชี

เรื่องง่าย ๆ ได้ยินบ่อยและเกี่ยวกับปัญหาบ้านเมือง ทำให้สังคมเมืองสับสนไม่น้อย ไม่แพ้เรื่องน้ำมัน สำหรับเครื่องยนต์ขึ้นราคาอย่างไม่มีทางยุติได้ จนรู้สึกอ่อนอกอ่อนใจขณะนี้ ก่อนอื่นเรามาทำความเข้าใจกับคำว่า

“ธรรมชาติ” สัมผัสด้วยตนเองอยู่กับธรรมชาติ มีผู้ให้ความหมายคำนิยามมากมาย ทั้งนักปราชญ์ราชบัณฑิต ฯลฯ เขียนไว้ สำหรับผมนั้นประทับใจในคำของท่าน ดร. อำนวย คอวนิช อดีตผู้อำนวยการองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ให้คำจำกัดความไว้ว่า **“ธรรมชาติ คือสิ่งที่เกิดขึ้นเอง โดยมนุษย์มิได้เข้าไปเกี่ยวข้อง หรือทำขึ้น”** แต่ท่านก็ยังบอกว่าอาจจะไม่ถูกต้องนัก แต่ยังคงหาคำอื่นมาอธิบายให้รัดกุมหรือเหมาะสมกว่านี้ไม่ได้ บางท่านอาจจะค้านว่า **การเกิดของมนุษย์นั้น ไม่ใช่ธรรมชาติ เพราะมนุษย์ด้วยกันเป็นผู้สร้างสรรค์ขึ้นมา แต่วิธีการของการทำให้เกิดมนุษย์นั้นเป็นวิธีการของธรรมชาติ** ส่วนมนุษย์ซึ่งนักวิทยาศาสตร์ทดลองเพาะขึ้นนั้น เป็นเรื่องนอกเหนือธรรมชาติหรือไม่เป็นไปตามธรรมชาติ

ธรรมชาตินี้ช่างร้ายหรือละครึบ สร้างสรรค์
สิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นมา ก็ย่อมมีเหตุผลและประโยชน์
ทั้งสิ้น ดังตัวอย่างเกี่ยวกับตัวของเราเองให้
พิจารณาก่อน ธรรมชาติให้ผมเส้นผมขึ้นมา ก็
เพราะว่าภายในกะโหลกศีรษะของมนุษย์นั้น มี
ของละเอียดอ่อนและมีความสำคัญยิ่ง คือ
สมอง ข้ามมนุษย์ยังเดิน ๒ เท้า เอาหัวขึ้นชี้ฟ้า
เรียกว่า ส่วนหัวของมนุษย์ก็ถูกเผาจากแสง
อาทิตย์โดยตรงที่เจ้าวัตถุสีเทา หรือสมองบรรจุ
อยู่นั่นเอง เป็นศูนย์กลางที่จะอำนวยความสะดวกของเรา
ให้ดีหรือไม่ดีไปได้ เป็นที่บันทึกความทรงจำ
ไว้ทั้งสิ้น จึงต้องมีผมบนหัว เพื่อ

บรรเทาความร้อนแรงของแสง
อาทิตย์ มิให้มากระทบ ส่วนที่
ละเอียดอ่อนโดยตรง หรือช่วย
บรรเทาน้ำฝนไม่ให้เปียก กับ
ช่วยป้องกันความหนาว
เย็นให้แก่ส่วนสำคัญส่วน
นี้ ส่วนคนที่ไม่มีผมหรือ
ผมบางนั้น ขอยกเว้นไม่นำ
มากล่าวในที่นี้ เพราะเป็นการ
ผิดธรรมชาติ ถัดไปก็คือ คิ้ว ซึ่ง

มีหน้าที่คอยกันน้ำฝน ผงคลีต่าง ๆ ที่หล่นมา
จากที่สูงไม่ให้เข้าตา ซึ่งนับว่าเป็นส่วนที่สำคัญ
ที่สุดของมนุษย์เหมือนกัน ทำให้คิ้วจึงมีเหนือตาก็
เพราะว่าของหรือฝุ่นละอองนั้น แม้กระทั่งเหงื่อ
มักจะตกหรือไหลย้อนมาจากข้างบนลงมาข้าง
ล่าง หายากที่จะจากข้างล่างจะไหลย้อนขึ้นไป
ข้างบน ซึ่งเป็นการผิดธรรมชาติอีกเหมือนกัน
เมื่อดวงตาเป็นสิ่งที่สำคัญมากดังที่ได้กล่าวแล้ว
ธรรมชาติจึงสร้างขนตาไว้เป็นพิเศษอีกด้วย ถ้ามี
อะไรมาแผ้วพาน เป็นกระพริบไว้ก่อนเสมอ
ส่วนที่มนุษย์สาว ๆ เสริมขนตาขึ้นไปอีกนั้น ก็
เป็นการเกินธรรมชาติ เพราะธรรมชาติไม่
ต้องการขนตามากถึงขนาดนั้น แต่เป็นการเพิ่ม
ความงามให้แก่เจ้าของตาต่างหาก ทั้งนี้ก็ถึงจุด
ธรรมชาติออกอุบายสร้างให้มีเส้นลาดลงมาจาก
ระหว่างคิ้วแล้วมีรูอยู่ข้างล่างเพื่อหลบน้ำฝนและฝุ่น
ละออง ถ้าธรรมชาติเกิดพิเรนไปทำให้รูจมูก
แหงนขึ้นข้างบน ก็ะกลายเป็นที่รองรับน้ำฝน
เจ้าของคงจะลำบากน่า เป็นหวัดอย่าแยะไปตาม ๆ

กัน เท่านั้นยังไม่พอ ในจมูกยังมีขนเพื่อป้องกัน
ฝุ่นละออง จำพวกขนต่าง ๆ นี้ถ้าคิดดูให้ดีมี
ประโยชน์ด้วยกันทั้งนั้น ขนตามตัวก็มีประโยชน์
เพื่อป้องกันความหนาวและป้องกันแมลงมาได้
ต่อมรบกวน ผรุสอยู่เมืองหนาวจึงมีขนมากกว่า
คนไทย ซึ่งมีอากาศร้อน หมา แมว ซึ่งอยู่ในที่
อากาศหนาว จึงมีขนปกคลุมมากกว่าหมาไทยตาม
บ้าน ขนจิกแร้ ก็มีประโยชน์ในการบรรเทาการ
เสียดสีของแขนกับลำตัว บางคนอุดรีไปโกนมัน
ออก เพราะเห็นว่าเป็นบ่อเกิดแห่ง “เต่า” ขนใน
ที่อื่น ๆ คงไม่ต้องกล่าวถึง เพราะต่างก็มี
ประโยชน์ทั้งนั้น ใครว่าง ๆ ลองคิดดูก็ได้

แม้แต่สิ่งที่มีชีวิตอื่น ๆ จากสัตว์รูป
ร่างใหญ่โต สูงยาว โย่ง แมลง สัตว์ปีก
ตลอดพืช นานาชนิดต่างก็มี
ประโยชน์เอื้อต่อตัวมันเองและ
สิ่งที่อยู่ใกล้เคียงทั้งสิ้น

ศิลปะ เป็นคำสัน
สกฤต ซึ่งพจนานุกรมให้คำ
นิยามไว้ว่า ฝีมือทางการช่าง
การแสดงออกให้ปรากฏขึ้น
ได้อย่างงดงาม น่าพิชม
และเกิดอารมณ์สะเทือนใจ ท่านเลอซีเยร์ โกเตส
นักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งรัตนโกสินทร์ ท่านได้
กล่าวรวมความไว้ว่า

ศิลปะ คือสิ่งที่อยู่ตรงกันข้ามกับธรรมชาติ
หมายถึง สิ่งทุกอย่างที่คนทำ คนผลิตสร้างขึ้น
เพราะฉะนั้น ความรู้ของคนเกี่ยวกับสิ่งทั้งสอง
ข้างต้นนี้ จึงเรียกรวมว่า ศิลปวิทยา

ความรู้เรื่องธรรมชาติ เป็นหน้าที่ของสติ
ปัญญา การผลิตสร้างสรรค์สิ่งทั้งงดงาม ไพเราะ
เป็นหน้าที่ของศิลปะมนุษย์อาศัยความรู้ความ
สามารถบังคับพลังงานของธรรมชาติ เพื่อนำเอา
ไปใช้เป็นประโยชน์แก่ตนและเพื่อนมนุษย์ คน
เราเกี่ยวข้องและผูกพันกับศิลปะ นับตั้งแต่ตื่น
และลุกจากที่หลับตื่นนอนยามรุ่งเช้า เกี่ยวพันกับ
ภารกิจ การงาน สถานที่ จนกระทั่งกลับไปสู่
สถานที่เคหะสถาน เข้าพักนอนหลับนอนอีกครั้ง
ก็เกี่ยวข้องกันกับศิลปะทั้งสิ้น รวมความแล้วว่า
บรรดาปัจจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับการดำรงชีพของคน
เรา อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย

ยารักษาโรค และอื่น ๆ ตามมาเป็นอันดับต่อ ๆ ไป เพื่อเป็นความสะดวกเข้าใจมากขึ้น มนุษย์จึงแบ่งศิลปะเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑. ศิลปศาสตร์ หรือเสรีศิลปะที่เกี่ยวกับการดำรงชีพ

๒. จริยศิลป์ ซึ่งเป็นศิลปะเกี่ยวกับความประพฤติและกิริยามารยาท

๓. วิจิตรศิลป์ เป็นศิลปะเกี่ยวกับความงาม ความไพเราะเพื่อเป็นการจำกัดเวลาและหน้ากระดาษ จึงขอกล่าวเพียง “วิจิตรศิลป์” เท่านั้น เพราะมนุษย์ที่ยกย่องตนเองว่าวิเศษหรือเลิศเลอ กว่าสัตว์สิ่งที่มีชีวิตอื่น ๆ ว่ามีสมอง จึงบัญญัติ

ศัพท์ใหม่ ๆ ขึ้นมาเป็น “สุนทรียภาพ” “รรมยศิลป์” “ประณีตศิลป์” ฯลฯ ได้ถือเป็นหลักมี ๕ สาขา คือ

๑. สถาปัตยกรรม เป็นศิลปะเกี่ยวกับการสร้าง อาคาร สถานที่ ปราสาท โบสถ์ วิหาร อนุสาวรีย์ และสถานที่อื่น ๆ อันมีลักษณะงาม พึงตาพึงใจ

๒. ประติมากรรม เป็นศิลปะเกี่ยวกับการปั้น แกะสลัก การหล่อ ให้เป็นเทวรูป พระพุทธรูป คนและสัตว์ ทั้งที่มีตัวตนจริงและจินตนาการขึ้น

๓. จิตรกรรม เป็นศิลปะที่เกี่ยวกับการวาด การเขียน การแต่งสร้างรูปลักษณ์ ระบายสี ฟันพิมพ์ ปะ ดิด ให้เป็นภาพขึ้นมา

๔. ดุริยางค์และนาฏกรรม เป็นศิลปะที่เกี่ยวกับการแสดง การดนตรี ขับร้อง ฟ้อนรำ หรือ

ร่ายรำ ที่ให้ความสนุก เพลิดเพลิน ในลีลา ท่าทางและเสียงของมนุษย์

๕. วรรณกรรม คือ ศิลปะที่เกี่ยวกับการประพันธ์ การแต่งหนังสือ ที่มาจากความเป็นอยู่ของมนุษย์ และจากมโนภาพหรือจินตนาการ ให้เป็นวรรณกรรม ที่มีรูปแบบมากมาย

เพื่อไม่ให้ความเข้าใจ สับสนและยุ่งยาก เปลืองความคิดมากเกินไป คำพูดของนักปราชญ์ ระดับโลก ว่าไว้เป็นเวลานับพันปีมาแล้ว ท่านพลาโต “สิ่งทั้งสามและดีคือ ศิลปะ” หมายความว่า สิ่งที่มีมนุษย์ กระทำหรือสร้างสรรค์ขึ้นมาให้ปรากฏว่า มีความประณีต ละเอียดอ่อน งดงาม ให้เพลิดเพลิน เจริญตา เหมาะสมให้ความสุขสบาย เหมาะสมถูกต้อง ตามความต้องการของมนุษย์ “งามและดี คือ ศิลปะ” พลาโต

ศิลปะกับวัฒนธรรม หรือศิลปวัฒนธรรม เป็นของคู่กันที่เกิดมาพร้อมกับมนุษยชาติ แรกเริ่มเดิมทีก็ไม่มีเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ตลอดจนสิ่งอื่น ๆ มนุษย์ต้องการอาหาร เครื่องมือเครื่องใช้ปกปิดกำบัง ป้องกันไม่พิเศษไปกว่าสัตว์อื่น ๆ แน่ ๆ

ต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเจริญเป็นวิวัฒนาการขึ้นแล้ว จึงรู้จักผลิตสร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นใช้ เพื่อประโยชน์ในความเป็นอยู่ของตนในขั้นต้น สิ่งที่ผลิตสร้างขึ้นมาอย่างหยาบ ๆ ง่าย ๆ สักแต่ว่ามีเท่านั้น ยังไม่เรียบร้อยและงดงามแต่อย่างใด จึงจัดได้ว่ามีวัฒนธรรมแล้ว แต่ไม่มีวัฒนธรรมในแง่ศิลปะ การกระทำบ่อย ๆ และซ้ำ ๆ กันจากสมอง มีสติปัญญาเพิ่มขึ้น จึงมีความงามเรียบร้อยกว่าเดิม มีคุณค่า ประโยชน์ จึงเกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้น วัฒนธรรมไทยสมัยก่อนเกิดจากคนที่มีความเป็นอยู่แตกต่างจากสมัยนี้ และสภาพแวดล้อมแตกต่างกัน สมัยก่อนมีเวลามากพอจะสร้างสรรค์ของประณีตต่าง ๆ ปัจจุบันเราไม่มีเวลาพอจึงต้องกระทำอย่างรีบเร่ง จึงย่อหย่อนความประณีตลงไป แต่ปริมาณหรือจำนวนมาก ง่าย ๆ คุณภาพเหมาะสมสำหรับการใช้สอยเฉพาะกาลเท่านั้น

ในปัจจุบันเราอยู่ในวัฒนธรรมต่างสมัย เป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสมัยหนึ่ง ในสภาพแวดล้อมที่ต่างสมัย เราจะถือว่าวัฒนธรรมนั้น

เป็นของดี เป็นของควรที่จะรักษาเอาไว้ในทุก
กรณีเห็นจะไม่ได้ วัฒนธรรมบางอย่างอาจจะ
เป็นอุปสรรคต่อชีวิตปัจจุบัน เป็นอุปสรรคต่อการ
พัฒนาในปัจจุบัน หรือไม่เหมาะสมด้วยประการ
ต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ ถ้าเราจะถือว่า วัฒนธรรมอัน
ใดเป็นของไทยแล้วจะต้องดีไปหมด จะต้องรักษา
ไว้ให้หมด เป็นเรื่องค่อนข้างฝืนธรรมชาติ เราจะ
รักษาวัฒนธรรม ถ่ายทอดวัฒนธรรมด้วยสติ
ปัญญาหรือสมองอย่างมีศิลปะ เพราะเหตุเดียวที่
ว่าของคนไทยนั้นต้องพิจารณาอย่างลึกซึ้ง เพื่อ
ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ว่าวัฒนธรรมนั้นมี ๒
อย่าง คือ

๑. วัฒนธรรมทางวัตถุ

๒. วัฒนธรรมทางจิตใจ

อ่านมาถึงขณะนี้คงสับสนขึ้นมาอีกไม่น้อย มี
ผู้ให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมไว้ ดังนี้

วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์แสดงออก
มาให้ปรากฏเป็นภาษา ความคิดเห็น ความ
ประพฤติ ความรู้สึก การกระทำที่เป็นส่วนรวม
มีศิลปะ และระเบียบประเพณี มีวิวัฒนาการ
พัฒนาการเพื่อความเจริญก้าวหน้า ความเป็น
ระเบียบเรียบร้อยแห่งชีวิตและสังคม ได้มีการ
เรียนรู้ศึกษาต่อเนื่อง ปฏิบัติมาจนเป็นประเพณี
สืบทอดแก่บรรพบุรุษ เป็นมรดกตกทอดของสังคม
ซึ่งสังคมยอมรับและรักษาไว้ ทำให้เกิดความ
ก้าวหน้าทางวัฒนธรรม ได้แก่

๑. คติธรรม วัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต
เรื่องของจิตใจทางด้านศาสนา

๒. เนติธรรม วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวม
ทั้งระเบียบ จารีตประเพณี

๓. วัตถุธรรม วัฒนธรรมทางวัตถุ การอยู่ดี
กินดี บ้านเรือน เครื่องนุ่งห่ม

๔. สหธรรม วัฒนธรรมทางสังคม หมายถึง
คุณธรรมที่ทำให้มนุษย์รวมกันอยู่ได้

ได้กล่าวตั้งแต่บรรทัดต้น ๆ แล้วว่า สภาพ
สังคม บ้านเมืองสับสนมาก จนดูเหมือนจะมาก
ที่สุดในประวัติศาสตร์ของเรา นับตั้งแต่ผู้เขียน
(เรียบเรียง) ภาษามนุษย์มาจะได้ยินคำคำหนิ
ติเตียนตนเอง สังคม และหวาดระแวงว่า
อารยธรรม หรือ ความเลวร้ายทางสังคมชกโลก
ตะวันตก ระบาดเข้ามาสู่ประเทศของเราไม่ขาด

สาย วนเวียนผ่านไปมาเกิน ๖๐ ปีแล้ว สิ่งที่ดี
งามก็คงอยู่ สิ่งที่ชั่วร้าย เลวทรามก็เสื่อมสลาย
ไปตามกาล วนเวียนมาตลอด

ท่านอาจารย์ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้
กล่าวถึงความสับสนนี้ไว้ ๔ ประการ ว่า

ประการแรก เรายอมรับวัฒนธรรมต่าง
ประเทศเข้ามาโดยเจตนาเพื่อเหตุผลบางอย่าง

ประการที่สอง เราปล่อยให้วัฒนธรรมต่าง
ประเทศ เข้ามามีอิทธิพลเหนือตัวเรา เหนือ
วัฒนธรรมของเรา โดยที่ไม่ได้ตั้งใจ ไม่ได้มี
เจตนาและไม่รู้ตัว

ประการที่สาม วัฒนธรรมของไทยถูกทอด
ทิ้ง ไม่ได้รับความสนใจมานาน และไม่มีใคร
ศึกษาให้รู้ถึงต้นเหตุหรือรากเหง้า จนเป็นเหตุให้
วัฒนธรรมบางอย่างได้สาบสูญไปแล้ว

ประการสุดท้าย คนไทยเราเองไม่ได้สนใจ
วัฒนธรรมของไทย ด้วยความเห็นดี เห็นงาม
หรือความซาบซึ้งในวัฒนธรรม แต่มองในทัศนะ
ชาตินิยม คือ ต้องการรักษา ถ่ายทอดและเสริม
สร้างวัฒนธรรมของไทย เพราะความรู้สึกว่าเป็น
ของไทยเท่านั้น ลึกว่าอะไรเป็นของไทยจะต้อง
รักษาไว้ จะต้องสืบทอดกันไป โดยที่ไม่ได้
พิจารณาถึงความเหมาะสมลึกซึ้ง ความประณีต
งดงามนั้น แต่อย่างใดทั้งสิ้น ในที่สุดก็รักษาเอา
ไว้ไม่ได้

วันนี้ในขณะที่เขียน (๑๔ มิ.ย. ๕๑) ความ
วุ่นวายของสังคมกระทบกระหน่ำต่อวัฒนธรรม
มีทำที่ว่าจะหนักหน่วงกว่าครั้งก่อน ๆ ที่มีมาก

๑๔. แม่เครื่องนอน หมอนมุ้ง กันยุงเกาะ
มีเฉพาะ พลีให้ใช้ ใจสงสาร
ทนอดข้าว เชิญให้เขา รับประทาน
เขาลำราญ ตนลำเค็ญ ไม่เป็นไร

๑๕. อันน้ำจิต คิดเอื้อ เพื่อมนุษย์
ดีที่สุด อย่างนี้ หาที่ไหน
แต่หาง่าย ในหมู่ชน เผ่าคนไทย
ด้วยนิสัย คนไทย น้ำใจดี

๑๖. สัจจาริต ประเพณี นั้นดีแท้
ในคราวแก่, เจ็บ, ตาย, กายเป็นผี
อีกตรุษ, สารท, เทศกาล งานพิธี
ประเพณี แต่งงาน การวิวาห์

๑๗. การไหว้ครู ไหว้พระ ประเพณี
ธรรมเนียมมี แรกฝึก แรกศึกษา
เรียนดนตรี ร้องรำ มีตำรา
เรียนวิชา ไตใด ต้องไหว้ครู

๑๘. ประเพณี นี่ศรีของชาติ
ที่สามารถ ให้ชาติคง ดำรงอยู่
เป็นของไทย ไม่เหมือนใคร ถ้าได้ดู
บอกให้รู้ ว่าไทยแท้ มาแต่ไร

๑๙. ไทยอ้าง ทางสัญ - ญักษ์ณนี้
เป็นของดี ดังกลอน สุนทรโช
โดยหวังเตือน พวกเรา เผ่าคนไทย
จงสนใจ เกียรติไทย ไว้จงดี

๒๐. อย่าสนใจ สิ่งดาษดิน เขาอื่นนัก
เพราะล้างลัก - ษณะไทย ให้เสียศรี
แล้วต่อไป จะกำสรด ไทยหมดดี
ไม่พอที่ อย่าไปทำ ให้จำตาย

๒๑. ช่วยพิทักษ์ รักษา เป็นทายาท
สมบัติชาติ สืบไว้ อย่าให้หาย
ให้ชาติคง อ้างอยู่ อย่ารู้วาย
เพื่อสืบสาย ศาสนา อยู่ถาวร

๒๒. ในโลกนี้ ไม่มีหอรก จะบอกให้
ด้อย่างไทย ไม่มีดอก ไข่หลอกหลอน
ทั่วพิภพ จบลิ้น แผ่นดินดอน
อรชร อย่างไทย ไม่มีเอย ฯ

บรรณานุกรม

คึกฤทธิ์ ปราโมทย์. การศึกษากับการสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรม. กองวัฒนธรรม
กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๒๐.

ป.มาลากุล, หม่อมราชวงศ์เทวธิดา. วัตถุประสงค์. สำนักวัฒนธรรมทางศิลปกรรม.

สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๐๐.

เสฐียรโกเศศ, ราชบัณฑิต, ศาสตราจารย์. การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์. บรรณาการ. ๒๕๐๗.
พระธรรมโกศาจารย์. เอกลักษณ์ไทย. การพิมพ์พระนคร. ๒๕๒๔.

พิมล สายจันดี. ศิลปะและวัฒนธรรม. ชุมนุมศิลป์และวัฒนธรรม. วิทยาลัยครูสวนสุนันทา. ๒๕๐๔.

น. ณ. ปากน้ำ (นามปากกา). ความงามในศิลปะไทย. โอเดียนสโตร์. ๒๕๑๐.

อำนวย คอวานิช, ดร. ธรรมชาติเจ้าเอย. ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย. ๒๕๒๑.

ช้าง

ในวัฒนธรรมไทย

ประเทศไทยตั้งอยู่ในสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสมและอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าเขาลำเนาไพร ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดแม่น้ำลำห้วย หนอง คลอง บึง พืช ผัก ผลไม้ สมุนไพร จึงมีสัตว์ป่านานาชนิดอาศัยอยู่มากมาย คนไทยดำรงชีวิตจากการไล่ล่าสัตว์เหล่านั้นมาบริโภคเป็นอาหาร หรือล่าสัตว์บางชนิดมาฝึกใช้งานได้หลากหลายประเภท

ช้างเป็นสัตว์ป่าขนาดใหญ่ที่สุด คนไทยรู้จักนำมาเลี้ยงและฝึกฝนจนมีความใกล้ชิดผูกพันสามารถใช้ทำงานในการกิจต่าง ๆ ได้อย่างน่าประทับใจ ช้างจึงเป็นสัตว์ที่ได้รับเกียรติสูงสุดทั้งในด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมประเพณีไทยตามหลักพระพุทธศาสนา

ชาวต่างประเทศที่เคยมาอยู่เมืองไทยมีความชื่นชมประทับใจในความน่ารักของช้างไทยอย่างที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน เช่น แฟรงค์ วิเซนต์ ได้เขียนหนังสือชื่อ “แผ่นดินแห่งช้างเผือก” (Thailand at The White Elephant) ตีพิมพ์ในกรุงลอนดอน เมื่อปี ค.ศ. ๑๘๓๗ และ จอร์จ บี เบคอน ได้เขียนหนังสือเรื่อง “สยามแผ่นดินแห่งช้างเผือกอดีตและปัจจุบัน” (Siam,

The land of the white elephant as it was and is) ตีพิมพ์ในกรุงนิวยอร์ก เมื่อปี ค.ศ. ๑๘๗๓

สำหรับคนไทยทั่วไป ต่างยอมรับว่าช้างมีความผูกพันต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังข้อมูลต่อไปนี้

๑. ประโยชน์ของช้างไทย

ช้างไทยมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติไทยมายาวนานในหลายรูปแบบและในทุกชนชั้นตั้งแต่สถาบันพระมหากษัตริย์จนถึงชาวบ้านทั่วไป ความใหญ่โตของช้างไม่ได้เป็นอุปสรรคใด ๆ สำหรับการใช้งานดังหลักฐานต่อไปนี้

๑.๑ การใช้ช้างในการทำสงคราม ช้างถูกฝึกเพื่อออกทำสงครามในอดีตตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ร.๑-ร.๓) การทำสงครามครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ชาติไทยเรียกว่าการทำ “ยุทธหัตถี” หรือการต่อสู้บนหลังช้างเฉพาะพระมหากษัตริย์ มี ๔ ครั้งดังนี้

๑.๑.๑ การทำยุทธหัตถีระหว่างพ่อขุนรามคำแหง กับ พ่อขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด ประมาณ พ.ศ. ๑๘๑๙ ช้างทรงของพ่อขุนรามคำแหงคือ “**รูกาศรี**”

๑.๑.๒ การทำยุทธหัตถีระหว่างเจ้าอ้ายพญา กับเจ้ายี่พญา พ.ศ. ๑๙๖๗

๑.๑.๓ การทำยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ กับเจ้าเมืองแปร พ.ศ. ๒๑๑๐

๑.๑.๔ การทำยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวร กับพระมหาอุปราชา พ.ศ. ๒๑๓๕ ช้างทรงของสมเด็จพระนเรศวรชื่อ “**เจ้าพระยาปราบไตรจักร**” ต่อมาได้สถาปนาเป็น “**เจ้าพระยาปราบหงษา**” ส่วนช้างของพระมหาอุปราชาชื่อ “**พลายพิรกอ**”

๑.๒ การใช้ช้างเป็นพาหนะในการคมนาคมและขนส่ง ช้างเป็นสัตว์ที่สามารถบุกป่า ลุยน้ำ ปีนเขาได้คล่องแคล่ว โดยการใส่สัปคับ (ภาษาถิ่นอีสานเรียกว่า แห้ง) บนหลังช้างผูกให้แน่นสำหรับให้คนขึ้นนั่งและบรรทุกข้าวของที่มีน้ำหนักครั้งละประมาณ ๑๐๐ กิโลกรัม ช้างเดินได้เร็วประมาณชั่วโมงละ ๔ กิโลเมตร ข้าราชการไทยสมัยก่อนก็ใช้ช้างเป็นพาหนะในการออกตรวจเยี่ยมราษฎรตามท้องถื่นทุรกันดาร มาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

๑.๓ การใช้ช้างในการทำอุตสาหกรรมป่าไม้ ลัก เนื่องจากช้างสามารถเข้าไปชักลากไม้ในป่าลึกออกมาได้สะดวกกว่ารถยนต์ เพราะในป่าไม่มีถนน ประกอบกับการใช้รถยนต์จะเป็นการทำลายต้นไม้ขนาดเล็กให้เสียหายไปด้วย แต่การใช้ช้างลากต้นไม้เล็กจะไม่ได้ได้รับความเสียหาย

๑.๔ การใช้ช้างในประเพณีต่าง ๆ เช่น เข้าขบวนแห่เทียนพรรษา ขบวนาค โขนจูก เป็นต้น

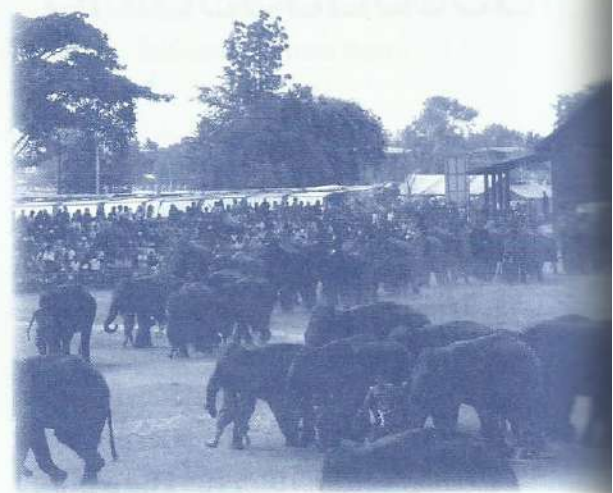
๑.๕ การนำช้างเผือกแต่งเครื่องคชาภรณ์ไปยืนที่แท่นเกยช้างเพื่อต้อนรับอาคันตุกะ หรือร่วมในพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา และงานพระราชพิธีฉัตรมงคล

๑.๖ การใช้ช้างเพื่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศ เช่น การส่งช้างไปสวนสัตว์ต่างประเทศ

๑.๗ การนำช้างมาฝึกหัดใช้เพื่อนันทนาการ ได้แก่ การแสดงละครสัตว์ การแสดงกิริยา

ท่าทางตามคำสั่ง เช่น ช้างเตะฟุตบอล ช้างวิ่งเก็บของ ช้างเดินระบำ ช้างว่ายน้ำแข่ง ช้างวาดภาพ ช้างปาเป้า ที่จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ชัยภูมิ และลำปาง เป็นต้น

ช้างไทยมีความสำคัญคู่บ้านคู่เมือง ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ถึงแม้ว่าป่าเขาลำเนาไพรถูกบุกรุกทำลายลงไปมากขึ้นทุกวัน ทำให้ช้างขาดแคลนอาหารและจำนวนช้างลดลงมาก แต่สำหรับคนบางกลุ่มก็ยังรักและเลี้ยงดูฝึกฝนช้างไว้เป็นมรดกสืบทอดทางวัฒนธรรมต่อไป

๒. ช้างในพุทธศาสนา

ช้างในพุทธศาสนาเป็นสัตว์ที่ประเสริฐ มีคุณธรรม มีศีลธรรม มีความกตัญญู มีความเสียสละซื่อสัตย์จงรักภักดี เกลี้ยวฉลาด และมีพลังกำลังมหาศาล จะเห็นว่าแม้ช้างรูปร่างสูงใหญ่ น่ากลัวน่าเกรงขามเพียงใด มนุษย์กลับมีความรู้สึกรักใคร่ผูกพัน อาจสืบเนื่องมาจากความคุ้นเคยดังปรากฏเรื่องราวของช้างในพุทธศาสนามาก่อนก็ได้ เหตุการณ์ในพุทธประวัติเกี่ยวกับช้างมีหลายตอน เช่น

๒.๑ **พระยาเศวตกัญชร** เป็นช้างที่พุทธศาสนิกชนรู้จักกันเป็นอย่างดี เพราะมีความเกี่ยวข้องกับชาติกำเนิดของพระพุทธองค์ กล่าวคือก่อนที่พระนางสิริมหามายา มเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะแห่งเมืองกบิลพัสดุ์จะทรงพระครรภ์เจ้าชายสิทธัตถะ พระนางทรงสุบินว่ามี

พระเศวตกฤษณ ช้างเผือกที่มีผิวขาวผ่องมากจะทำทักษิณาวรรต (เวียนขวา) เป็นการเคารพพระนาง ๓ รอบแล้วจึงเข้าสู่พระครุฑ ช้างเผือกนั้นหมายถึง พระโพธิสัตว์ลงมาปฏิสนธิในครุฑของพระนาง

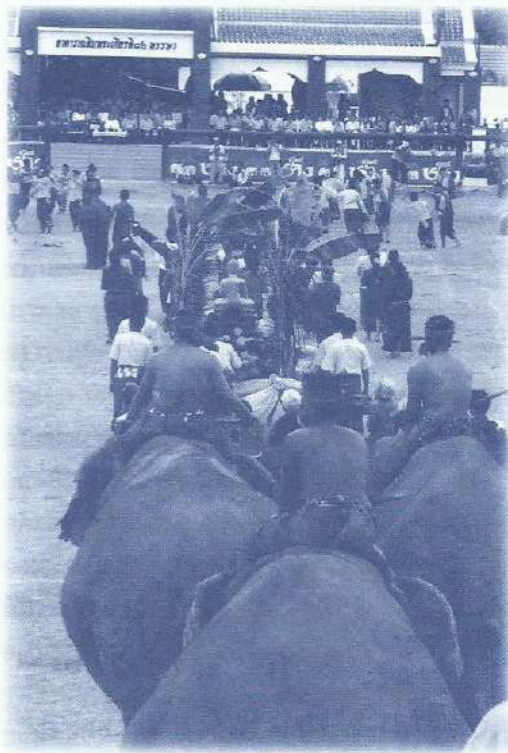
จากสุบินครั้งนั้นเองหลังสมัยพุทธกาล ขณะที่ชาวอินเดียยังไม่มีรูปแทนองค์พระพุทธรูปเคารพบูชาจึงได้ใช้รูปช้างและรูปดอกบัวเป็นสัญลักษณ์เพื่อเคารพกราบไหว้ (กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส. ๒๕๐๕ : ๕๐)

จึงกล่าวได้ว่าช้างได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนตั้งแต่ก่อนที่พระพุทธรูปจะประดิษฐาน และตรัสรู้จนถึงปัจจุบัน

๒.๒ ช้างคิริเมฆ เป็นพาหนะของพญามารสวัตตี เป็นช้างที่มีรูปร่างสูงใหญ่มีพลังกำลังแข็งแรง นิสัยดุร้าย พญามารสวัตตีใช้ขับขี่เพื่อติดตามขัดขวางพระพุทธรูป และจะเข้าทำร้ายในขณะที่พระพุทธรูปประทับอยู่บนรัตนบัลลังก์ได้ตนพระศรีมหาโพธิ์ เมื่อวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เพื่อที่จะขัดขวางการตรัสรู้ของพระองค์ โดยพญามารไล่ช้างคิริเมฆเข้าไปและขว้างด้วยอาวุธ แต่อาวุธนั้นก็ไม่สามารถทำอันตรายพระองค์ได้

พญามารไม่ยอมแพ้ยืนยันว่า รัตนบัลลังก์เกิดจากอำนาจของตนและไพร่พล เจ้าชายสิทธัตถะ ตรัสว่า รัตนบัลลังก์เกิดจากพระบารมีที่พระองค์ทรงบำเพ็ญทานบารมีไว้ และทรงขอให้พระแม่ธรณีเป็นพยาน พระแม่ธรณีจึงขึ้นมาจากพื้นดิน และได้กล่าวสนับสนุนว่ารัตนบัลลังก์เกิดจากการบำเพ็ญทานของเจ้าชายสิทธัตถะนางเป็นผู้ก้มเศียรรับน้ำทักษิณาทานแห่งการบำเพ็ญทานนั้นไว้เอง แล้วจึงบิดพระเศวตให้มียาน้ำไหลออกมาท่วมไพร่พลมารลอยกระจายไปตามสายน้ำ

ช้างคิริเมฆลี้ขบวนเซหวัดถอยหลังและคุกเข่าลง พญามารเห็นดังนั้นก็ให้ประหลาดใจยิ่ง ที่ได้เห็นอำนาจแห่งการบำเพ็ญทานบารมีจึงชวนพญามารที่เหลืออ่อนมนมัสการพระพุทธรูป (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมปรมานุชิตชิโนรส. ๒๕๐๕ : ๑๖๕)

๒.๓ ช้างนาฬาคีรี หรือช้างธนบาล เป็นช้างพระที่นั่งของพระเจ้าอชาตศัตรู มีรูปร่างสูงใหญ่ รวดเร็วเหมือนจักรทนต์ เมื่อเวลาตกมันจะดุร้ายมาก พระเทวทัตได้นำช้างนาฬาคีรีไปใช้เพื่อจะทำร้ายพระพุทธรูปในขณะที่เสด็จออกบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ มีเรื่องราวย่อ ๆ ดังนี้

พระเทวทัตเป็นพระญาติของพระพุทธรูปมีใจอิจฉาและทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อพระพุทธรูปตลอดเวลา เมื่อพระเทวทัตอุปสมบทแล้วปรารถนาที่จะเป็นใหญ่ในหมู่สงฆ์ ได้ล่อลวงเจ้าชายอชาตศัตรูให้เลื่อมใสตนถึงกับยกย่องให้เป็นอาจารย์ ทรงยอมทำทุกอย่างตามพระเทวทัต แม้แต่การช่วยทำร้ายพระพุทธรูป แต่ก็ไม่สามารถทำอันตรายพระพุทธรูปได้

ครั้งหนึ่งพระเทวทัต ขึ้นไปบนยอดเขาคิชฌกูฏในเวลาเช้า แล้วกลิ้งก้อนหินลงมาทาบปลงพระชนม์พระพุทธรูปขณะที่เสด็จกลับจากบิณฑบาต แต่ก้อนหินกลิ้งลงมาห่างจากช่องทางที่เสด็จพระราชดำเนิน มีเพียงสะเก็ดหินกระเด็นมากระทบพระบาท ทำให้ห้อพระโลหิตเล็กน้อย หมอชีวกโกมารภัจได้ช่วยรักษาให้แล้ว พระพุท

องค์ก็เสด็จกลับสู่พระนคร

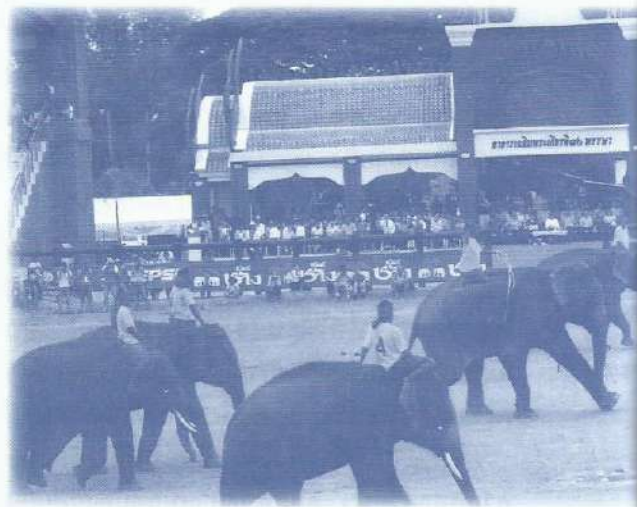
พระเทวทัตยังไม่สิ้นความพยายาม ได้ขอให้พระเจ้าอชาตศัตรูช่วย โดยขอให้ใช้ช้างนาฬาคีรีเป็นพาหนะในการปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า พระเจ้าอชาตศัตรูจึงรับสั่งให้ควาญช้างปล่อยช้างนาฬาคีรีในตอนเช้าตรงกับเวลาที่พระพุทธเจ้าเสด็จออกบิณฑบาต พระเทวทัตยังแนะนำให้ควาญช้างนำสุรามาให้ช้างดื่มเพื่อเพิ่มความดุร้ายให้มากขึ้นอีก ๑ เท่าคือจาก ๘ โห เป็น ๑๖ โห แล้วให้ทหารตีกลองประกาศแก่ชาวเมืองราชคฤห์ว่าจะมีการปล่อยช้างนาฬาคีรีในตอนเช้าวันรุ่งขึ้น ให้ชาวเมืองระวังตัว

พระพุทธเจ้าทราบข่าวก็ทรงดำริว่าจะเสด็จไปปราบช้างนาฬาคีรีให้หายพยศ และจะทรงกระทำปาฏิหาริย์เพื่อทรมานพวกเดียรฉัตรนิครนถ์ คือนักบวชนอกพระพุทธศาสนาในกรุงราชคฤห์ที่ย้ายพุทธศาสนาให้พ่ายแพ้ไป

เช้าวันรุ่งขึ้นพระพุทธเจ้าทรงตรัสเรียกพระอานนท์ว่าให้แจ้งแก่พระภิกษุสงฆ์ทั้ง ๑๔ ตำบลให้มาเป็นบิรารออกบิณฑบาตโดยพร้อมเพรียงกัน แล้วพระองค์ทรงเสด็จพระราชดำเนินนำหน้าพระภิกษุไปสู่เมืองราชคฤห์ ประชาชนชาวเมืองต่างพากันวิตกกังวล บ้างก็ปรารถนาจะชมพระบารมีที่เสด็จมาปราบช้างนาฬาคีรีให้สิ้นพยศ บ้างก็เกรงว่าช้างนาฬาคีรีจะทำร้ายมนุษย์ และพระพุทธเจ้า จึงมีประชาชนคอยดูอยู่เป็นจำนวนมาก

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จมาถึงพร้อมด้วยพระภิกษุจำนวนมาก ช้างนาฬาคีรีกำลังตกมันและยังได้ดื่มสุราเข้าไปถึง ๑๖ โห จึงยิ่งเมามันบ้าคลั่งมาก ควาญช้างเห็นดังนั้นจึงปล่อยช้างนาฬาคีรีให้วิ่งทะยานตามทางที่พระพุทธเจ้าเสด็จพระราชดำเนินอยู่ ช้างนาฬาคีรีวิ่งพลางส่งเสียงโกล้งนาหน้าสะพริกกล้วย ชูวง ชูง่า กระทบเท้า ย่นแผ่นดินกระเทือน เอางาตีเมฆทุกอย่างที่ขวางหน้าตลอดเวลา

ฝ่ายพระอานนท์ผู้เป็นอุปัฏฐากของพระพุทธเจ้า เกรงว่าพระพุทธองค์จะทรงได้รับอันตราย จึงคิดยอมสละชีวิตตนเองเพื่อปกป้องพระพุทธเจ้า ได้วิ่งออกไปยืนอยู่เบื้องหน้าเพื่อสกัดกั้นช้างนาฬาคีรี พระพุทธเจ้าตรัสให้พระ

อานนท์ถอยกลับถึง ๓ ครั้งก็ไม่เป็นผลสำเร็จ จึงกระทำพุทธานุภาพขับไล่ช้างที่กำลังตรงรี่มาที่พระอานนท์ให้ตกใจวิ่งไปทางอื่นแล้วทรงแผ่เมตตาบันดาลให้ช้างนาฬาคีรีละพยศ และทรงขับไล่ให้หนีไป

ขณะนั้นหญิงแม่ลูกอ่อนคนหนึ่งกำลังอุ้มลูกอยู่ เมื่อเห็นช้างวิ่งมาก็ตกใจสุดขีด ทั้งลูกไว้กลางถนนร้องให้จ้า ส่วนแม่วิ่งหนีตามผู้อื่นไป ช้างนาฬาคีรีเมื่อเห็นว่าวิ่งไล่ตามแม่ลูกอ่อนไม่ทันก็หันหลังมาวนเวียนที่เด็กซึ่งร้องไห้ด้วยความหวาดกลัว พระพุทธเจ้าจึงแผ่เมตตาให้ชิมชาบเข้าไปในจิตใจให้ช้างนาฬาคีรีละพยศประดุจหลังน้ำเย็นรดจิตใจอันดุร้ายของพญาช้างที่ทั้งเมามันและเมาสุราให้ดับสนธิทลง เกิดความเมตตาไม่ทำร้ายเด็ก

พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรียกช้างนาฬาคีรีให้เผ้าด้วยพระสุรเสียงที่ไพเราะ ทรงตรัสสั่งสอนให้ยุติความดุร้าย ไม่ทำร้ายผู้อื่น ให้มีเมตตาจิตต่อคนและสัตว์ ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ทรงเน้นให้มีเมตตาคุณ ตลอดจนให้ระับความกระวนกระวายโดยอาศัยความเมตตา

ช้างนาฬาคีรีได้ฟังเกิดความปิติยินดีชิมชาบไปทั่วร่าง เกิดความละอายต่อบาปสิ้นพยศด้วยพุทธานุภาพ จึงยกวงงขึ้นทำความเคารพพระพุทธเจ้าแล้วหมอบลงแทบพระยุคลบาท ประชาชนทั้งหลายต่างพากันชื่นชมยินดีให้ร้องโปรยปรายดอกไม้ มาลัยของหอมต่าง ๆ เครื่องประดับแพรพรรณออกเพื่อถวายเป็นสักการะบูชาต่อพระพุทธเจ้า เครื่องสักการะบูชาสูงขึ้น

เท่าตัวช้างนาฬาคีรี ดังนั้นช้างนี้จึงได้ชื่ออีกนามหนึ่งว่าชนบาลหัตถิ หมายความว่าช้างผู้รักษาทรัพย์ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. ๒๕๐๕ : ๓๕๙)

๒.๔ ช้างปาลิไลยกะ เป็นช้างพลายหัวหน้าโขลงที่มีกำลังแข็งแรง ต่อมาเกิดความเบื่อหน่ายต่อการอยู่ร่วมกับช้างเป็นจำนวนมาก เพราะช้างเหล่านั้นประพฤติตนไม่อยู่ในระเบียบทั้งเรื่องอาหารการกินและการดำรงชีวิตอยู่ จึงตัดสินใจแยกตัวออกมาจากโขลงไปเป็นช้างโทนอยู่ตามลำพัง

ในเวลาเดียวกันนั้นพระพุทธองค์ทรงเบื่อหน่ายพระภิกษุโกสัมพיתีที่เอาแต่ทะเลาะวิวาทกัน ทรงตกเตือนก็ไม่เชื่อฟัง พระองค์จึงทรงเสด็จออกมาจากหมู่พระภิกษุ เสด็จไปทางหมู่บ้านปาลิไลยกะ จำพรรษาอยู่ ณ ที่นั้นแต่พระองค์เดียว

ช้างปาลิไลยกะเดินทางไปถึงที่ที่พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ เข้าไปทำความเคารพโดยศรัทธา เห็นพระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่เพียงลำพัง พญาช้างมีความปรารถนาที่จะปรนนิบัติจึงช่วยปรับพื้นที่บริเวณใต้ต้นสาละให้เป็นที่พักพิง โดยใช้เท้ากระเทียบดินและเหยียบย่ำให้ราบเรียบ ใช้วงจับกิ่งไม้กวาดพื้นดินจนสะอาดจัดหาน้ำดื่มมาใช้ไว้ให้พร้อม และได้ไปหาผลไม้มาถวาย เมื่อพระพุทธเจ้าจะเสด็จไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน พญาช้างก็จะนำเอาบาตรและจีวรมาเตรียมไว้ให้ และจะเดินตามไปรอรับบาตรและจีวรเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากบิณฑบาต ในเวลากลางคืนจะคอยระวังภัยให้กระทั่งรุ่งเช้าพญาช้างปฏิบัติเช่นนี้ประจำเป็นเวลา ๓ เดือน

ในบริเวณนั้นมีวานรตัวหนึ่งเห็นการกระทำของพญาช้างต่อพระพุทธเจ้าก็เกิดความเลื่อมใส ศรัทธาปรารถนาจะได้ปรนนิบัติบ้าง วันหนึ่งวานรเห็นรวงผึ้งที่ไม่มีตัวผึ้งอยู่แล้ว จึงนำรวงผึ้งนั้นมาถวาย พระพุทธเจ้าทรงรับไว้แล้วประทับเฉยอยู่ วานรสงสัยจึงพลิกกิ่งไม้ดูเห็นยังมีตัวอ่อนผึ้งติดอยู่ในรังจึงเคาะออกจนหมดแล้วถวายใหม่ พระพุทธเจ้าทรงรับไว้แล้วบริโภควานรเกิดความปลื้มปิติยินดีอย่างยิ่ง แสดงกิริยาลิงโลดตามวิสัย หันไถ่นั้นกิ่งไม้ที่จับและเหยียบได้หักลง วานรตกลงมาถูกคอไม่เสียบสิ้นชีวิตลง

แต่ด้วยผลบุญบารมีเมื่อสิ้นชีวิตแล้วได้เกิดในวิมานทอง บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ต่อมาพระภิกษุ ๕๐๐ รูปได้ไปหาพระอานนท์ อ้อนวอนให้พาพวกตนไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรม พระอานนท์จึงพาพระภิกษุเหล่านั้นเดินทางไปและได้พบกับพญาช้างปาลิไลยกะ ซึ่งครั้งแรกพญาช้างไม่ไว้วางใจพระอานนท์คิดจะทำร้าย แต่พระพุทธเจ้าตรัสห้ามไว้ พระภิกษุทั้งหลายต่างพากันแปลกใจที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ตามลำพังคงลำบากด้วยกิจวัตรต่าง ๆ พระพุทธเจ้าตรัสว่ากิจทั้งหมดพญาช้างปาลิไลยกะกระทำให้อย่างครบถ้วน

พญาช้างปาลิไลยกะปรนนิบัติพระพุทธเจ้าพระอานนท์และพระภิกษุทั้ง ๕๐๐ รูปด้วยตลอดมา จนกระทั่งพระภิกษุ ๕๐๐ รูป ล้ำเรียงเป็นพระอรหันต์กราบทูลว่า เศรษฐีตระกูลใหญ่ ๆ กราบทูลเชิญพระพุทธองค์เสด็จไปประทับที่เมืองสาวัตถี พระพุทธเจ้าจึงเตรียมพร้อมเสด็จไปเมืองสาวัตถี พญาช้างมีความอาลัยเดินตามมาและยืนขวางทางพระพุทธองค์ไว้ พระองค์ทรงตรัสแก่พญาช้างว่าจะเสด็จไปแล้วไม่กลับมาอีก พญาช้างอาลัยมากจึงสอดวงเข้าปากแล้วร้องให้อยู่ ณ ที่นั้นมองดูพระพุทธองค์เสด็จไปจนลับตาแล้วจึงหัวใจวายสิ้นชีวิตในทันใด

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จถึงพระเชตวันมหาวิหาร แขวงเมืองสาวัตถี พุทธศาสนิกชนได้สร้างพระพุทธรูปปางปาลิไลยก์ เป็นพระพุทธรูปนั่ง พระหัตถ์ซ้ายคว่ำบนพระชานุเบื้องซ้าย พระหัตถ์ขวาวางบนพระชานุเบื้องขวา เป็นกิริยาทรงรับ มีรูปช้างหมอบถวายกระบอมน้ำและวານรนั่งถวายรวงผึ้ง พระพุทธรูปปางนี้นิยมสร้างเป็นพระบูชาตามพิธีทักษาสำหรับผู้ทีพระราหูเสวยอายุ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. ๒๕๐๕ : ๔๔๖)

๓. ช้างในวรรณคดีชาดก

ชาดก หมายถึง เรื่องราวที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าในชาติก่อน ๆ แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงพระพุทธองค์เสวยพระชาติเป็นพญาช้าง หรือพระชาติที่มีช้างเกี่ยวข้องกับตัวเท่านั้น

๓.๑ พญาช้างฉัททันต์ เรื่องพญาช้างฉัททันต์นี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟัง ในขณะที่เสด็จประทับที่เขตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี ขณะที่ภิกษุณีสาวรูปหนึ่งมาฟังพระธรรมเทศนาที่พระองค์แสดงแล้วมีอาการหัวเราะ แล้วร้องไห้ พระภิกษุเหล่านั้น ได้ถามถึงสาเหตุ พระองค์จึงทรงเล่าว่า

ภิกษุณีรูปนี้เป็นธิดาผู้มีตระกูลในเมืองสาวัตถี เมื่อบวชและฟังธรรมเทศนาแล้วนางระลึกลงใจคิดว่านางเคยเป็นคู่ครองพญาช้างฉัททันต์ซึ่งเป็นพระชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้านางบังเกิดความปิติยินดีจึงหัวเราะ แต่ต่อมาอีกชาติหนึ่งนางเคยใช้นายพรานโสณุตริยพญาช้างฉัททันต์ด้วยลูกศรอาบยาพิษ พร้อมทั้งให้นายพรานตัดงาอันมีรัศมี ๖ สี ทั้งคู่มาให้นาง จนเป็นเหตุให้พญาช้างสิ้นชีวิตลงเพราะความอาฆาตของนาง จึงบังเกิดความเสียใจและร้องไห้ออกมา

ในอดีตชาติของพระองค์และภิกษุณีซึ่งเคยเป็นคู่ครองกันมาจนทำให้เกิดอาการอาฆาตแค้นนั้น พระพุทธเจ้าก็ทรงเล่าดังนี้

ในอดีตกาลพญาช้างฉัททันต์อาศัยอยู่ในป่าพร้อมกับช้างประเสริฐ ๘,๐๐๐ เชือก พญาช้างมีนางพญาช้าง ๒ เชือก ชื่อนางช้างจุลสุภักทา และนางช้างมหาสุภักทา เวลาผ่านมานางช้างจุลสุภักทาเกิดความริษยาคิดว่าพญาช้างรักนางช้างมหาสุภักทามากกว่าจึงฝังใจเจ็บแค้นและคิดหาทางแก้แค้น

วันหนึ่งนางช้างจุลสุภักทานำผลไม้ไปถวายพระปัจเจกพุทธเจ้า และอธิษฐานให้ไปเกิดในสกุลมัททราชมีชื่อว่าสุภักทา และให้ได้เป็นมเหสีที่โปรดปรานรักใคร่ของพระราชา จะทูลขอสิ่งใดก็ได้ให้สมความปรารถนา หลังจากนั้นนางช้างตั้งใจไม่กินน้ำและอาหารจนร่างกายซูบผอมก็สิ้นชีวิตลง ได้ไปเกิดตามที่นางอธิษฐานทุกประการ

เมื่อพระนางสุภักทาระลึกชาติได้จึงต้องการแก้แค้นพญาช้างฉัททันต์ได้กราบทูลขอตามที่มีพระประสงค์โดยเลือกนายพรานโสณุตริยจากพรานที่มาประชุมกันถึง ๖๐,๐๐๐ คนให้เป็นผู้ทำงานโดยทรงชี้แจงรายละเอียดให้ฟังทุกประการ

นายพรานแม้จะไม่เต็มใจ แต่ก็ขัดพระราชประสงค์ไม่ได้ ในที่สุดก็ทำงานตามที่พระนางสุภักทาทริสสั่งด้วยความยากลำบาก เนื่องจากพญาช้างฉัททันต์มีรูปร่างสูงใหญ่กว่าช้างอื่นคือ สูง ๔๔ ศอก ยาว ๑๒๐ ศอก กว้าง ๕๔ ศอก งาวัดโดยรอบ ๕๐ ก่ายาว ๓๐ ศอก มีฤทธิ์สามารถเหาะได้ และยังแวดล้อมด้วยบริวารอีกจำนวนมาก นายพรานต้องวางแผนชุดหลุมลงไป ในดินแล้วซ่อนตัวอยู่ใต้ที่พญาช้างยืนเป็นประจำ โดยการติดตามเฝ้าสังเกตความเป็นอยู่ของพญาช้างอยู่นาน และใช้ลูกศรอาบยาพิษยิงขึ้นมาจากท้องทะเลออกจากทางหลัง พญาช้างได้รับความเจ็บปวดเกิดโทสะคิดจะฆ่านายพรานเสีย แต่เนื่องจากพรานโสณุตริยคุมศรด้วยผ้ากาสาหวัด พญาช้างซึ่งมีศีลและบูชาพระปัจเจกพุทธเจ้าจึงยับยั้งสติได้ แล้วสอบถามความประสงค์ที่นายพรานฆ่าตน นายพรานเล่าเรื่องพระนางสุภักทาให้ฟัง พญาช้างจึงระลึกรู้เรื่องราวได้และได้บริจาตงาของตนทั้งคู่เพื่อให้บุญคุณครั้งนี้เป็นปัจจัยให้ได้สัพพัญญุตญาณ แล้วพญาช้างก็สิ้นชีวิตทันที ส่วนนางภิกษุณีนั้นภายหลังได้เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานบรรลอรหัตผล (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒๗.๒๕๓๐ : ๕๕๖-๕๖๒)

๓.๒ ช้างปัจจัยนาเคนทร์ เป็นราชพาหนะของพระเวสสันดรแห่งแคว้นสีพี ช้างปัจจัยนาเคนทร์เป็นลูกของนางช้างอากาศจารินี (ช้างที่เหาะเหินเดินอากาศ) เมื่อนางช้างท้องเทียมมาถึงแคว้นสีพีได้นำลูกช้างเผือกขาวผ่องมาทิ้งไว้ในโรงช้างต้นของพระเจ้าสุทนต์ ซึ่งเป็นวันเดียวกับวันที่พระเวสสันดรประสูติ ช้างปัจจัยนาเคนทร์จึงเป็นช้างคู่พระบารมีของพระเวสสันดร ลักษณะพิเศษของช้างปัจจัยนาเคนทร์คือ เมื่ออยู่ในดินแดนใดจะทำให้ดินแดนนั้นมีฝนตกบริบูรณ์พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ บ้านเมืองเจริญมั่งคั่งประชาชนมีความสุข ชาวสีพีจึงทวงแห่นพญาช้างเชือกนี้มาก

ครั้งหนึ่งแคว้นกลิงคราชบุรีเกิดทุพภิกขภัยเนื่องจากฝนแล้ง ชาวเมืองจึงกราบทูลขอให้พระเจ้ากลิงคราชบุรีไปทูลขอช้างปัจจัยนาเคนทร์จากพระเวสสันดรมาอยู่ในแคว้นกลิงคราชบุรีจะได้มีฝนตกบริบูรณ์พระเวสสันดรทรงยินดีประทานให้

พระราชาก็ทรงทราบว่าคุณต้องเลี้ยงดูพระมารดาที่ชราและดาบอด นี้นั้นไม่ได้ให้อาหารแก่มารดา ๗ วันแล้ว คุณชกกลับไปเลี้ยงดูมารดาไม่ต้องการอภิสรรยศใด ๆ

พระเจ้าพรหมทัตเมื่อทรงฟังแล้วจึงปล่อยพญาช้างไป ระหว่างทางที่พญาช้างเดินทางไปประชาชนจำนวนมากพากันยืนส่ง พร้อมกับบูชาด้วยเครื่องสักการะ ฝ่ายพระราชามีความเลื่อมใสศรัทธาคุณความดีของพญาช้างมาก จึงโปรดให้สร้างตำหนักใกล้เชิงเขาจันทโรตธะนั้น และเสด็จประทับแรมอยู่พระราชทานอาหารแก่มารดาช้างและพญาช้างเป็นประจำ จนมารดาช้างสิ้นชีวิตลง ภายหลังเมื่อพญาช้างสิ้นชีวิตทรงโปรดให้นำศีลามาแกะสลักเป็นรูปช้างพระโพธิสัตว์ให้ประชาชนสักการะบูชา (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. ๒๕๒๔ : ๒๒๙)

๓.๔ ช้างมหิพามุข เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟังเพื่อเตือนสติพระภิกษุรูปหนึ่งที่มีนิสัยคบคนง่าย มิได้พิจารณาเสียก่อนชอบไปฉันอาหารที่สำนักพระเทวทัตผู้มีความประพฤติไม่ดี ทรงต้องการชี้ให้เห็นว่าการคบคนพาลจะนำไปสู่ความไม่ดีทั้งปวง ควรเลือกคบคนดียอมพาให้เราเป็นคนดีไปด้วย

ช้างมหิพามุขเป็นช้างมงคลหัตถิ ช้างพระที่นั่งของพระเจ้าพรหมทัตแห่งเมืองพาราณสี คินหนึ่งมีพวกโจรนัดพบกันในโรงช้างเพื่อปรึกษารือเกี่ยวกับการโจรกรรมด้วย การบอกเล่าที่เพทุบายมากมาย และเมื่อได้ทรัพย์แล้วให้ฆ่าเจ้า

ทรัพย์เสีย หรือทำร้ายให้ทุพพลภาพก่อนแล้วจึงเอาทรัพย์สินไป เพราะเจ้าทรัพย์ไม่สามารถติดตามจับโจรได้ ต้องทำตัวให้ร้ายกาจแกลัวกล้า จึงจะดี โจรได้วางแผนและพุดคุยกันเช่นนี้หลายครั้ง

ช้างมหิพามุขได้ฟังบ่อย ๆ เข้าใจว่าโจรเหล่านั้นสอนตนจึงนำไปปฏิบัติ คนเลี้ยงช้างเข้ามาก็จับฟาดลงกับพื้นสิ้นชีวิตหลายคน

เมื่อพระเจ้าพรหมทัตทรงทราบ ตรัสสั่งให้พระโพธิสัตว์ที่ขณะนั้นเป็นอำมาตย์และนักปราชญ์ประจำราชสำนักไปสืบสวนหาข้อเท็จจริง จนในที่สุดสืบสวนทราบเรื่อง พระโพธิสัตว์จึงกราบทูลพระเจ้าพรหมทัตให้หาทางแก้ไขโดยนำสมณพราหมณ์ไปแสดงคำสอนเกี่ยวกับความประพฤติดีมีศีลธรรมให้พญาช้างฟังทุกวัน ไม่นานนักพญาช้างก็คิดได้ว่าตนต้องอยู่ในศีลในธรรม กิริยามารยาทต้องดีไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่นอีกต่อไป (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. ๒๕๒๔ : ๑๙)

๔. ช้างในวรรณคดีไทย

วรรณคดีไทยหลายเรื่องเล่าถึงช้างในลักษณะต่าง ๆ กัน ทั้งบทชมช้าง จับช้าง ชีช้าง การยุทธหัตถิและช้างเอราวัณ ดังจะกล่าวถึงข้อความบางตอนที่ช้างเข้าไปเกี่ยวข้องกับดังนี้

๔.๑ ช้างในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ มีการพรรณนาถึงช้างในเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถึงตอนช้างเอราวัณของพระอินทร์ในตอนอินทรชิตแปลงกายเป็นพระอินทร์ ให้การุณราชแปลงเป็นช้างเอราวัณ ดังนี้

“ให้การุณราชกุมภัณฑ์

เป็นเอราวัณตัวกล้า
สามสิบสามเศียรอลงการ
เศียรหนึ่งเจ็ดงามงอน
งาหนึ่งเจ็ดสระโกสุม
สระหนึ่งมีปทุมเกสร
เจ็ดกอกุ๊กกันอรชร
กอกหนึ่งบานสลอนเจ็ดผกา
ดวงหนึ่งเจ็ดกลีบสูงงกษ
กลีบลรสบานน่านาสา

กลีบหนึ่งมีเทพธิดา
เจ็ดนางกัลยาพาพาล
แต่ละองค์ทรงโฉมอรชร
รำฟ้อนจำเรียงเสียงหวาน
นางหนึ่งล้วนมีบริวาร
เจ็ดองค์เยวามาลัยวิไลวรรณ
เผือกผ่องพึงพิศอำไพ
เหมือนช้างเจ้าตริยตริยสัรวรรค์
มีวิมานทุกเคียรคชกรรม
พรายพรรณล้วนแก้วมณี”

ในรามเกียรติ์ฉบับเดียวกัน ได้กล่าวถึงช้าง
ทรงที่แต่งเครื่องคชาภรณ์ได้อย่างไพเราะว่า

“ช้างเอเชยช้างทรง
ตั้งองค์อัครคเชนทร์โกสินทร์
สูงง่าสายเงื่อมสีขริน
ขาวลิ้นแข่งสีเงินงาม
โก่งหางกางพู่พู่ห้อย
วงขดงาซ้อยชาญสนาม
สอดเครื่องใส่ครบในสงคราม
ตางามดูวับจับตา
เหาะลิ่วเหินลอยในอำพน
พวกพลแห่ซ้ายขวา
ทิวฉัตรธงชัยไสวมา
แสงระยับสายระย้าจามร
ฝูงเทพฝ่ายเทวนิกาย
ตามรายตามรั้วอยู่สลอน
ข้ามทิวเขาแถวสีทันดร
ขับกฤษณขรไปในเมฆา”

และอีกตอนหนึ่งได้พรรณนาถึงช้างศึก ไว้ดังนี้

“ช้างเอเชยช้างศึก
สูงตระหง่านหาญฮึกกำลังหาญ
วงศว้างาเสยลำพองพาน
เท้าทะยานถีบฉัดสะบัดแหง
ชาติเชือกเชนทร์ฉัททันต์
โกญจนาทสายมันกรัดแกว่ง
ผูกเครื่องกูดั่งทับทิมแดง
ข่ายกรองทองแย่งประดับพลอย
ชนักตันสายสกรณพรายแพรว
จงกลแก้วสองพู่พู่ห้อย
ความุททำยกรายขอรอคอย
ขับย่างอย่างน้อยดังลมพัด

ประดับด้วยอภิมหามูมสาย
ธงรั้วทิวรายกรรชิงฉัตร
หมู่พลหลหลาญเยียดยัด
ขนัดกลองฆ้องบานอิงอล
โยธาให้เร้าเอาฤกษ์
เอิกเกริกโลกากุลาลหล
มีดคลุ้มชุ่มบดบน
เร่งพลข้ามฝั่งสมุทรไป”

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก.

๒๕๑๔ : ๑๔๔-๑๔๕, ๖๔๖, ๖๕๔)

๔.๒ ช้างในวรรณคดีเรื่องอิเหนา บทพระ
ราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
นภลัยมีการพรรณนาถึงช้างไว้หลายตอนทั้งช้าง
พระที่นั่ง ช้างต้น ช้างทรง ช้างศึก ฯลฯ ดัง
ตัวอย่างต่อไปนี้

“ช้างเอเชยช้างพระที่นั่ง
สะบัดพังหลังดีไม่มีสอง
งามสรรพสรรพางค์บังคลอง
ผูกจำลองจำหลักลายพรายพรรณ
สองพู่พู่ห้อยพริ้วแพรว
จงกลแก้วแวววาวดาวกุดัน
ปกตระพองพรรณรายชายสุวรรณ
ผูกพนักจักกลั่นรี้งรัด
ประดับด้วยอภิมหามูมสาย
ธงฉาธงขามมยุรฉัตร
ม้าอาสารแข่งนอกล้วนหอกขัด
เบียดเสียดเยียดยัดอัดแอ
ขนัดนอกขนัดดาบไล่ดัง
คืบคั่งธงทวนกระบวนแห่
สนั่นเสียงปี่กลองฆ้องกระแต
ลึงค์แดดรแซ่เสนาะเพราะเพรียง
เสียงช้างเสียงม้าไกลาลหล
เสียงคนอิงอื้อบรรลือเสียง
กองหลังรั้งท้ายคุ่มลำเลียง
รีบรันชนเสบียงตามไป”

“ช้างเอเชยช้างต้น
เริงรนแรงร้ายส่ายเสย
พิพ่วงวงงางอนงาย
สำหรับเคยผูกเครื่องคชาธาร
สองพู่พู่จามรีห้อย

จงกลรายพลอยมุกดาหาร
ปกตระพองกรองแก้วสุรกาญจน์
ซัซวาลแวววาวดาวทอง
เครื่องสูงชุมสายรายริ้ว
ธงชายปลายปลิวเป็นทิวถ้อง
ช้างเครื่องช้างพังที่นั่งรอง
ลั่นหลังคาทองรจนา
ช้างกูปลับกับคืบคั่ง
ซัซมันเป็นทั้งเดินหน้า
ระวางเพรียวช้างปิ่นขึ้นตา
ช้างแข่งช้ายชวาคลาไคล”

“ช้างเอยช้างทรง
สามารถอาจสูงใหญ่
เชื้อชาติอัฐยศไกร
ชำนานในยุทธนารวี
โหมดช้ายสุวรรณเกลียวกรอง
สองหูพู่ห้อยจำรัสศรี
ทองกุดันดังารูจี
มีชนกัฏกระวิลพรรณราย
รัตคนของทางรจนา
พานหน้าดาวฉลุเจิดฉาย
พระทรงขอแก้วแพรพราย
ความท่ายหมายค้อยที่อาชา
ประดับด้วยเครื่องสูงเรียงรัน
เสียงฆ้องกลองสนั่นแหล่งหล้า
คล้ายคลีรีพลโยธา
ออกจากทวาราวังใน”

“ช้างเอยช้างศึก
เทียมอีกรวงควางาเสย
ความท่ายหมายเขม้นเป็นคนเคย
ดูเปิดเผยผิวผ่องเพียงทองแดง
สองหูพู่จามรีห้อย
ดาวกุดันเด่นพลอยพร้อยแสง
พลม้าอาสาเกราะทองแข่ง
พวกปิ่นแดงดาบดาพนาลี
รถประเทียบเป็นระเบียบหน้าหลัง
กรมวังกำกับให้ซบซี้
สารวัดเร่งรัดโยธี
ออกจากบุรีเรื่อยมา”

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย.

๒๕๑๕: ๓๓๕, ๖๐๗, ๑๑๐๑, ๑๑๕๑)

๔.๓ ช้างในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ใน
เรื่องขุนช้างขุนแผน มีการกล่าวถึงช้างหลาย
ตอน ดังเช่นตอนหนึ่งกล่าวถึงช้างที่ขุนแผนขี่ชื่อ
ช้างคชเดช เข้ารบกับฝ่ายลาวที่มีช้างชื่อพลาย
พลิกธรณี เป็นการพรรณนาถึงเหตุการณ์รบของ
ทั้งสองฝ่ายดังนี้

“ครานั้นกรุงกาฬยาณชัยศรี
ไล่พลายพลิกธรณีมางานงาน
กรายของจ้าวรำด้วยชำนานู
คชสารสองปะทะเข้าประงา
ด้วยช้างลาวกำลังที่คลั่งเมา
เมื่อยกออกกรอกเหล่าไฉนนักหนา
คชเดชย้วยขึ้นขึ้นนัยน์ตา
บ่อมั่นกลั่นกล้าไม่กลัวช้าง
ครั้นพลายพลิกธรณีรีเข้าชิด
คชเดชก็ขวิดปลายางผาง
พอช้างลาวเบนเสียเข้าเกยคาง
ช้างไทยได้ล่างเข้าหว่างคอ
นายเจ็ดปานพานกระแซงแทงดำเอือก
ถูกช้างลาวหน้าเลือกหงายท้ายย่อ
ขุนแผนขยิกใหญ่ไม่รั้งรอ
ช้างไทยเป็นต่อตันตะบึง
ช้างลาวถอยหลังยังไม่ถนัด
เพียรจะจัดช้างไทยใส่ผิงผิง
ช้างไทยดันแตกกระแทกตึง
ช้างลาวถอยถึงทุกที่ไป”

ตอนที่ขุนช้างฟ้องว่าขุนแผนเป็นขบถ ออก
จะเป็นบทซ้ำขึ้นคือ

“ขุนช้างไล่ช้างวางเข้าไพร
ตกใจผ้าผ่อนก็ล่อนลุ่ย
ช้างตรงเข้าไปในดงหมามุ่ย
ศรพระยาร้องอยู่เกาแกรกไป
ช้างวิ่งเข้าในไพรไม้ไผ่ลัด
หมวกพลัดหัวพลามดังตามได้
ขุนช้างพลัดพลงหลังกุ่มไป
ช้างตื่นวิ่งใหญ่ขึ้นไหลพริ้ว”

หรือบางตอนได้กล่าวถึงการเตรียมขบวนช้าง
ศึกไว้ ดังนี้

“ฝ่ายเพี้ยคชไกรได้รับสั่ง
ก็แก้กงออกมาเบิกขึงปิ่นผา
หอกดาบกำซาบสาตรา

ช้างงาก็ประจบครบจำนวน
 ช้างกันช้างดั่งแลช้างเซ่น
 ตามเกณฑ์ครวญหมอกก็ถั่ว
 ช้างพังเป็นจิ้งหะในกระบวน
 มีทวนถือยาวราวห้าว
 ธงขาวธงเขียวธงตะขาบ
 ตูเป็นทิวปลิวปลาบอยู่ข้างหน้า
 เอาช้างทรงกรงทองที่นั่งมา
 ผูกเครื่องลงยาราชาวดี
 ข่ายทองปกกระพองศิระช้าง
 งามกระจ่างพลอยประดับทับทิมสี
 ห้อยหูด้วยพู่จามรี
 หลังมีผ้าลาดาดาทอง
 แล้วสรรพมาประทับกับเกยเสร็จ
 คอยรับเสด็จจะเยื้องย่อง
 พลายยงทรงเครื่องงามเรืองรอง
 ใส่ฉลององค์อย่างฝรั่งงาม
 ลูกดุมเพชรแต่ละเม็ดมีค่า
 ล้วนเหลี่ยมยกกะตราห้าพันสาม
 ยอมหมวกมรกตสดสุกพลาม
 เครื่องล้าหรับสงครามนั้นว่านยา
 เถรจิวมีฤทธิ์ประสิทธิ์ให้
 คาดเอาเข้าไว้เป็นหนักหนา

ทามันกินโพลโคคลลา
 ถือของจาวมายังเกยชัย
 แล้วแหงนหน้าดูเมฆฉาย
 เป็นสายเลือดแดงคล้าดำไหม้
 ให้ชดอกรด้วยจะยกกัจำไป
 ลงคอคชไกรไม่ข้าทิ"

(กรมศิลปากร. ๒๕๐๓ : ๑๕๔-๑๕๕, ๔๔๖)

๔.๔ ช้างในวรรณคดีเรื่องสังข์ทอง
 บทละครเรื่องสังข์ทองพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่
 ๒ กล่าวถึงตอนที่พระอินทร์แปลงกายลงมาทำ
 ท้าวสามนต์ดีคิลี ท้าวสามนต์ให้หกเขยออกไป
 ต่อสู้แต่แพ้หมด เหลือแต่เจ้าเงาะ ท้าวสามนต์
 ต้องทรงช้างไปหาเจ้าเงาะที่กระท่อมปลายนา
 เพื่ออ่อนน้อมให้ไปตีคลีกับพระอินทร์ดังนี้

“เมื่อนั้น

ท้าวสามนต์ฟังซังน้ำหน้า
 อ้ายเงาะถ่อยร้อยอย่างช่างมรรยา
 กว่าไม่ผิดปากจะยากเย็น
 นี่แมย่ายแล้วสิริให้
 เมื่อมันไม่เคยพบเคยเห็น
 น้ำหน้าจะสอดใส่ที่ไหนเป็น
 ทำเล่นเครื่องตันเลือกคนรู้

แล้วจัดเครื่องทรงอย่างเอก
แต่ครั้งอภิเษกพระเจ้าปู่
คิดเสียดายนักรักของกู
จนอยู่จำใจต้องให้มัน
ว่าพลางทางร้องเรียกไป
เหวยเสนาในใครอยู่นั้น
จงเตรียมพลผูกช้างฉับพลัน
กูจะจรรจ์ญไปปลายนา
พระมิได้สงนน้ำสว่าเสวย
มาขึ้นเกยหยุดยืนคอยท่า
พร้อมเสร็จเสด็จทรงคชา
เสนาแท่นแน่นไป
ครั้นถึงจึงหยุดช้างทรง
อยู่ตรงกระโจมที่ริมไร้
ร้องเรียกรजनายาใจ
เป็นไรไม่รับบิดา”

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย.

๒๕๒๕ : ๑๙๗-๑๙๘)

๔.๕ ข้างในบทละครเรื่องอุณรุท พระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอุณรุทในรัชกาลที่ ๑ ทรงกล่าวถึงข้างไว้อย่างไพเราะตอนหนึ่ง คือเมื่อพระอุณรุทเสด็จไปล้อมช้าง ดังนี้คือ

“ เมื่อนั้น

หลานพระอวตารชาอุสมร
จึงขับพระที่นั่งกุญชร
เข้าราญรอนด้วยเศวตเคนทรา
เสียงงาประหารกันฉั่นฉาด
กัมปนาทครื้นครั่นสนั่นป่า
เสยสายคัดค้านเป็นโกลา
ต่างกล้าต่อหาญประจัญกัน
คชาทรงองอาจดังราชสีห์
ชาญชนท่วงทีคือจักรผัน
สอดจาลงล่างแบกดัน
บุกมันช้างป่าด้วยกำลัง
จนเท้าขวิดไม่ติดธรณี
เถื่อนหนี่ร้องเล่นตระหลบหลัง
ว่าแข่งแข่งหน้าคณาพัง
ดังป่าจะถล่มหลายไป
พระองค์ผู้ทรงทริภุช
รีบขับคชลักษณ์ใจมไฉ่

ทรงบาทมดหมายเถื่อนไพร
ภูไนยได้ทีก็ขัดลง
ถูกเท้าเศวตกุญชร
ลิ้งซบวรสูงส่ง
ความท่ายก็เบาะบาศทรง
คเชนทร์พงศ์แล่นร้องโกลา”

๕. ข้างในสุภาวดีและคำพังเพย

ข้างเป็นสัตว์ที่ถูกนำมาใช้กล่าวเปรียบเทียบกับสังคมไทยอย่างเหมาะสม และที่สำคัญที่สุดเห็นจะเป็นการเอาคำมาร้อยกรองให้เกิดความคล้องจอง ทำให้จดจำได้ง่ายติดปากติดหูคนไทยทั่วไปทั้งเด็กและผู้ใหญ่ สำหรับเป็นคนดีเตือนใจของคนไทย นับได้ว่าเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมไทยอย่างหนึ่งทีเดียวที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน สำหรับสุภาวดีและคำพังเพยที่เกี่ยวกับข้างมีดังนี้

ฆ่าข้างเองา
เห็นข้างเท่าหมู
ชี้ข้างจับตักแตน
ข้างเผือกเกิดแต่ป่า
เห็นข้างชี้ ชี้ตามข้าง
เลี้ยงข้างกินชี้ข้าง
เนื้อหนูเพิ่มเนื้อข้าง
มากชี้ควายหลายชี้ข้าง
ดูข้างให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่
ข้างตายทั้งตัวเอาใบบัวมาปิด
ข้างเหยียบนา พระยาเหยียบเมือง
ข้างสาร ภูเท่า ข้าเก่า เมียรัก
ถีลอดตาข้าง หางลอดตาเส้น
อ้อยเข้าปากข้าง ใครจะจ้างเอามาได้
ดูข้างให้ดูหน้าหนาว ดูสาวให้ดูหน้าร้อน
ผู้ชายเป็นข้างเท่าหน้า ผู้หญิงเป็นข้างเท่าหลัง
คชสารสี่ตีนยังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง

๖. สรุป

ข้างมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตคนไทย ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม ประเพณี เรียกได้ว่าข้างได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีพของคนไทยเนื่องจากคนไทยได้เรียนรู้ถึงความเฉลียวฉลาดของข้าง ความ

แข็งแรง ความน่ารัก และอิริยาบถที่งามสง่า น่าเกรงขาม จึงได้นำช้างมาฝึกและใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง

สำหรับในด้านการเมือง ช้างมีบทบาทสำคัญมากในการศึกสงคราม สมัยโบราณมีการใช้ช้างทำสงคราม ช้างเป็นสัตว์ที่มีกำลังมากและถ้าฝึกมาดีย่อมได้รับชัยชนะคู่ต่อสู้ ฝ่ายแพ้ต้องสูญเสีย บางครั้งต้องเสียบ้านเมืองหรือเสียผู้คน ช้างจึงได้รับการยกย่องมากในฐานะผู้ที่สร้างบ้านเมือง และถือว่าเป็นคู่บุญบารมีของพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินองค์ใดมีช้างเผือกมาก ถือว่ามีบุญบารมีมาก บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ ราษฎรจะอยู่เย็นเป็นสุข

ในด้านสังคมและเศรษฐกิจช้างถูกนำมาใช้ประโยชน์เพื่อเป็นพาหนะในการเดินทางโดยเฉพาะในป่าเขาใช้ในการขนส่ง ลากซุง ทำให้เจ้าของช้างมีรายได้และได้รับความสะดวกปลอดภัยในการเดินทาง

เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย ในหลายท้องถิ่นการเลี้ยงช้างถือว่าเป็นประเพณี วัฒนธรรมของบรรพบุรุษที่จะต้องสืบทอดมรดก และมีกระบวนการพิธีกรรมเกี่ยวกับช้างอยู่มาก ประเพณีเหล่านี้ยังยึดถือกันมาจนปัจจุบัน

ลักษณะของการใช้ช้างที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนไทยจึงสะท้อนออกมาในรูปของความเชื่อทางศาสนา ชาดก วรรณคดี และสุภาษิต เห็นจากวรรณคดีไทยหลายเรื่องได้กล่าวถึงช้างไว้อย่างยกย่องให้เกียรติทั้งช้างทรง ช้างศึก และช้างพระที่นั่ง รูปช้างยังเป็นสัญลักษณ์ที่โดดเด่นในวัตถุต่าง ๆ อีกมากมาย จึงถือได้ว่าช้างมีความสำคัญและความผูกพันกับวัฒนธรรมไทยมาช้านาน

บรรณานุกรม

- ธรรมาภิเบศ, เจ้าฟ้า. (๒๕๑๓). **ภาพยี่ห้อโคลงประพาสธารทองแดง**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาคาร.
- ปรมาณูชิตวิโรธ, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระ. (๒๕๐๕). **พระปฐมสมโพธิกถา**. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา.
- _____. (๒๕๓๓). **มหาเวสสันดรชาดก (ฉบับเทศน์มหาชาติ ๑๓ กัณฑ์)**. กรุงเทพฯ : โครงการมูลนิธิหอไตร.
- พระไตรปิฎกภาษาไทย. (๒๕๓๐). **ฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐ เล่มที่ ๒๗**. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา.
- พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. (๒๕๐๔). **รามเกียรติ์ เล่ม ๓**. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา.
- พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. (๒๕๐๕). **อิเหนา เล่ม ๑ พิมพ์ครั้งที่ ๑๒**. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา.
- _____. (๒๕๒๕). **บทละครนอก (เรื่องพระสังข์ทอง)**. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา.
- มหाराชครู, พระ. (๒๕๒๓). **สมุทรโฆษคำฉันท์**. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา.
- วชิรญาณวโรธ, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา. (๒๕๒๔). **มังคลัตถทีปนิยา**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ศิลปากร, กรม. (๒๕๑๓). **เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน**. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา.

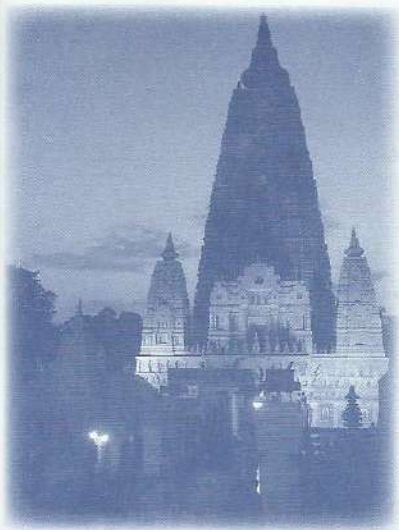
มทาวีฬาร ที่พุทธคยา

กับหลักฐานการแพร่อิทธิพลทางศิลปะ ในประเทศไทย

พุทธคยา อาจเป็นเพียงชื่อสถานที่ซึ่งเป็นที่รู้จักกันของพุทธศาสนิกชนทั่วไปในฐานะหนึ่งในจำนวนสังเวชนียสถานสำคัญ ๔ แห่ง ที่พระพุทธเจ้าตรัสอนุญาตให้สำหรับพุทธสาวกไปปลงธรรมสังเวชเมื่อระลึกถึงพระองค์ภายหลังเสด็จดับขันธปรินิพพาน อันได้แก่ สถานที่ประสูติ ณ ลุมพินีวัน แขวงเมืองกบิลพัสดุ์ (ปัจจุบันอยู่ในประเทศเนปาล) สถานที่ตรัสรู้ได้ร่วมพระศรีมหาโพธิ์ใกล้แม่น้ำเนรัญชรา ในตำบลพุทธคยา รัฐพิหาร สถานที่แสดงปฐมเทศนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ซึ่งปัจจุบันเรียกว่าตำบลสารนาถ และสุดท้ายคือสถานที่ปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารา ปัจจุบันอยู่ในแขวงกาสิ ประเทศอินเดีย แต่สำหรับผู้เขียนซึ่งได้ศึกษาเล่าเรียนมาทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะแล้ว ชื่อนี้ยังมีความหมายถึงแหล่งศิลปกรรม ซึ่งครั้งหนึ่ง (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๖) ได้เคยมีบทบาทในฐานะที่เป็นต้นแบบทางศิลปะให้แก่บรรดาประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รับอิทธิพลทางศาสนาจากประเทศอินเดีย ซึ่งผู้สนใจศึกษาทางประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านในช่วงเวลาดังกล่าวควรที่จะได้มีโอกาสไปเยือนสักครั้งตั้งนั้น เมื่อสำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ได้จัดโครงการศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม ณ

ประเทศอินเดียขึ้นในระหว่างวันที่ ๒๓-๒๕ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๑ โดยมีพุทธคยาเป็นเป้าหมายหนึ่งของการศึกษาดูงาน ผู้เขียนจึงไม่ยอมพลาดโอกาสสำคัญในการที่จะเข้าร่วมการเดินทางครั้งนี้

พุทธคยา เป็นชื่อตำบลเล็ก ๆ แห่งหนึ่งขึ้นกับจังหวัดคยา รัฐพิหาร เป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนเชื่อถือกันต่อ ๆ มาเป็นเวลากว่า ๒,๐๐๐ ปีว่า เป็นที่ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ สัมมาสัมโพธิญาณ ณ โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา นับเป็นสังเวชนียสถานซึ่งเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายที่สุดในจำนวนสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่ง สังเวชนียสถานที่พุทธคยานี้ เดิมคงมีเฉพาะต้นพระศรีมหาโพธิ์เท่านั้น ต่อมาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชทรงมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงโปรดฯ ให้สร้างรั้วรอบบริเวณต้นโพธิ์พร้อมด้วยพระแท่นบัลลังก์ศิลา เรียกว่า วัชรอาสนี ไว้ทางด้านทิศตะวันตก ระหว่างพระวิหารและต้นพระศรีมหาโพธิ์ รวมทั้งรัตนจกรมเจดีย์ทางด้านทิศเหนือของพระวิหาร ซึ่งในสมัยแรกสร้างคงมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบที่เรียกว่า “ศาลา” คือ เป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีหลังคาทรงประทุนคลุม แต่ปัจจุบันคงเหลือสภาพเป็นทางเดินยาว โดยมีร่องรอยของเชิงเสารูปหม้อน้ำสลักลายกลีบบัวปรากฏอยู่ด้านข้าง

● พระมหาวิหารพุทธคยา

● รัตนวงกรมเจดีย์ ซึ่งหลงเหลือร่องรอยเพียงเชิงเสารูปหม้อน้ำสลักลายกลีบบัว ตั้งอยู่บริเวณด้านทิศเหนือของพระมหาวิหาร

สำหรับตัวมหาวิหารนั้น นักวิชาการบางท่านสันนิษฐานว่าคงสร้างขึ้นราวพุทธศักราช ๖๗๔ ในรัชสมัยของพระเจ้าอูวิสะ (Huvishka) แห่งราชวงศ์กุษาณะ (Kushana) โดยมีพระพุทธรูปที่เคยประดิษฐานอยู่ในซุ้มเหนือแท่นวิหารอาสน์องค์เดิมซึ่งเชื่อกันว่าสร้างขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวปรากฏเป็นหลักฐาน^๑ หลังจากนั้นก็ได้ปรากฏการสร้างถาวรวัตถุเพิ่มเติมอีกต่อมาเป็นระยะ เช่น ในสมัยราชวงศ์คุปตะ (Gupta) ราวพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๑ ได้มีการสร้างสถูปและพระพุทธรูปตามแบบสกุลช่างคุปตะ ประดิษฐานไว้ที่ชั้นบนของระเบียงเจดีย์ และในสมัยราชวงศ์ปาละ (Pala) ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๖ มีการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุเพิ่มเติม ได้แก่ ยอดพระวิหารทั้ง ๕ ยอด รวมทั้งพระพุทธรูปและรูปพระโพธิสัตว์ต่างๆ ที่ประดิษฐานอยู่ในคูหาหรือซุ้มที่ฐานของพระเจดีย์ ซึ่งสร้างขึ้นตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่เป็นที่นับถือของราชวงศ์ปาละ ราชวงศ์กษัตริย์ที่เคยมีอำนาจทางการเมืองและศาสนาในแคว้นพิหารและเบงกอลในช่วงเวลานั้น

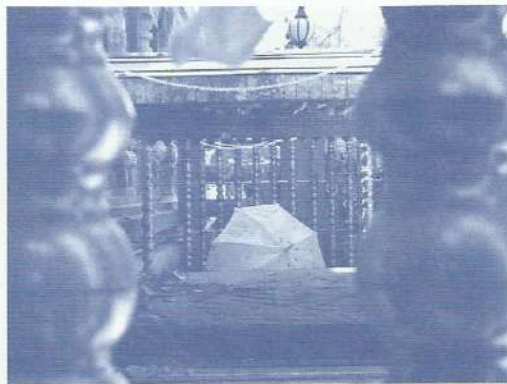
ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ เมื่อพุทธศาสนาในประเทศอินเดียเสื่อมลง มหาวิหารพุทธคยาก็อยู่ในสภาพทรุดโทรม ทั้งจากกาลเวลาและการ

ถูกทำลายโดยพวกที่นับถือศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม ทำให้พุทธสถานแห่งนี้เสียหายอย่างหนัก อย่างไรก็ดี พระมหาวิหารพุทธคยา ยังคงไม่สูญหายไปจากความเคารพศรัทธาของชาวพุทธ ดังปรากฏต่อมาว่าภายหลังได้มีกษัตริย์พม่า ๒ พระองค์ทรงให้ความอุปถัมภ์ในการบูรณะปฏิสังขรณ์ คือ พระเจ้าจันชิตดา เมื่อราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๗ และพระเจ้าอัมมราชา ในปีพุทธศักราช ๑๘๔๐^๒ จนทำให้พระวิหารแห่งนี้มีโครงสร้างแผนผังและรายละเอียดตกแต่งบางส่วนคล้ายคลึงกับศิลปะพม่าสมัยเมืองพุกาม

วิหารมหาโพธิ์ได้รับการบูรณะใหญ่อีกครั้งในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๑๙-๒๔๒๓ โดยกรมโบราณคดีอินเดียภายใต้การควบคุมของนายพลอเล็กซานเดอร์ คันทิงแฮม^๓ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในปัจจุบัน เป็นอาคารที่มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า บนลานหลังคาวิหารมีเจดีย์ ๕ ยอด ยอดสำคัญตรงกลางมีขนาดใหญ่ ส่วนอีก ๔ ยอดอยู่ที่มุมทั้ง ๔ ทิศของเจดีย์องค์กลางเจดีย์ทั้ง ๕ ยอดนี้มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเหมือนกัน คือ เป็นรูปทรงปิรามิด บนยอดเจดีย์ประดับด้วยแผ่นศิลาลักษณะทรงกลมลายคล้ายกลีบมะเฟือง เรียกว่า อมาละ ครอบด้วยเจดีย์ทรงโอคว่ำหรือระฆังคว่ำ บริเวณผนังของเจดีย์มี

• รั้วรอบพระมหาวิหารทำขึ้นใหม่เลียนแบบของเก่าที่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช

• พระแท่นอธิษฐาน

การตกแต่งเป็นลวดลายคล้ายกุฑู (ลักษณะเป็น ชู่มวงโค้งรูปเกือกม้า) ประดับอยู่ทุกชั้นทั้งสี่ด้าน เจดีย์ทั้ง ๕ นี้มีทางเดินหรือระเบียงเชื่อมต่อกัน เป็นรูปกากบาท ที่บริเวณฐานของเจดีย์ซึ่งมี ขนาดค่อนข้างสูง ทุกด้านมีชুমหรือคูหา ประดิษฐานพระพุทธรูปและรูปพระโพธิสัตว์ รวมทั้งเทพธิดาหรือนางดาราร ซึ่งเป็นรูปเคารพ ตามคติความเชื่อของพุทธศาสนาพยานปรากฏ อยู่ นอกจากนั้น บริเวณระเบียงพระวิหารยังมี สถูปใหญ่น้อยที่สร้างขึ้นตามแบบสกุลช่างคุปตะ และสกุลช่างปาละตั้งอยู่เรียงรายอยู่โดยรอบ

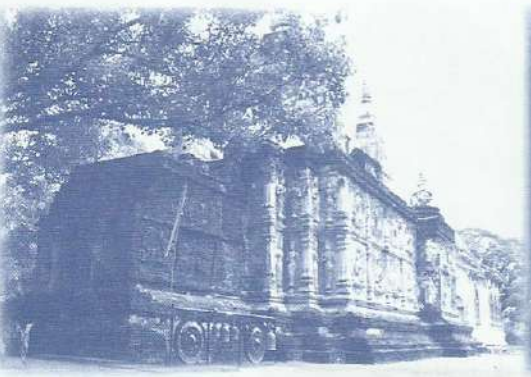
ภายในวิหารประดิษฐานไว้ด้วยพระพุทธรูป ประธานองค์ใหญ่ เป็นพระพุทธรูปประทับนั่ง ปางมารวิชัยศิลปะแบบปาละ ปิดทองเหลือง อร่าม พุทธลักษณะงดงาม พระพุทธรูปองค์นี้คน ไทยที่ไปกราบไหว้จะรู้จักกันในชื่อ “พระพุทธ เมตตา” เข้าใจว่าชื่อดังกล่าวนี้น่าจะมีที่มาจาก ประวัติศาสตร์ช่วงหนึ่ง ตามที่ปรากฏในบันทึก ของพระถังซำจั๋งว่า พระเจ้าสาสังคะ (Sasanka) หรือในหนังสือบางเล่มเรียกว่า พระเจ้าศศางกา กษัตริย์ฮินดูจากแคว้นเบงกอล เสด็จมาพบพระพุทธรูปที่มีพระพักตร์เปี่ยมด้วย เมตตา ต้องการจะทำลายทิ้ง แต่ทำไม่ลง จึง เสด็จกลับเบงกอล แต่ระหว่างทางเกิดอุกคิตขึ้น ว่าถ้าพระพุทธรูปยังอยู่ในวิหารต่อไปชาวพุทธจะ สามารถฟื้นฟูศาสนาได้ จึงส่งนายทหารให้มา ทำลายและให้นำรูปปั้นพระมเหศวร (พระอิศวร) ขึ้นแทนที่ นายทหารเห็นพระพุทธรูปก็ทำลายไม่ ลงเช่นกัน แต่เนื่องจากกลัวมีความผิดจึงตัดสินใจ

ใจซ่อนพระพุทธรูปไม่ให้คนเห็นโดยก่อกำแพงกัน ไว้ จากนั้นนำรูปพระมเหศวร (พระอิศวร) ตั้งไว้ หน้ากำแพง แล้วกลับไปกราบทูลพระเจ้าสา สังคะว่าได้ทำลายพระพุทธรูปแล้ว แต่หลังจาก นั้นพระเจ้าสาสังคะเกิดปริวิตกกลัวว่าจะเกิด อาเพศเหตุร้ายแก่ตน จนล้มป่วยและ ลั่นพระชนม์ลงในที่สุด

อย่างไรก็ดี ในมุมมองของนักประวัติศาสตร์ ศิลปะอย่างผู้เขียน คิดว่าเรื่องนี้น่าจะเป็นความ เข้าใจที่คลาดเคลื่อน เพราะพระเจ้าสาสังคะ เป็นกษัตริย์ที่ทรงครองราชย์อยู่ในช่วงกลางพุทธ ศตวรรษที่ ๑๒ (ราวพ.ศ. ๑๑๔๓-๑๑๖๓) ในขณะที่พระพุทธรูปที่เรียกกันว่า พระพุทธเมตตา นั้น สร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๖ ในศิลปะ แบบปาละ หลังจากยุคสมัยของพระเจ้าสาสังคะ เป็นเวลานานร้อยปี ส่วนเรื่องที่ว่ามีการก่อกำแพง ปิดบังพระพุทธรูปนั้น จากการดำเนินงานทาง โบราณคดีโดยกรมโบราณคดีอินเดียพบว่าที่วิหาร แห่งนี้เคยมีการก่อผนังขึ้นบังบางส่วนของเรือน ธาตุและองค์พระวิหารจริง แต่เป็นการทำขึ้นโดย มีวัตถุประสงค์เพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์พระมหา วิหาร และกระทำโดยช่างชาวพม่าในสมัย พระเจ้าจันซิดธา (ราวพ.ศ. ๑๖๒๘-๑๖๕๖) ดังนั้น จะเป็นไปได้หรือไม่ว่าพระพุทธรูปองค์เดิมที่เคย ประดิษฐานอยู่ในพระวิหารอาจถูกทำลายไปแล้ว จริงๆ พร้อมกับศาสนวัตถุอื่น ๆ รวมทั้งต้นพระ ศรีมหาโพธิ์ต้นที่ ๒ (ซึ่งประวัติกล่าวว่าได้ถูก ทำลายลงโดยพระเจ้าสาสังคะด้วย) หลังจากนั้น จึงได้มีการสร้างขึ้นใหม่ในสมัยของกษัตริย์ราช

• ต้นพระศรีมหาโพธิ์

• วิหารวัดมหาโพธารามหรือวัดเจดีย์เจ็ดแถว

• พระประธานซึ่งประดิษฐานอยู่ภายในพระมหาวิหาร (พระพุทธเมตตา)

วงศ์पालะ เมื่อพระพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

นอกจากตัวพระวิหารและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ แล้ว ปุชนิยัตถุที่ล้ำค่าที่สุดของสถานที่นี้ก็คือ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของพระมหาวิหาร โดยมีพระแท่นวัชรอาสน์คั่นอยู่ระหว่างกลาง ประวัติความเป็นมาของต้นโพธิ์นี้ค่อนข้างเป็นเรื่องราวปาฏิหาริย์อยู่ไม่น้อย กล่าวคือ ต้นโพธิ์ต้นแรก คือ ต้นที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทับที่โคนต้นจนตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณนั้น หลังจากเจริญเติบโตมาจนถึงราว ๒๐๐ กว่าปีให้หลัง ก็ได้ถูกทำลายลงโดยมเหสีองค์หนึ่งของพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งให้สาวใช้เอายาพิษและน้ำร้อนโปรดที่โคนต้นจนตาย เนื่องจากนางมีจริยาในต้นโพธิ์ที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเอาใจใส่และสนพระทัยมากกว่ามเหสีของพระองค์เอง และยังทรงลงทัณฑ์การว่าราชการบ้านเมืองตามพระราชกรณียกิจของกษัตริย์โดยทั่วไป เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชทรงทราบว่าต้นโพธิ์ตายลง เพราะการกระทำของมเหสี ก็เสียพระทัย แต่ทรงตั้งพระทัยที่จะใช้แรงอธิษฐานของพระองค์ปลูกต้นโพธิ์ขึ้นมาใหม่ โดยนำเอาน้ำนมโคโปรดที่โคนต้นโพธิ์เดิมที่ตายจนเกิดหน่อโพธิ์เล็ก ๆ งอกขึ้นมาอย่างน่าอัศจรรย์และเจริญงอกงามเป็นโพธิ์ต้นที่ ๒ แต่ต่อมาต้นโพธิ์ต้นนี้ก็ถูกทำลายลงอีกครั้งในระหว่าง พ.ศ. ๑๑๔๓-๑๑๖๓ โดยกษัตริย์ฮินดูนามว่า สาสังคะ หลังจากนั้นได้มีกษัตริย์ชาวพุทธผู้ครองแคว้นมคธ นามว่า ปุณณารมา ซึ่งทรงสลดพระทัยที่เห็นต้นโพธิ์ตาย จึงทรงดำริ

ที่จะปลูกขึ้นใหม่ โดยใช้วิธีตั้งจิตอธิษฐานเอาน้ำนมโครดตรงบริเวณหลุมโพธิ์ต้นเก่าตามแบบเดียวกับที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงปฏิบัติมา และหน่อโพธิ์ก็งอกขึ้นมาอีกอย่างน่าอัศจรรย์อีกครั้งและเจริญเติบโตเป็นต้นที่ ๓ จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๒๑ เซอร์ อเล็กซานเดอร์ คันทิงแฮม นักโบราณคดีชาวอังกฤษ ได้เดินทางมาขุดค้นทางโบราณคดีที่พุทธคยา ได้เห็นต้นโพธิ์ซึ่งแก่โทรมมากแล้วถูกลมพายุพัดจนล้มลงไป จึงได้พยายามหาเมล็ดต้นพระศรีมหาโพธิ์เพื่อนำมาเพาะปลูกใหม่ แต่ได้พบเพียงหน่อเล็ก ๆ ๒ หน่อ ขึ้นอยู่จากพื้นดิน จึงขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลผู้ดูแล ทำการขุดต้นเก่าออกทิ้งไป แล้วนำหน่อใหม่หน่อหนึ่งมาปลูกแทนที่ ส่วนอีกหน่อได้นำไปปลูกไว้ในสถานที่ที่ไม่ไกลจากต้นเดิมทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งต่อมาพวกชาวอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดูได้นำเอารูปปั้นของเทพเคารพในศาสนาของตนมาประดิษฐานบนแท่นใต้ต้นโพธิ์ และเรียกต้นโพธิ์ต้นนี้ว่าโพธิ์ฮินดู (Hindu Bodhi Tree)^{๑๑} ดังนั้น ต้นพระศรีมหาโพธิ์ในปัจจุบันที่เจริญงอกงามแตกกิ่งก้านสาขา เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวพุทธทั่วโลกที่พากันเดินทางมาราบมนัสการเพื่อความเป็นสิริมงคลของตนเองมาจนทุกวันนี้ จึงถือเป็นต้นโพธิ์รุ่นที่ ๔ นับจากต้นโพธิ์ต้นแรกที่พระพุทธเจ้าได้ทรงประทับที่โคนต้นจนตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณเมื่อคืนวันเพ็ญ เดือนหก ณ ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม นอกเหนือจากวิหารมหาโพธิ์และต้นพระศรีมหาโพธิ์หรือโพธิ์บัลลังก์แล้ว บริเวณนี้ยังมีสิ่ง

- (ซ้าย) พระพิมพ์ดินเผา ศิลปะอินเดียสมัยราชวงศ์ปาละ อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ พบที่นาลันทา (Nalanda)
- (กลาง) พระพิมพ์ดินเผา ศิลปะพม่าสมัยเมืองพุกาม อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖
- (ขวา) พระพิมพ์ดินเผาศิลปะทวารวดี อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ พบที่จังหวัดนครปฐม

ก่อสร้างสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพระพุทธเจ้า ภายหลังการตรัสรู้อีก ๖ แห่ง รวมเรียกว่า สัตตมหาสถาน ได้แก่ อนิมิตตกะ คือ สถานที่ที่พระพุทธเจ้าเสด็จยืนทอดพระเนตรโพธิบัลลังก์ ๗ วัน เรียกว่า อนิมิตเจดีย์ เป็นเจดีย์สี่เหลี่ยมตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของโพธิบัลลังก์ จังคมเสฏฐะ สถานที่ที่พระพุทธเจ้าเสด็จจงกรมอยู่ ๗ วัน ใกล้ต้นมหาโพธิ์ เรียกว่า รัตนจงกรมเจดีย์ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของพระวิหาร ที่แห่งนี้ปัจจุบันคงเหลือหลักฐานเป็นโคนเสาทำด้วยหินทรายสลักเป็นรูปดอกบัวบาน รัตนฆระ สถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับนั่งพิจารณาอิริยาบถ ๗ วัน ในเรือนแก้วที่เทพยดานิรมิตถวาย เรียกว่า รัตนฆระเจดีย์ เป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยมไม่มีหลังคาตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ อชปาลนิโครธ สถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับเสวยวิมุตติสุขผลสมาบัติ ๗ วัน ใต้ต้นไทรที่เด็กเลี้ยงแกะพักนอน เรียกว่า อชปาลนิโครธเจดีย์ มีต้นไทรปลูกอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ สถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับเสวยวิมุตติสุขผลสมาบัติใต้ต้นจิก เรียกว่า มุจลินท์เจดีย์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีสระมุจลินท์ซึ่งพระยานาคขึ้นมาปกป้องมิให้พระองค์ถูกฝนอยู่ใกล้ ๆ และราชายตนะ สถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับเสวยวิมุตติสุขผลสมาบัติใต้ต้นเกด เรียกว่า ราชายตนะเจดีย์ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระวิหาร

มหาวิหารที่พุทธคยาและสัตตมหาสถานนี้คงเป็นที่ตั้งแห่งการเคารพบูชาของพุทธศาสนิก

ชนอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีต ดังปรากฏหลักฐานว่าได้มีพุทธศาสนิกชนจากนานาประเทศได้ช่วยกันบูรณะปฏิสังขรณ์ ทั้งจากลังกาและพม่า โดยเฉพาะพม่านั้นมีกษัตริย์ถึง ๒ พระองค์มาบูรณะปฏิสังขรณ์ดังกล่าวไว้ในตอนต้น รวมทั้งได้มีการจำลองมาสร้างที่เมืองพุกาม คือ พระมหาโพธิ์เจดีย์ (สร้างขึ้นราว พ.ศ. ๑๗๐๕-๑๘๐๐) และวิหารชเวงจี (ราว พ.ศ. ๒๐๐๐-๒๐๑๐) นอกจากนี้ยังได้มีการนำรูปแบบ แผนผัง ไปสร้างในประเทศจีน ประเทศเนปาล รวมทั้งในประเทศไทยที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งพระเจ้าติโลกราชแห่งอาณาจักรล้านนาโปรดให้หมื่นด้ามพร้าคดไปจำลองแบบมาสร้างไว้ที่วัดมหาโพธารามหรือวัดเจ็ดยอดอีกด้วย

วัดมหาโพธารามหรือวัดเจ็ดยอด ตามประวัติกล่าวว่าพระเจ้าติโลกราชโปรดฯให้สร้างขึ้นเพื่อฉลองพระพุทธศาสนาครบ ๒๐๐๐ ปี โดยได้ทรงนำกิ่งพระศรีมหาโพธิ์จากวัดป่าแดงซึ่งสืบสายพันธุ์มาจากต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ลังกามาปลูกไว้ที่วัดแห่งนี้ในปี ๑๙๙๙ ส่วนตัวมหาวิหารนั้นสร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ. ๒๐๒๐ มีรูปแบบแผนผังคล้ายกับวิหารมหาโพธิ์ที่พุทธคยาและที่อื่น ๆ แต่มีขนาดเล็กกว่ามาก ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าก่อด้วยศิลาแลงมีอิฐซึ่งใช้เป็นแกนของภาพปูนปั้นประดับภายนอก ตั้งขนานไปตามแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก เรือนธาตุภายในไม่ปรากฏมีวิหารเป็นห้องอย่างชัดเจน เชิงผนังตอนในสุดของวิหารถือเป็นแท่นประดิษฐานพระพุทธรูปนิมา

• ลวดลายปูนปั้นที่ประดับบนผนังพระวิหาร

ประธานประจำวิหาร บริเวณกึ่งกลางฝาผนังด้านในห้องโถงจะเป็นช่องแคบ ๆ มีบันไดทอดตัวขึ้นไปข้างบนออกสู่หลังคาวิหาร ซึ่งเป็นหลังคาทรงตัดลักษณะคล้ายดาบฟ้าทั่วไป พื้นที่เป็นที่ตั้งของปราสาทยอดเจดีย์แบบพุทธคยา ในอินเดียจำนวนห้ายอด (และมีเจดีย์ทรงกลมขนาดเล็กอีก ๒ องค์ ตั้งอยู่เหนือมุขด้านทิศตะวันออก จึงเป็นที่มาของชื่อวัดเจดีย์ยอด) บนลานทางทิศตะวันตกของเรือนธาตุมีหลุมสี่เหลี่ยมจัตุรัสสำหรับปลูกต้นไม้เหมือนกับที่มหาวิทยาลัยเมืองพุกาม

ตอนหน้าของอาคารเป็นมุขโถงต่อออกไปข้างหน้าเปิดเป็นทางเข้าออกมหาวิทยาลัย มีขนาดกว้างกว่าเรือนธาตุ โดยมีผนังที่กว้างกว่ายื่นออกไปทั้งด้านทิศเหนือและทิศใต้ ตัวอาคารมหาวิทยาลัยก่อผนังทึบล้อมสามด้าน เว้นด้านหน้า มีลวดลายปูนปั้นประดับ ลวดลายดังกล่าวแบ่งเป็น ๒ ชั้น ตกแต่งด้วยภาพเทวดาอยู่ท่ามกลางดอกไม้ มีเสานขนาดใหญ่คั่น ทั้งหมดประณมทัดอยู่ในการทำอุษณีย์ ซึ่งลักษณะลวดลายดังกล่าวแตกต่างจากประติมากรรมที่ใช้ประดับตกแต่งมหาวิทยาลัยที่พุทธคยาซึ่งเป็นพระพุทธรูปและรูปพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากความเชื่อในลัทธิศาสนาที่แตกต่างกันก็เป็นได้

ยอดทั้ง ๕ เหนือเรือนธาตุประดับด้วยปูนปั้นเช่นกัน โดยลวดลายเครื่องประดับบนยอดกลางแบ่งเป็นแนวนอน ๙ แนวซ้อนกัน แต่ที่ยอดอื่น ๆ ซึ่งมีขนาดย่อมกว่าแบ่งออกเป็น ๖

• พระพิมพ์ดินเผา ศิลปะอินเดียสมัยราชวงศ์ปาละ อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ พบที่ระฆังมูรัมปุระ (Raghurampur)

แนว แต่มีลวดลายเหมือนกัน คือ แต่ละด้านจะแบ่งเป็นแนวตั้ง ๓ แนวประดับด้วยลายประจำยาม (รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน) และลายดอกไม้ อยู่ส่วนล่างสุด สำหรับลายที่แบ่งแต่ละชั้น ลายแต่ละแนวจะสลับกัน คือ แนวหนึ่งมีกุกุขขนาดใหญ่ ๑ วงอยู่ตรงแนวกกลาง กับกุกุขขนาดเล็ก ๒ วงอยู่ด้านข้าง อีกแนวหนึ่งมีกุกุขขนาดเล็ก ๒ วงอยู่ตรงกลางและอามาลกะอยู่แต่ละข้าง

สำหรับในส่วนของลัทธิมหายานซึ่งพระเจ้าติโลกราชโปรดให้สร้างขึ้นหลังจากที่ได้ทรงปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์แล้ว ก็ได้ถูกนำมาจำลองแบบสร้างไว้บริเวณใกล้เคียงกับวิหารวัดเจดีย์ยอดด้วยเช่นกัน โดยบางแห่ง เช่น โพธิบัลลังก์ อนันตเจดีย์ ยังคงปรากฏอยู่ตำแหน่งเดียวกันกับที่พุทธคยา แต่บางแห่ง เช่น รัตนงกรณ์เจดีย์ อัชบาลนิโครธเจดีย์ มุจลินทเจดีย์ ราชายตนเจดีย์ มีเพียงหลักฐานปรากฏในคัมภีร์ทางศาสนาและตำนานว่าตั้งอยู่ในทิศที่ตั้งเดียวกันกับที่พุทธคยา แต่หลักฐานที่เป็นวัตถุสถานส่วนใหญ่ได้สูญหายไปหมดแล้ว

นอกจากการส่งอิทธิพลเข้ามาในรูปแบบของสถาปัตยกรรมแล้ว การแพร่เข้ามาของศิลปกรรมที่พุทธคยานั้น ยังปรากฏหลักฐานให้เห็นเด่นชัดจากบรรดาพระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปประทับภายในชุ่มสถูปหรือวิหารที่เรียกว่า พระพิมพ์ชุ่มพุทธคยา ซึ่งพบเป็นจำนวนมากในประเทศที่รับอิทธิพลทางศาสนาจากอินเดียในช่วงเวลาดังกล่าว

พระพิมพ์ลักษณะดังกล่าวถือกำเนิดขึ้นเป็นครั้งแรกในศิลปะแบบปาละ ซึ่งเจริญรุ่งเรืองอยู่

บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดียแถบแคว้นพิหารและเบงกอล ดังเช่น พระพิมพ์ที่พบที่ระฆังปุระ (Raghurampur) และนาลันทา (Nalanda) ตัวอย่างจากระฆังปุระเป็นพระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปปางมารวิชัย (ภูมิสถาปนา) ประทับบนปัทมาสน์ภายใต้ชุ่มจรณาซึ่งทำเป็นรูปวงโค้ง ๓ วง เนื้อชุ่มเป็นหลังคาทรงศิขร มีสถูปขนาดเล็กประดับอยู่ทั้งสองข้าง ได้ปัทมาสน์มีจารึกสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ส่วนพระพิมพ์จากนาลันทาแสดงภาพพระพุทธรูปประทับอยู่ภายใต้ชุ่มจรณารูปวงโค้ง ๓ วง เนื้อชุ่มเป็นหลังคาทรงศิขรมีอาภรณ์ประดับอยู่บนยอด และมีรูปสถูปขนาดเล็กประดิษฐานอยู่บริเวณส่วนบนอีก ๑ องค์^{๑๐} พระพิมพ์ลักษณะใกล้เคียงกันนี้ยังพบที่พุทธคยาซึ่งอเล็กซานเดอร์ ค้านิงแฮม กำหนดอายุไว้ในสมัยราชวงศ์ปาละ^{๑๑} เช่นกัน

พระพิมพ์ชุ่มพุทธคยาคงแพร่เข้ามาในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ และส่งอิทธิพลให้กับบรรดาพระพิมพ์ในภูมิภาคนี้ เป็นต้นว่า พระพิมพ์ในศิลปะพม่าสมัยเมืองพุกาม พระพิมพ์ในศิลปะเขมรที่ได้ดัดแปลงเป็นพระพุทธรูปประทับภายในชุ่มทรงปราสาทแทนชุ่มวิหารแบบพุทธคยาสำหรับในประเทศไทยได้ค้นพบพระพิมพ์ที่แสดงภาพพระพุทธรูปประทับอยู่ภายใต้ชุ่มจรณาของวิหารแบบพุทธคยา ที่ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งสันนิษฐานว่าคงจะเป็นสิ่งของเพื่อการเคารพบูชาที่พวกพ่อค้านำติดตัวเข้ามา และอาจเป็นต้นเค้าให้แก่พระ

พิมพ์ที่สร้างขึ้นในช่วงปลายของสมัยทวารวดีดังที่ได้พบพระพิมพ์ดินเผาที่แสดงภาพพระพุทธรูปประทับภายใต้สถูปแบบพุทธคยา จากแหล่งโบราณคดีหลายแห่งที่มีอายุอยู่ในสมัยทวารวดี เช่นที่ เมืองโบราณนครปฐม จังหวัดนครปฐม ที่บ้านคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ตลอดจนแหล่งโบราณคดีในสมัยต่อมา เช่น ที่เมืองโบราณศรีสังขาลย์ จังหวัดสุโขทัย ในกรุเจดีย์ที่จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งภายในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ และวัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปประทับนั่งอยู่ภายใต้ชุ่มวิหารแบบพระพุทธรูปคยา นี้ คงเป็นการจำลองพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ภายในพระมหาวิหารและสถูปที่เมืองพุทธคยาในรูปสัญลักษณ์ กล่าวคือ ภาพพระพุทธรูปซึ่งคู่คล้ายกับประทับอยู่หน้าจรรณานันคงแสดงความหมายถึงพระพุทธรูปประธาน (พระพุทธรูปเมตตา) ในพระวิหาร เนื้อชุ่มจรณาซึ่งทำเป็นยอดแหลมคงใช้เป็นสัญลักษณ์แทนหลังคาทรงศิขรในลักษณะย่อส่วน เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องของขนาดขององค์พระรูปสถูปที่ประดับอยู่ทั้ง ๒ ด้านคงสื่อถึงสถูปขนาดเล็กที่ประดิษฐานอยู่รายรอบวิหาร บริเวณด้านหลังของยอดสถูปหรือหลังคาทรงศิขรซึ่งประดับด้วยรูปใบไม้นั้น น่าจะแสดงถึงต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ปลูกขึ้นใหม่ในหลุมทางทิศตะวันตกของลานเหนือเรือนธาตุ หรืออาจเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงความหมายถึงต้นพระศรีมหาโพธิ์สถานที่ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธองค์ก็เป็นได้

เชิงอรรถ

^{๑๐} ต่อมาในชั้นหลังได้เกิดนิมิตสถานที่แสดงพุทธปาฏิหาริย์ว่าเป็นบริเวณเจดีย์เพิ่มขึ้นอีก ๔ แห่ง คือสถานที่พระพุทธรูปองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์ ณ เมืองสังกัส สถานที่พระพุทธรูปองค์ทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์ ณ เมืองสาวดี สถานที่พระพุทธรูปองค์ทรงทรมานช้างนาฬาคีรี ณ เมืองราชคฤห์ สถานที่พระพุทธรูปองค์ทรงทรมานพระยาวานร ณ เมืองเวสาลี นอกจากนี้ บางแห่งยังกล่าวว่ามีพระพุทธรูปบริวารว่าเป็นบริเวณเจดีย์โดยอ้างสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปบริวารไว้ในหนังสือเก่าอีก ๑๐ แห่ง แต่ก็เชื่อว่าเป็นการสมมุติกันขึ้นภายหลังพุทธกาลแล้วช้านาน

^{๑๑} ที่ปรากฏอยู่รอบพระวิหารเป็นรั้วคอนกรีตซึ่งทำขึ้นใหม่เลียนแบบของเก่า ส่วนรั้วเดิมทำด้วยหินทรายตกแต่งด้วยภาพสลักรูปเทวดาและเรื่องราวในชาดก ศิลปะแบบอินเดียโบราณ (ราวพุทธศตวรรษที่ ๓-๖)

ปัจจุบันถูกนำไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถาน โบราณคดี ซึ่งตั้งอยู่บริเวณใกล้ๆ กับวัดไทยพุทธคยา

แท่นบัลลังก์นี้เคยถูกทำลายลงครั้งหนึ่งในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๓-๒๔๒๗ เซอร์อเล็กซานเดอร์ คันทิงแฮม นักโบราณคดีชาวอังกฤษ ได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์และนำมาประดิษฐานไว้ดังเดิมตามที่ปรากฏในปัจจุบัน แท่นบัลลังก์นี้มีการตกแต่งด้วยการสลักลายรูปหงส์กำลังจิกใบไม้เพื่อพันธุ์พฤษภา อันเป็นลักษณะของศิลปะแบบอินเดียโบราณ (ราวพุทธศตวรรษที่ ๓-๖) ปรากฏอยู่โดยรอบรอบพระแท่น

๕ เชษฐ ติงสัญชลี. "รัตนจกกรมเจดีย์ที่พุทธคยา" เมืองโบราณ. ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๔๗) หน้า ๙๔.

๖ พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์. "สารคดีเรื่อง พุทธคยา" เมืองโบราณ. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (ธันวาคม-มีนาคม ๒๕๒๖) หน้า ๑๐๒.

๗ เรื่องเดียวกัน. หน้า ๑๐๓.

๘ ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรีดิศ ดิศกุล. "มหาวิทยาลัยโพธิ์ที่พุทธคยาและการจำลองแบบ" วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร. ฉบับภาคปลาย ปีการศึกษา ๒๕๒๙. หน้า ๒๒, ๒๗.

๙ พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์. เรื่องเดิม. หน้า ๑๐๗.

๑๐ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประสิทธิ์ ทองอุ่น. สู่แดนพุทธภูมิ ตามรอยบาทพระศาสดา. (สุรินทร์ : สุรินทร์การพิมพ์, ๒๕๕๐) หน้า ๒๔-๒๕.

๑๑ พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์. เรื่องเดิม. หน้า ๑๐๔-๑๐๕.

๑๒ Charu Chandra Das Gupta. Origin and Evolution of India Clay Sculpture. Culcutta : The Art Union Printing Works Private Ltd. , ๑๙๖๑ . p. ๒๔๗.

๑๓ Alexander Cunningham. Mahabodhi, Varanasi : The Eureka Publication, ๑๙๔๒. p. ๕๑.

บรรณานุกรม

เชษฐ ติงสัญชลี. (๒๕๔๗). "รัตนจกกรมเจดีย์ที่พุทธคยา" เมืองโบราณ. ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน)

ประสิทธิ์ ทองอุ่น. (๒๕๕๐). สู่แดนพุทธภูมิ ตามรอยบาทพระศาสดา. สุรินทร์ : สุรินทร์การพิมพ์.

พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์. (๒๕๒๖). "สารคดีเรื่อง พุทธคยา" เมืองโบราณ. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (ธันวาคม-มีนาคม)

สุภัทรีดิศ ดิศกุล, มจ. (๒๕๒๙). "มหาวิทยาลัยโพธิ์ที่พุทธคยาและการจำลองแบบ" วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร. ฉบับภาคปลาย ปีการศึกษา ๒๕๒๙.

Cunningham, Alexander. (๑๙๔๒). Mahabodhi, Varanasi : The Eureka Publication.

Das Gupta, Charu Chandra. (๑๙๖๑). Origin and Evolution of India Clay Sculpture. Culcutta : The Art Union Printing Works Private Ltd.

กระไข่ปดิงต๊อง

“ภูมิปัญญาแห่งจินตนาการจากพื้นบ้านสู่สากล”

- การแสดงในยุคแรกมีผู้ร่วมแสดง ๓ คน มีนายเต็น และนายยันต์ เป็นผู้แสดงเข้าคู่กัน และนายเหียนจะเป็นผู้เป่าปี่ต๊อง ใช้การด้นกลอนสดเป็นเนื้อร้อง

คำว่า “กระโป๋ปดิงตอง” เป็นภาษาเขมร มีความหมาย หมายถึง “ตักแตนตำข้าว” เป็น ตักแตนที่มีประโยชน์ต่อการเกษตรเพราะเป็น แมลงที่คอยกำจัดแมลงศัตรูพืชเป็นอาหาร แมลงชนิดนี้มีอยู่ตามธรรมชาติ พบกระจายอยู่ ทั่วไปในภูมิภาคแถบเขตร้อนและเขตอบอุ่น จำแนกได้ทั้งสิ้นประมาณ ๑,๔๐๐ สายพันธุ์ ใน ประเทศไทยมีการพบตักแตนตำข้าวหลายชนิด แต่ที่พบมากคือสายพันธุ์ “*Hierodula bipapilla Serve*” และ “*H. membranceus Burm*” ซึ่งมีลักษณะขนาดลำตัวค่อนข้างใหญ่ มีขาคู่หน้าที่แข็งแรงแตกต่างไปจากตักแตน ชนิดอื่น ๆ ขามีขอบหยักคล้ายซี่เลื่อยแหลมคม งอกขึ้นมาตามท้องขาตอนกลางและตอนล่าง ใช้สำหรับตะบปเหยื่อไม่ให้ดินหลุดหนีไปได้ โดยเฉพาะตอนขาช่วงกลางจะโค่นผิวดินได้ดี จึงออก คล้ายใบมีด กำยำคล้ายแขนของนักเพาะกาย นอกจากนี้ส่วนหัวจะหมุ่นได้เกือบรอบ ตาทั้งคู่ โปนเด่นออกมาสามารถที่จะจ้องตาได้รอบเพื่อ จับจ้องเหยื่อไม่ให้คลาดสายตา ตัวผู้จะมีขนาดเล็กกว่าตัวเมีย ๑ เท่าตัว เมื่อถึงวัยเจริญพันธุ์ ตักแตนตำข้าวตัวผู้และตัวเมียจะเกี้ยวพาราสี จับคู่ผสมพันธุ์กัน ครั้นเสร็จกิจแล้วตักแตนตัวผู้ จะถูกตัวเมียกัดกินหัว สองสามวันต่อมาตัวเมีย จะหันหัวลงขับเมือกหุ้มไข่ให้ไปเกาะอยู่ตาม ใบไม้ กลายเป็นรังที่แข็งแรง ปลอดภัยโดยมีแม่ คอยเฝ้าระวัง วงจรชีวิตของตักแตนตำข้าว น่า สนใจตรงที่ว่า เมื่อตัวเมียมีครรภ์จะกัดกินตัวผู้ เพื่อมาบำรุงครรภ์ และการเกี้ยวพาราสีกัน ระหว่างหนุ่มสาวตักแตนตำข้าวก็เป็นจุดที่น่าสนใจอย่างยิ่งแก่ผู้ได้เคยพบเห็น คล้ายกับการ คอสูกันของนกมวนบนสังเวียน มีลีลาการหยอก เข้าสวยงามและกินเวลาเนิ่นนานหากปราศจาก ผู้รบกวน

สำหรับบุคคลทั่วไปแล้ว การดำรงอยู่และการเกี้ยวพาราสีกันของหนุ่มสาวตักแตนตำข้าว ในวัฏจักรชีวิตช่วงหนึ่งของมัน อาจถูกมองว่า เป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ เป็นวิถีชีวิต ตามธรรมชาติของสรรพสัตว์ แต่สำหรับตาเต็น (นายเต็น ตระการดี) ผู้มีความสนธิ์รียเปี่ยม ด้วยอารมณ์ศิลปินในหัวใจหาเป็นเช่นนั้นไม่ ลีลาการเกี้ยวพาราสีของสองชีวิตตักแตนตำ ข้าวน้อย ๆ ในป่าดงบริเวณชายแดนไทย กัมพูชา ที่บังเอิญผ่านมาพบเห็นกลับอยู่ใน ความสนใจและเป็นแรงบันดาลใจพัฒนาการสื่อ ความหมายจากวิถีชีวิตของตักแตนตำข้าวมา

เป็นลีลาการละเล่นพื้นบ้านของวัฒนธรรมอีสาน ได้ ที่มีทั้งบทร้องประกอบดนตรีและลีลาการ ร่ายรำการเคลื่อนไหวร่างกายที่สวยงามเลียน แบบตักแตนตำข้าว ซึ่งเรียกเสียงหัวเราะและ ความสนุกสนานครื้นเครงจากในระดับเวทีพื้น บ้านสืบทอดพัฒนามากระทั่งถึงเวทีระดับ นานาชาติ

ความเป็นมา :

ประวัติและความเป็นมาของการแสดงกระ โป๋ปดิงตองตามที่ได้มีการบันทึกและเล่าสืบต่อกัน มาจากยุคเริ่มต้นที่มีการคิดค้นและการ พัฒนาการแสดงมาถึงปัจจุบัน สามารถแบ่งออก เป็น ๓ ยุคดังนี้

ยุคที่ ๑ การประดิษฐ์การละเล่นกระโป๋ปดิงตอง (พ.ศ. ๒๔๔๐ – ๒๕๐๖)

ในราวปี พ.ศ. ๒๔๔๐ นายเต็น ตระการดี ศิลปินในวงดนตรีกันตรึมพื้นบ้านของจังหวัด สุรินทร์ได้เดินทางผ่านพรมแดนไทยเข้าไปใน ประเทศกัมพูชา (เขมร) กับขบวนเกวียนสินค้า เพื่อนำเกลือจากฝั่งไทยไปขายและแลกเปลี่ยนกับ ปลาเหาะ(ปลาร้า) ของประเทศกัมพูชา ระหว่าง ทางขณะหยุดพักเหนื่อยนายเต็นหรือตาเต็น ได้ มองเห็นตักแตนตำข้าวคู่หนึ่งกำลังหยอกเย้าเกี้ยว พาราสีและผสมพันธุ์กันอยู่ ตาเต็นเฝ้าดูลีลา ธรรมชาติของตักแตนคู่นั้นด้วยความสนใจเป็น อย่างยิ่ง เมื่อเดินทางกลับมาถึงบ้าน จึงเกิด ความคิดอ่านว่าถ้านำเอาลีลาการเต้นของตักแตน ตำข้าวมาดัดแปลงเป็นการแสดงน่าจะได้รับความ สนใจจากผู้ชม จึงลองนำความคิดนี้มาเล่า ถ่ายทอดให้ นายเทือน ตรงศูนย์ดี หัวหน้าคณะ กันตรึมแห่งหมู่บ้านราเบอะฟัง ทั้งสองคนจึงได้ ร่วมกันพัฒนาการแสดงชุดกระโป๋ปดิงตองขึ้นมา ในยุคเริ่มต้น ต่อมานายยันต์ ยี่สุนศรี ครูใหญ่ โรงเรียนบ้านโพธิ์ทอง (ในขณะนั้น) ได้เห็นการ แสดงชุดดังกล่าวและเกิดความชื่นชอบจึงได้เข้า มาร่วมทีมการแสดงรวมเป็น ๓ คน โดยมีนาย เต็นกับนายยันต์ แสดงคู่กันเป็นตักแตนตำข้าว หนุ่มสาวกำลังหยอกเย้าเกี้ยวพาราสี ส่วนนาย เทือนเป็นนักดนตรีเป่าปี่สลับ สลับกับการด้น กลอนสดเป็นเนื้อร้อง การแต่งกายช่วงนั้นยังไม่ เป็นรูปแบบมากนัก

• ในยุคการส่งเสริม สนับสนุนของนายอำเภอเสนอ มูลศาสตร์ (ตำแหน่งขณะนั้น) ได้นำการแสดงจากตำบลโพธิ์
อำเภอปราสาท ไปสู่การแสดงในระดับจังหวัดและระดับชาติ

ยุคที่ ๒ เผยแพร่การแสดงกระโน๊ตปดิ่งต๋องโดย นายอำเภอเสนอ มูลศาสตร์ (พ.ศ. ๒๕๐๖ – ๒๕๔๐)

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ นายเสนอ มูลศาสตร์
นายอำเภอปราสาทในขณะนั้น เป็นผู้หนึ่งซึ่งมี
ความสนใจในศิลปะและวัฒนธรรมของท้องถิ่น
เป็นอย่างยิ่ง ได้เข้าไปให้การส่งเสริม สนับสนุน
และยกระดับการแสดงกระโน๊ตปดิ่งต๋อง จากใน
ระดับตำบลและอำเภอ ไปสู่การแสดงในระดับ
จังหวัดและระดับชาติ จึงนับว่าเป็นบุคคลสำคัญ
ยิ่งคนหนึ่งที่ทำให้การแสดงกระโน๊ตปดิ่งต๋องได้รับ
ความนิยมแพร่หลายในวงกว้างมากขึ้นและ
ยืนยาวต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาได้มีนัก
ปกครองอีกหลายระดับหลายฝ่ายได้เข้ามาร่วมส่งเสริม
และพัฒนา เช่น พัฒนาชุมชนอำเภอ
ปราสาท ศึกษาธิการอำเภอปราสาท ฯลฯ ทำให้
การแสดงเกิดการพัฒนาและมีความน่าสนใจมาก
ขึ้น โดยเฉพาะการนำไปแสดงต่อหน้าพระที่นั่ง
ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการแสดงกระโน๊ต
ปดิ่งต๋องครั้งใหญ่โดยเน้นความเป็นรูปแบบในทุก
ด้าน มีการกำหนดท่าเดินออก ท่าเคารพผู้ชม มี
การแปรแถวแปรชบวนต่าง ๆ รวมทั้งมีการ
ออกแบบเสื้อผ้าสำหรับการแสดงใหม่ทำให้การ
แสดงมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

ยุคที่ ๓ ปฏิรูปการศึกษา (พ.ศ. ๒๕๔๐ – ปัจจุบัน)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.
๒๕๔๒ได้ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น จึง

จัดให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระ
ของหลักสูตรมีการจัดการศึกษาเรื่องของ
หลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งพัฒนามาจากสภาพปัญหา
ในชุมชนและสังคมแต่ละแห่งโดยตระหนักและ
ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้นๆ
ผ่านกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ มีการวิจัยในชั้น
เรียน บทบาทและภารกิจของครูผู้สอนต้องจัดทำ
หลักสูตรท้องถิ่น รวมทั้งการทำผลงานเพื่อเพิ่ม
วิทยฐานะ จึงก่อให้เกิดกระแสการศึกษาค้นคว้า
การวิจัยและนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้อย่าง
กว้างขวาง การแสดง “กระโน๊ตปดิ่งต๋อง” ก็
เป็นการละเล่นและการแสดงอย่างหนึ่งที่ได้รับ
ความสนใจและมีการฟื้นฟูอย่างจริงจังในยุคนี้

ลักษณะท่ารำ ดนตรี เพลง และการแต่งกาย :

ยุคปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการ
ศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม
(ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้กำหนดหลักสูตรการ
ศึกษาชั้นพื้นฐานใน ข้อ ๑ ไว้ว่า เป็นการจัดการ
ศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้น
ความเป็นไทยควบคู่ความเป็นสากล ก่อให้เกิด
การวิจัย การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หน่วยงาน
ทั้งในส่วนกลางและภูมิภาคได้สนับสนุนให้มีการมี
การวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและมีการพัฒนาต่อ
ยอดให้เป็นที่ยอมรับกว้างขวางในสากล มีการนำ
องค์ความรู้ต่าง ๆ มาประกอบพัฒนาเป็นการละ
เล่นการบันเทิงที่มีทั้งสาระและความรู้ การแสดง
กระโน๊ตปดิ่งต๋องในยุคนี้ได้นำเอาวงจรชีวิตของ
ตักแต่นดาข้าวมาพัฒนาประยุกต์เพิ่มเติมเพื่อ

พัฒนาการแสดงทั้งรูปแบบการเต้น ดนตรี เพลง และการแต่งกาย นำไปสู่การจัดทำเอกสารประกอบการเรียนหลักสูตรท้องถิ่น เกิดเป็นการเรียนการสอนแบบบูรณาการและที่สำคัญเป็นการต่อยอดให้องค์ความรู้และภูมิปัญญาจากท้องถิ่นได้ถูกถ่ายทอดออกไปสู่สากล

รูปแบบ/ลักษณะท่ารำ ประกอบด้วย

๑. ลักษณะการใช้มือ จีบมือแบบพื้นบ้าน คือการจีบกดนิ้ว (ตะเป็อนไค) มีลักษณะจีบแบบกดนิ้วชี้ลงเข้าหาข้อศอก นิ้วที่เหลือกรีดเหยียดตรง

๒. ลักษณะการใช้เท้า เป็นการเดินเลียนแบบท่าทางของตึกแตนดำข้าว ให้เหมือนมากที่สุดคือ ย่อตัวและหัวเข่าลง แอ่นหลัง กระดกสะโพกขึ้นให้จนแล้วเตะเท้าออกไปด้านข้างสลับซ้าย - ขวา โดยใช้จุมูกเท้าในการทรงตัว

๒.๑ การย่อ หมายถึง การย่อตัวและหัวเข่าตลอดระยะเวลาการเต้นในแต่ละจังหวะ ลำตัวจะโน้มเอียงไปตามจังหวะและความหมายของท่าเต้นไม่คำนึงถึงความสวยงามและความสมดุลมากนัก

๒.๒ การยุบ เป็นการทิ้งน้ำหนักตัวลงที่หัวเข่าแล้วยุบลงกว่าการย่อเล็กน้อย

๒.๓ การยิด เป็นกิริยาต่อเนื่องจากการยุบ

๒.๔ การโย่ง (จัญเต็ญจิง) หมายถึง การย่อเข้าข้างหนึ่งยิดเข้าอีกข้างหนึ่งในเวลาเดียวกัน เท้าทั้ง ๒ เปิดส้น ใช้จุมูกเท้าในการทรงตัว

๓. ลักษณะท่าเต้น การออกแบบท่าเต้นกระโน๊ปดิงต้อง เป็นการจำลองจาก “วงจรชีวิตของตึกแตนดำข้าว” ประกอบด้วย ๙ ท่าคือ ๑. การออกสู่เวที ๒. ทำความเคารพ ๓. กำเนิดตึกแตนจากไข่ ๔. การจิบเหยื่อและกินอาหารของตึกแตน ๕. การต่อสู้ ๖. การเกี่ยวพาราสี ๗. การผสมพันธุ์ ๘. หักคอกัดกินหัวตัวผู้ และ ๙. กลับเข้าสู่เวที

เครื่องดนตรีและเพลง

ดนตรี

ในยุคนี้ได้มีการพัฒนาการแสดงกระโน๊ปดิงต้องขึ้นโดยยังคงไว้ซึ่งท่วงท่าและลีลาของการเต้น ในยุคที่ ๑ และ ๒ แต่มีการนำเอาเรื่องราววงจรชีวิตของตึกแตนดำข้าวเข้ามาสื่อให้เห็นถึงลักษณะตามธรรมชาติของตึกแตนดำข้าวชัดเจน

ยิ่งขึ้น ซึ่งต้องมีการเพิ่มท่าทางการรำต่าง ๆ มากขึ้น และในแต่ละชั้นวงจรชีวิตของตึกแตนดำข้าวก็จะมีการใช้ลีลาท่าทางในการสื่ออารมณ์และความหมายที่แตกต่างกันออกไป แต่ยังคงใช้เครื่องดนตรีในวงกันตรึมอยู่เช่นเดิม ดนตรีที่ใช้แสดงสำหรับการแสดงคือ ปีสลีย์ (ปีโน) ตรัว (ซอพื้นบ้าน) สก๊ว (กลองสองใบ) ฉิ่ง ฉาบ เป็นเครื่องกำกับจังหวะ คนเจรียง (ผู้ร้อง) คือคนที่สืบทอด และยังกำหนดเพลงขึ้น เป็นเฉพาะในแต่ละจังหวะ เพื่อให้สามารถกำหนดจังหวะตามลีลาท่ารำของนักแสดงให้กลมกลืนและสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสม รูปแบบดนตรีจะเป็นการบรรเลงเพลงกันตรึมในท่วงทำนองต่าง ๆ

เพลง

เพลงกันตรึมที่ใช้ประกอบการชุดการแสดงกระโน๊ปดิงต้องในยุคที่ ๓ ประกอบด้วย

๑. เพลงพลับพลึง เป็นเพลงช้าของทำนองพลับพลึงโดยใช้ดนตรีกันตรึมบรรเลงใช้ในพิธีงานมงคลต่างๆ โดยการร้องชมความงามของดอกพลับพลึง

๒. เพลงอายัยกลาย หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เพลงอายัยประยุกต์ คำว่าอายัยมาจากคนชื่อ “ยัย” คนเขมรสุรินทร์เรียกคนที่มียี่ห้อเสียงหรือคนดังๆ โดยใช้คำนำหน้าว่า “อา” แปลว่า “ไอ้” ยกตัวอย่างคือ อากรุง, อาสรวงษ์, อามิตร, อาทักษิณ คนชื่อ “ยัย” เป็นนักแสดงที่มีชื่อในสมัยก่อนที่มีคนนิยมชื่นชม ในสมัยก่อนเวลาไปชมการแสดงจะเรียกการแสดงนี้ว่า ไปชมอายัย

๓. เพลงมวยหลุม เป็นเพลงบรรเลงในการฝึกมวยหลุม เป็นเพลงเรื่อบอกถึงความสนุกสนาน เมื่อได้ยินเพลงนี้แล้วทำให้เกิดความฮึกเหิม อยากชกมวย อยากต่อสู้

๔. เพลงกระโน๊ปดิงต้อง เป็นเพลงจังหวะสนุกสนานใช้บรรเลงได้ทั้งวงกันตรึม, วงมโหรี, วงปี่พาทย์ ทำให้เกิดความสนุกสนานและลีลาการเต้นเกี่ยวพาราสีของกระโน๊ปดิงต้อง

๕. เพลงรำพึงรำพัน (เพลงรำเปย) เป็นเพลงช้า ใช้บรรเลงเวลาอำลา หรือหยุดเล่นหรือรำพึงรำพันถึงคนรักและญาติสนิท

การแต่งกาย

ลักษณะการแต่งกาย แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ ตามเพศของตึกแตนคือ

๑. ตัวเมีย เครื่องแต่งกายประกอบด้วย ส่วนที่ ๑. ชุดรัดรูปสีเขียวทองอ่อนทั้งตัว ส่วนที่ ๒. เลื้อยแขนกุดแบบสวมด้านหน้า ชายเสียด้าน

• ในยุคของการปฏิรูปการศึกษา การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการต่อยอดภูมิปัญญา และพัฒนาด้วยการวิจัยเพื่อให้เป็นสากล และนำไปสู่การแสดงในระดับนานาชาติ

หน้าท่อยาวลงมาถึงช่วงหน้าขาเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านหลังตกแต่งด้วยระบายสีเขียว ส่วนที่ ๓. กรองคอ ส่วนที่ ๔. ปีกซึ่งมีการพัฒนาให้มีความเหมือนจริงและสวยงามมากขึ้น มีลักษณะโปร่งบางซ้อนกัน ๔ ชั้น โดยปีกด้านนอกจะมีสีเขียวเข้มและปีกในอีก ๓ ชั้นก็จะ มีสีอ่อนลงไปตามลำดับ สามารถกางหรือหุบปีกได้โดยใช้มือดึงก้านปีกขึ้น ส่วนที่ ๕. หน้ากากซึ่งก็มีการพัฒนาให้มีความเหมือนจริงขึ้นกว่าเดิม โดยเน้นการใช้สีสันทึบเหมือนจริงขึ้นและใช้วัสดุแบบที่ทนทานขึ้นกว่าเดิม และ ส่วนที่ ๖. ทัดดอกไม้ที่บริเวณด้านข้างศีรษะด้านใดด้านหนึ่ง

๒. ตัวผู้ เครื่องแต่งกายประกอบด้วย ส่วนที่ ๑. ชุดรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทั้งตัว ส่วนที่ ๒. เสื้อแขนกุดแบบสวมด้านหน้า ชายเสื้อด้านหน้าท่อยาวลงมาถึงช่วงหน้าขาเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านหลังตกแต่งด้วยผ้าสีเขียวไม่มีระบาย ส่วนที่ ๓. กรองคอ ส่วนที่ ๔. ปีก มีการพัฒนาให้มีความเหมือนจริงและสวยงามมากยิ่งขึ้น มีลักษณะโปร่ง บางซ้อนกัน ๔ ชั้น โดยปีกด้านนอกจะมีสีเขียวเข้มและปีกในอีก ๓ ชั้น จะมีสีอ่อนลงไปตามลำดับ สามารถกางหรือหุบปีกได้โดยใช้มือดึงก้านปีกขึ้น และส่วนที่ ๕. หน้ากากซึ่งก็มีการพัฒนาให้มีความเหมือนจริงขึ้นกว่าเดิม โดยเน้นการใช้สีสันทึบเหมือนจริงขึ้น และใช้วัสดุแบบที่ทนทานขึ้นกว่าเดิม

การแสดงกระโน้มบึงตอง ในปัจจุบันได้ กลายเป็นการแสดง/การละเล่นที่สื่อบ่งบอก ชัดเจนถึงอัตลักษณ์ ความเป็นมาและวิถีชีวิต ของพื้นบ้านอีสานใต้ โดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์ เป็นอีกหนึ่งความภาคภูมิใจของคนไทย เชื้อสาย เขมร ในด้านการละเล่นพื้นบ้าน เฉากเช่น

เดียวกันกับ เรือมอันเร เรือมกันตรึม พัฒนาการความเป็นมาและการสืบทอดผ่าน การนำเสนอทั้งในระดับประเทศ และระดับ นานาชาติ จนได้รับการยอมรับและเป็นที่รู้จัก กันในวงกว้าง วันนี้ กระโน้มบึงตอง จึงจะเป็น ตำนานการแสดงพื้นบ้านอีกบทหนึ่งของ สุรินทร์ที่รอการรับช่วงสืบทอดจากคนรุ่นต่อไป

ก๊อบ :

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่ง ที่พัฒนามาจาก รายการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการแสดง กระโน้มบึงตอง ในจังหวัดสุรินทร์ โดยอาจารย์ อัครพร สุขทอง ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและ วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ซึ่งได้รับ ทุนสนับสนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ การวิจัยมี วัตถุประสงค์ ดังนี้

๑) เพื่อศึกษาความเป็นมา และการสื่อความ หมายของการแสดง กระโน้มบึงตองในจังหวัด สุรินทร์

๒) เพื่อพัฒนารูปแบบการเต้น ดนตรี เพลง และการแต่งกาย ในการแสดงกระโน้มบึงตองใน จังหวัดสุรินทร์

๓) เพื่อจัดทำเอกสารประกอบการเรียน หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง "การแสดงกระโน้มบึงตอง" ในจังหวัดสุรินทร์

การดำเนินการวิจัยประกอบด้วย การศึกษา ข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องจาก ๒ อำเภอ ประกอบด้วย

๑. อำเภอเมือง ประกอบด้วย นางพ้องศรี ทองหล่อ นางแก่นจันทร์ นามวัฒน์ นางสุจินต์

ทองหล่อ นายกมนต์โรจน์ นีวัฒน์บรรหาร และ นายธงชัย สามสี

๒. อำเภอปราสาท ประกอบด้วย ลูกหลาน นายเต็น ตระการดี และนายเหียน ตรังศูนย์ดี ๓ คน นายยันต์ ยี่สุนศรี นายสมพงษ์ สาคเรศ และนำผลการศึกษามาพัฒนาเป็น “รูปแบบการเต้น ดนตรี เพลง และการแต่งกาย ในการแสดงกระโน้ปดิงตอง” เพื่อนำเสนอให้ผู้ให้ข้อมูล ทั้ง ๒ อำเภอ และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๓๐ คน ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและการแสดงที่ได้พัฒนา เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงเป็นรูปแบบการเต้น ดนตรี เพลง และการแต่งกาย และเอกสารประกอบการเรียนหลักสูตรท้องถิ่นในการแสดงกระโน้ปดิงตอง ในจังหวัดสุรินทร์

ในการการพัฒนาในรูปแบบการแสดงกระโน้ปดิงตอง ได้เชื่อมโยงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงพลังจินตนาการแห่งภูมิปัญญาพื้นบ้านที่พัฒนาการไปสู่ความบันเทิงเชิงสาระความรู้ โดยการเลียนแบบพฤติกรรมตามธรรมชาติ ตักแตนตำข้าวที่สอดคล้องประสานกับดนตรีกันตรึมที่พลิ้วไหว สื่อความหมายตามลีลาการรำรำ การแต่งกายด้วยผ้าไหมพื้นบ้านประยุกต์ผสมผสานกับผ้าชีฟองสองสีสัญลักษณ์ท้องถิ่นและสากลเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปวิถีชีวิตย่อมเปลี่ยนตาม เช่นเดียวกับความคิดของมนุษย์ที่มีการก้าวรุดไปข้างหน้า เพื่อหาแนวทางหรือมุมมองใหม่ ๆ ที่หลากหลายในการสร้างสีสันแห่งความบันเทิงในเชิงอนุรักษ์และพัฒนาองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่อนุชนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไปอย่างยั่งยืน

การเผยแพร่ในต่างประเทศและระดับนานาชาติ

๑. ประเทศอิตาลี ในเทศกาล International Folklore Festival ระหว่างวันที่ ๒๖ กรกฎาคม - ๑๔ สิงหาคม ๒๕๕๐ เมือง Catania เมือง

Camporotondo Etneo เมือง Scaletta เมือง Roccalumera เมือง Santa Teresa Di Riva เมือง Savoca เมือง Castelmola เมือง Altילו เมือง Fiumefreddo เมือง Roccalumera

๒. ประเทศเนเธอร์แลนด์ เมืองอัมสเตอร์ดัม ในเทศกาลไทยในประเทศเนเธอร์แลนด์ ครั้งที่ ๒ ระหว่างวันที่ ๖ - ๑๑ กันยายน ๒๕๕๐

๓. ประเทศไทย จังหวัดสุรินทร์ ในเทศกาลมหกรรมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านนานาชาติ ครั้งที่ ๓ (Surin International Folklore Festival 3rd) ระหว่างวันที่ ๑๔ - ๒๔ มกราคม ๒๕๕๐

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ที่เกี่ยวข้องด้านศิลปะและวัฒนธรรมผู้ให้ข้อมูล ใน ๒ อำเภอประกอบด้วย

๑. อำเภอเมืองสุรินทร์

๑) นายเสนอ มูลศาสตร์ (อดีตนายอำเภอปราสาท ในยุคเผยแพร่ “กระโน้ปดิงตอง”)

๒) นางปลั่งศรี มูลศาสตร์ (ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะและวัฒนธรรม จังหวัดสุรินทร์)

๓) นางฟ่องศรี ทองหล่อ (ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะและวัฒนธรรม จังหวัดสุรินทร์)

๔) นางแก่นจันทร์ นามวัฒน์ (ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะและวัฒนธรรม จังหวัดสุรินทร์)

๕) นางสาวจินต์ ทองหล่อ (ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะและวัฒนธรรม จังหวัดสุรินทร์)

๖) นายกมนต์โรจน์ นิวัฒน์บรรหาร (ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะและวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์)

๗) นายธงชัย สามสี (ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะและวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์)

๘) นายฉัตรเอก หล้าล้ำ (อาจารย์โรงเรียนสุรวิทยาคาร)

๙) นายปภาณิดล นามวัฒน์ (ผู้แสดงกระโน๊ปดิงต่องในยุคเผยแพร่ “กระโน๊ปดิงต่อง”)

๒. **อำเภอปราสาท** ซึ่งเป็นลูกหลานของ นายเต็น ตระการดี, นายเหียน ตรงศูนย์ดี, นายยันต์ ยี่สุนศรี, นายสมพงษ์ สาครเศ และผู้ที่

เกี่ยวข้อง

๑) นายกุดั่น กิ่งดี (อดีตครูโรงเรียนบ้านโพธิ์ทอง)

๒) นางตัง เกิดมงคล (ลูกสาวคนที่ ๕ ของนายเหียน ตรงศูนย์ดี)

๓) นายธีรศักดิ์ เลี่ยมดี (ผู้แสดงกระโน๊ปดิงต่องในยุคเผยแพร่ “กระโน๊ปดิงต่อง”)

๔) นางอวด ตระการดี (บุตรสะใภ้คนที่ ๒ ของนายเต็น ตระการดี)

๕) นางวิยะดา บุญประสิทธิ์ (ลูกคนที่ ๔ ของนายยันต์ ยี่สุนศรี)

๖) นางประทุมพร สังข์น้อย (ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโพธิ์ทอง)

๗) นางสาวรัตน์ สายกลิ่น (อาจารย์ผู้รับผิดชอบการแสดง “กระโน๊ปดิงต่อง” โรงเรียนบ้านโพธิ์ทอง)

บรรณานุกรม

เครือจิต ศรีบุญนาถ. (๒๕๓๔). **นาฏศิลป์พื้นเมืองและการละเล่นพื้นเมือง**. สถาบันราชภัฏสุรินทร์

จังหวัดสุรินทร์. (๒๕๕๐ ก). **กระโน๊ปดิงต่อง**. <http://www.agri.ubu.ac.th/information/insects/insect๙.html> (ค้นเมื่อ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๐)

_____. (๒๕๕๐ ข). **กระโน๊ปดิงต่อง**. <http://techno.obec.go.th/content/www.bug.com/๐๐๕-๐๖.html> (ค้นเมื่อ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๐)

<http://www.bbznnet.com/scripts๒/view.php?user=surinindex&board=๓&id=๕๒&c=๑&order=numview> (ค้นเมื่อ ๗ มิถุนายน ๒๕๕๐)

จังหวัดสุรินทร์.(มปป. ข.)**กระโน๊ปดิงต่อง**. <http://dnfe๕.nfe.go.th/localdata/RNEast/Surin/Cultural/Culo.html>. (ค้นเมื่อ ๗ มิถุนายน ๒๕๕๐)

ภัคกวิฑร์ จันทร์ทอง. (๒๕๔๗). **พัฒนาการเรือมอันเร**. จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย

ห้องสมุดเฉลิมราชกุมารี. (๒๕๓๖). **พิธีเปิดห้องสมุดประชาชนที่ระลึกเฉลิมราชกุมารี อำเภอ**

ศีขรภูมิและอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์. สุรินทร์ ; โรงพิมพ์รุ่งอรุณเกียรติออฟเซต

(สุรินทร์ : แหล่งอารยธรรมโบราณ ๒๕๓๖ : ๘๒ - ๘๔)

อัชราพร สุขทอง. (๒๕๔๙). **การพัฒนารูปแบบการแสดงกระโน๊ปดิงต่องในจังหวัดสุรินทร์**. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

_____. (๒๕๕๐). **การพัฒนารูปแบบการแสดงกระโน๊ปดิงต่องในจังหวัดสุรินทร์สู่สากล**. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

ข้าวและข้าวปุ้น :

ภูมิปัญญาอาหารเพื่อสุขภาพในกลุ่มน้ำโขง

บทคัดย่อ

ข้าวปุ้นเป็นอาหารที่ได้รับความนิยม ล้าสมัย และมีประวัติศาสตร์อันยาวนานของผู้คนที่ตั้งบ้านเมืองอยู่บนดินแดงลุ่มน้ำโขง ซึ่งถือว่าเป็นสายน้ำแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ วัฒนธรรมข้าวปุ้นนั้นถือได้ว่า ข้าวปุ้นเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตให้มนุษย์มีพฤติกรรมการดำเนินชีวิต การแสดงออกตามครรลองของสังคมในฐานะที่มนุษย์เป็นสมาชิกของระบบ มนุษย์มีแบบแผน วิธีคิด หรือตัวแบบแห่งความคิดที่มีอิทธิพลมาจากประสบการณ์ชีวิตที่ได้สัมผัสและสั่งสมมาในรูปของสัญลักษณ์ (Symbolic) ความชอบ ความนิยม (Value) และการดำเนินชีวิตประจำวัน (Way of Life) จึงถูกวิเคราะห์ ตีความหมายออกมาจากภาษาพิธีกรรม ประเพณี ความเชื่อ ความนิยม และการกระทำเหล่านั้น จะเป็นความจริงที่ซ่อนอยู่ภายในหรือเบื้องหลังของสัญลักษณ์ (Geertz, ๑๙๗๓) ข้าวปุ้นเป็นอาหารท้องถิ่นที่มีคุณประโยชน์ต่อการดำรงชีพและมีภูมิปัญญาสำคัญทำให้มนุษย์มีวิถีชีวิตที่อยู่รอดได้บนพื้นฐานของสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ และจักรวาล โดยการนำฐานคิดผสมผสานจากองค์ความรู้ของศาสตร์ภูมิ

ปัญญาตะวันออก ได้แก่ ปรัชญาแนวพุทธ ปรัชญาแนวเต๋าแห่งสุขภาพ และศาสตร์ทางตะวันตก วัฒนธรรมข้าวปุ้นจะเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้มนุษย์ เพื่อเป็นทางเลือกหรือทางออกในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมให้กับผู้คนในสังคมยุคหน้าต่อไป

บทนำ

ประชาชนในแถบเอเชียอาคเนย์หรือ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีการดำรงชีพอยู่ภายใต้การทำเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่และรับช่วงถ่ายทอดวิธีการดำนาคปลูกข้าวไว้เลียงชีพมานาน นับตั้งแต่โบราณกาลล่วงมานั้น อาหารหลักของชาวพื้นเมืองและประชาชนบริเวณลุ่มน้ำโขงที่จะกล่าวถึงนี้ ได้แก่ ประชากรของประเทศลาว กัมพูชา เวียดนาม จีนทางตอนใต้ และประเทศไทย นิยมรับประทานข้าวเป็นอาหารหลัก มีการจัดลำดับอาหารที่นำรับประทาน อาหารหลากหลายเมนู อาทิข้าวเหนียวไก่ย่าง ล้มตำ ข้าวคลุกกะปิ ข้าวหมกไก่ผงกะหรี่ ข้าวซอยและจัดเมนูที่เป็นของว่างและของหวานเช่น ข้าวตังหน้าตั้ง ข้าวหมาก ข้าวหลาม ขนมนางเล็ด ข้าวต้มมัด ส่วนข้าวที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้นำไปแปรรูปเพื่อกักเก็บไว้

เป็นอาหาร สำหรับการบริโภคก็มีความหลากหลาย เช่นนำข้าวไปหมกกับสาเหล้ม ทำเป็นเครื่องต้มสาโท หรือเหล้าโท น้ำเหล้าสาโทเมื่อเอาไปกลั่นด้วยการต้มเหล้าแล้วได้เป็นสุรากลั่นระดับของความมึตึกรึก็เไม่เบา การนำข้าวไปบดทำแป้ง ทำขนมลอดช่องน้ำกะทิลอยหน้าด้วยดอกมะลิหอมชวนรับประทาน หรือนำข้าวเหนียวมาทำข้าวต้มมัดและข้าวต้มมัดมีไส้ข้างในไส้หมูสับ หรือไส้ถั่วดำ ถั่วเขียวก็นำรับประทานพบได้ในตลาดเช้า เอาข้าวเหนียวหนึ่งสุกมาใส่กะทิและสังขยาโรยหน้าหรือทำสังขยาหน้าปลาผสมด้วยน้ำตาลทรายและงา ส่วนข้าวซอยที่ชาวเวียดนามรับประทานมีเครื่องกินแนมเป็นสูตรผสมระหว่างธัญพืชได้แก่ข้าวกับถั่วหลายชนิด แป้งข้าวเหนียวใช้ทำขนมก้อนปั้นแป้งเป็นก้อนกลม ๆ มีไส้ถั่วออกรสหวานทอดน้ำมันร้อน ๆ พอออกเหลือง ยกลงให้สะเด็ดน้ำมัน ทานเป็นอาหารเช้าที่พบเห็นในเมืองเสียมราฐของกัมพูชา มีพ่อค้าเอามาเดินเร่ขายจากที่ทอดแล้วก็นำใส่ตะกร้ามาขายให้แขกต่างบ้านต่างเมืองที่มาท่องเที่ยวตามโรงแรมที่พักซัอกัน

วัฒนธรรมข้าวในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ข้าวนอกจากจะถูกกำหนดให้เป็นอาหารหลักที่ให้พลังงานแก่ร่างกาย ซึ่งมีสารประกอบจากธาตุคาร์บอน ไฮโดรเจน ออกซิเจน สันดาปรวมออกมาจากขั้นตอนขบวนการเผาผลาญอาหารเป็นพลังงานแก่ร่างกาย อยู่ในรูปสารอาหารหลักเรียกว่ากลูโคส (Glucose) เป็นอาหารให้แก่เซลล์ และอวัยวะต่างๆ ในร่างกายแล้ว ในมิติทางวัฒนธรรมก็พบว่า ข้าวมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในงานบุญสำคัญ ๆ ของชาวอุษาคเนย์ โดยมีประเพณี วัฒนธรรม ในช่วงหนึ่งรอบปีที่เรียกว่า ฮีต ๑๒ ประชาชนในบริเวณนี้ก็นำข้าวมาประกอบพิธีกรรมอย่างขาดเสียมิได้ ฮีตสิบสอง ในแต่ละฤดูกาลหรือรอบเดือนในหนึ่งปีนั้น พบว่าข้าวถูกนำมาเป็นสัญลักษณ์สำคัญในประเพณี พิธีกรรมและมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาได้แก่ ชาวไทได้คงได้คง หมายถึง ตอนใต้ของแม่น้ำคงหรือแม่น้ำสาละวิน คนบริเวณนี้ออกเสียงว่า เตอคง ส่วน

คนจีนออกเสียงเป็น เตอหงเป็นกลุ่มคนไทใหญ่ที่อยู่ในเขตใต้คง มณฑลยูนนาน ประเทศจีน ที่เมืองซอน เมืองหล่า เมืองเมา เมืองตี เมืองวัน เมืองวันเที่ยง (ศิราพร, ๒๕๔๕ หน้า ๑๔-๑๕) มีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวในวิถีชีวิตกล่าวคือ

เดือนเจียง ออกพรรษา เรียกว่า “ออกวา” มีพิธีปอยกันดิน (ทอดกฐิน)

เดือนกรรม เข้าลิม หรือเข้าวัดนั่งกรรมฐาน

เดือนสาม พิธีสวดสมุโหล เป็นพิธีที่หนุ่มสาวเผาพินสุ่มไฟให้วัดอบอุ้มและถือโอกาส ร้องเพลงเกี่ยวพาราสักัน

เดือนสี่ พิธีกินเดือนสี่ หรือตรุษจีน

เดือนห้า ปอยพารา คือสร้างพระพุทธรูปให้วัด นอกจากนั้นยังนิยมขึ้นบ้านใหม่

เดือนหก ปอยสังแจ่น หรือปอยสาदन้า-สงกรานต์

เดือนเจ็ด มีพิธีไหว้ผีหัวน้ำ เอาน้ำเข้านาเตรียมนา หว่านกล้า

เดือนแปด เริ่มดำนา

เดือนเก้า เข้าพรรษา เรียกว่า เข้าวา

เดือนสิบ พิธีแฮดนา(ระบายน้ำออกจากนา) มีพิธีไหว้เสื้อเมือง พิธีไหว้เสื้อบ้านหรือผีหัวบ้าน

เดือนสิบเอ็ด ช่วงข้าวออกรวง ไม่มีพิธีกรรมชาวบ้านปลูกถั่ว ปลูกผัก

เดือนสิบสอง พิธีปาดข้าว- เริ่มเกี่ยวข้าว

ชาวไทลื้อ แห่งเมือง สิบสองปันนาทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน ประเทศจีน ตั้งบ้านเมือง

รัฐบาลเรียกว่า “ลาวเทิง” อันได้แก่ ข่า ขมุ
 นั้บถือผีและอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งเป็นกลุ่มคน
 ที่อาศัยอยู่ตามเนินเขา และ “ลาวสูง” อันได้แก่
 ม้ง เย้า และชาวเขากลุ่มต่างๆ อีกมากที่อาศัย
 อยู่บนดอยสูง คนลาวยังมีความเชื่อเรื่องผี
 ผีเหล็กขี้เป็นผีหลักเมือง ผีปู่ย่าเยอ ผีเรือน
 พิธีกรรมจึงผสมผสานการบูชาผีและความเชื่อที่
 ได้รับเอามาจากศาสนาพุทธ ดังปรากฏในแต่ละ
 เดือน

เดือนเจียง แต่ก่อนเลี้ยงผีมด ผีหมอ ผีฟ้า
 แถน

ต่อมาเป็นเดือนที่นิมนต์พระเข้านิวาสกรรม
 เดือนยี่ บุญคูณข้าว (สู้ขวัญข้าว)
 เดือนสาม บุญข้าวจี, บุญมาฆบูชา
 เดือน ๔ บุญพระเวส (เทศน์มหาเวสสันดร
 ชาดก)

เดือน ๕ บุญสงกรานต์
 เดือน ๖ บุญบังไฟ, บุญบวชชด (สร่งน้ำ
 พระพุทธรูป), บุญวิสาขบูชา
 เดือน ๗ บุญข้าชะ (บูชาผีเหล็กขี้)
 เดือน ๘ บุญเข้าวัดสา
 เดือน ๙ บุญข้าวประดับดิน (อุทิศให้
 ผีบรรพบุรุษ)

เดือน ๑๐ บุญข้าวสาก (อุทิศให้เทวดา
 อารักษ์)

เดือน ๑๑ บุญออกวัสสา (มีแห่ปราสาทผึ้ง,
 ไหลเรือไฟ, แข่งเรือ)

เดือน ๑๒ บุญกิน
 พิธีกรรมงานบุญของชาวบ้านอีสานใน
 ประเทศไทยนั้นเป็นประเพณีประจำสิบสองเดือน
 ที่มีเป้าหมายให้สมาชิกในสังคมได้มีโอกาสร่วม
 ชุมชุมกันและทำบุญ ให้ทุกคนมีโอกาสใกล้ชิดกับ
 หลักธรรมของพระพุทธศาสนา (จารุบุตร เรื่อง
 สุวรรณมปป. หน้า ๑๕๐) ชาวอีสานจะประกอบ
 งานบุญที่เกี่ยวกับพิธีกรรมซึ่งมีข้าวเป็นอัตลักษณ์
 ร่วม ได้แก่

บุญเดือนสามบุญข้าวจี มีจุดเด่นที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวอีสานใน
 ชนบทเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านหมดภาระจากการ
 ทำงานจึงร่วมกันทำข้าวจีถวายพระสงฆ์ ด้านาน
 การทำบุญข้าวจีมีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล

พระพุทธองค์ได้เสด็จไปบิณฑบาตที่บ้านเศรษฐี
 ปุณณ ขณะนั้นนางปุณณทาสีคนใช้ของเศรษฐี
 กำลังย่างข้าวเหนียวเพื่อรับประทานเอง นางไม่มี
 ปัจจัยอื่นที่พอจะถวายได้ จึงเอาข้าวย่างก้อนนั้น
 ใส่บาตรแด่พระพุทธองค์ พระองค์ได้แสดง
 ธรรมะ โปรดนางจนบรรลุโสดาปัตติผล เมื่อนาง
 ตายไปจึงได้ไปเกิดบนสวรรค์ด้วยอานิสงส์ของ
 การให้ทาน

บุญเดือนสี่ บุญพระเวส เป็นการเข้าวัด
 ทำบุญ และฟังธรรมะ มีเรื่องเล่าไว้ในหนังสือ
 เทศน์มาลัยหมื่น มาลัยแสนว่า ถ้ามุขยี่ผู้ใด
 ประารถนาจะไปเกิดในศาสนาพระศรีอารยะ ซึ่ง
 เป็นโลกที่อุดมสมบูรณ์ มีมนุษย์ธรรม และความ
 เป็นธรรมในสังคม จะต้องเคารพบิดา มารดา
 สมณะ ครูบาอาจารย์ และจะต้องฟังเทศน์
 มหาชาติ คาถาพันให้จบภายในวันเดียว ชาว
 บ้านจะเตรียมเก็บดอกไม้ป่า เช่น ดอกทองกวาว
 ดอกตะแบก ดอกเต็ง ดอกรังมาตากแดดไว้ให้
 แห้ง เพื่อนำไปบูชา

บุญเดือนยี่ บุญคูณลาน ชาวอีสานจะ
 ทำบุญคูณลาน เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าวในลาน
 ของตนและเพื่อขออานิสงส์ให้ได้ข้าวมากขึ้น คำ
 ว่า “คูณลาน” คุณ หมายความว่า เพิ่มเข้าหรือ
 ทำให้มากขึ้นตามส่วน คำว่า “ลาน” หมายถึง
 สนามที่นวดข้าว การทำบุญคูณลานจึงทำให้ลาน
 นวดข้าวของชาวบ้าน ไม่ได้ไปทำที่วัด

บุญกุ่มข้าวใหญ่ หรือบุญกองข้าวใหญ่ ชาว

บ้านจะกำหนดเอาเวลาระหว่างเดือนยี่ถึงเดือนสาม ทุกคนในหมู่บ้านจะเป็นเจ้าภาพร่วมกันหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวในนาเสร็จก็จะนำข้าวเปลือกมาบริจาคมากน้อยตามศรัทธา กองข้าวที่ได้ก็จะ เป็นกองทุนให้ทางวัดในการทะนุบำรุงพุทธศาสนา สถานที่ในการกองรวมข้าวนั้น ชาวบ้านจะบอกกล่าวกำหนดกันเอง การรวมข้าวจะต้องทำให้เสร็จก่อนวันงานสักวัน หรือสองวัน เมื่อถึงวันโอม คือ วันเตรียมงาน ชาวบ้านจะช่วยกันทำขนมจีน ข้าวต้ม ขนมเทียน ตอนกลางคืนของวันโอมจะมีมหรสพ สมโภชกองข้าวใหญ่ที่นิยมกัน คือ หมอลำหมู่ หมอลำกลอน รุ่งเช้าของวันบุญก็จะถวายอาหารพระและทำพิธีถวายข้าวเปลือกให้กับวัด

บุญเดือนเก้า เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญข้าวประดับดิน ข้าวประดับดิน คือ ห่อข้าวและห่อของหวานพร้อมทั้งหมากพลู บุหรี่ห่อด้วยใบตองกล้วยแล้วนำไปวางตามพื้นดิน เป็นการให้ทานแก่ผีบรรพบุรุษ

บุญเดือนสิบ บุญข้าวสาก มีจุดประสงค์ในการทำบุญอยู่สองประการ ประการแรกเป็นการถวายทานแด่พระสงฆ์และเพื่อเป็นเปตพลีแก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว บุญข้าวสากนี้จะเตรียมล่ำรับหวานแบบสลากภัตร ได้แก่ ทำขนมเทียน ทำข้าวต้มผัด ชาวบ้านจะเตรียมห่อข้าวสลากภัตรมาที่วัดสองห่อ ห่อใหญ่เป็นห่อข้าวสลากภัตรที่จะนำไปถวายพระ ส่วนห่อเล็กเป็นห่อข้าวที่จะนำไปอุทิศให้แก่ญาติที่ล่วงลับไป โดยชาวบ้านจะเขียนชื่อตนเองใส่สลากแล้วนำไปใส่ในบาตรพระ พระจับสลากได้ชื่อใคร เจ้าของชื่อก็จะนำล่ำรับไปถวายพระ คำว่า “สาก” มาจากคำว่า สลาก

วัฒนธรรมข้าวของชนชาติไทมีตำนานเรื่องเล่าของไทยกลุ่มต่าง ๆ ที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับวัฒนธรรมการปลูกข้าวมาช้านาน ได้มีการศึกษาเปรียบเทียบตำนานข้าวซึ่งศิราพร ณ ถลาง (๒๕๓๙) ได้จำแนกแบบเรื่องของตำนานข้าวออกเป็น ๒ ประเภท คือ ประเภท “ข้าวถูกตี-ข้าวถูกขาย” ซึ่งมักเป็นเรื่องเล่าว่า “แต่ก่อนเมื่ดข้าวมีขนาดใหญ่ และบินมาเข้ายุ้งข้าวเอง ต่อมาแม่หมาเอาไม้ตีเมื่ดข้าวแตกละเอียด แม่ขวัญ

ข้าวน้อยใจที่ถูกตี จึงไม่บินมาหามนุษย์อีก” ในบางสำนวนมีต่อไปว่า “มนุษย์เอาข้าวไปขาย แม่ขวัญข้าวน้อยใจ จึงหนีมนุษย์ไปอีก” และแบบเรื่องประเภท “ยาขวัญข้าวขัดแย้งกับพระพุทธเจ้า” ซึ่งเป็นเรื่องของยาขวัญข้าวที่น้อยใจว่าพระพุทธเจ้าไม่สำนึกบุญคุณขวัญข้าว จึงหนีไปอยู่ถ้ำ ทำให้มนุษย์อดอยากจนพระพุทธเจ้าต้องไปตามยาขวัญข้าวกลับมา แบบเรื่องประเภท “ข้าวถูกตี-ข้าวถูกขาย” พบมากในตำนานข้าวของไทยดำ ไทขาว ลาว อีสาน ส่วนแบบเรื่องประเภท “ยาขวัญข้าว-พระพุทธเจ้า” พบมากในตำนานข้าวของไทยลื้อ ไทใต้คง ไทเขิน ในแง่นี้ความแตกต่างของแบบเรื่องตำนานข้าวทั้ง ๒ ประเภทจึงเป็นเครื่องบ่งชี้กลุ่มความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างไทดำ ไทขาว ลาว อีสานกลุ่มหนึ่ง และไทยลื้อ ไทใต้คง ไทเขินอีกกลุ่มหนึ่ง ส่วนตำนานข้าวทั้งไทยวนมีทั้ง ๒ แบบเรื่อง ในทำนองเดียวกับที่ตำนานสร้างโลกของไทยวนก็มีทั้ง ๒ แบบเรื่อง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าล้านนาเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม จึงมีความเชื่อทั้ง ๒ สายปรากฏอยู่ ซึ่งค้นพบเรื่องการจัดกลุ่มคนไทจากตำนานสร้างโลกและตำนานข้าวเป็นข้อมูลที่สอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกันเรื่องความสัมพันธ์ของกลุ่มคนไท เนื้อหาของตำนานข้าวได้สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งระหว่าง “ขวัญข้าว” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ความเชื่อดั้งเดิมของคนไทกับ “พระพุทธเจ้า” ซึ่งเป็นตัวแทนพุทธศาสนาที่รับเข้ามาในภายหลัง แต่ตอนจบของเรื่องก็สะท้อนการประนีประนอมระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนา นอกจากนั้นเนื้อหาของตำนานข้าว เพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติต่อขวัญข้าวด้วยความเคารพและสำนึกในบุญคุณข้าวที่เลี้ยงมนุษย์ตลอดมา ตำนานข้าวยังมีเนื้อหาที่เป็นการบันทึกประวัติพัฒนาการของข้าวจาก “ข้าวป่า” มาเป็น “ข้าวปลูก” ดังเนื้อเรื่องที่บอกว่า “แต่ก่อนข้าวเกิดขึ้นเอง และบินเข้ามายุ้งเอง” มาเป็น “ตั้งแต่นั้นมา มนุษย์ต้องปลูกข้าวกินเอง” ตำนานข้าวบางสำนวนก็พยายามอธิบายประวัติอันยาวนานของข้าวกับมนุษย์ ดังที่เปรียบว่าข้าวในสมัยพระเจ้ากุกสันโศมีเม็ดขนาดใหญ่โตมาก สมัยพระเจ้าโกนาคม

เมล็ดข้าวมีขนาดเล็กลง ซึ่งประเด็นนี้เทียบให้รู้ว่า ข้าวมีประวัติอันยาวนาน และอยู่คู่พระพุทธศาสนา ในแง่นี้ด้านานข้าวจึงเป็นสิ่งที่บันทึกความสำคัญของข้าวในประวัติศาสตร์

ข้าวเป็นวัตถุดิบจากพืชที่สำคัญและเป็นทรัพยากรหลักของคนในภูมิภาคนี้ เพราะสภาพภูมิศาสตร์ในบริเวณของลุ่มน้ำโขง ที่เรียกว่า เอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น หมายถึง ดินแดนที่อยู่ระหว่างประเทศจีนและประเทศอินเดีย มี ๑๐ ประเทศ ได้แก่ พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และบรูไน คำในภาษาอังกฤษใช้ว่า South-East Asia เป็นคำที่ใช้เพื่อกำหนดเขตทางภูมิศาสตร์ในช่วงการทำสงครามโลกครั้งที่ ๒ ระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตร คือ สหรัฐอเมริกา กับ อังกฤษทำสงครามกับญี่ปุ่น พื้นที่ในภูมิภาคนี้ไม่ได้รวมฟิลิปปินส์กับบรูไนในขณะนั้น (บึงออร์ปิยะพันธ์, ๒๕๓๗ หน้า ๑) สภาพภูมิศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งอยู่ระหว่าง ละติจูดที่ ๒๔ องศาเหนือ ถึง ๑๑ องศาใต้ และลองจิจูดที่ ๙๒ องศา ถึง ๑๔๑ องศาตะวันออก มีเส้นศูนย์สูตรลากผ่านประเทศอินโดนีเซียที่เกาะสุมาตรา บอร์เนียว และเซเลเบสมีพื้นที่ ๓.๙ ล้านตารางกิโลเมตร คิดเป็นพื้นที่ ๙% ของทวีปเอเชียแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือส่วนที่เป็นผืนแผ่นดินใหญ่กับผืนดินบนเกาะ นอกจากนี้ยังมีสภาพอากาศที่เรียกว่า เป็นภูมิภาคทรอปิคอลโซน (Tropical Zone) หรือมีสภาพภูมิอากาศที่ร้อนชื้นซึ่งได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งพัดเอาความชื้นจากมหาสมุทรแปซิฟิก มาขึ้นบนฝั่งในช่วงฤดูฝน หรือเดือนหก (นับเดือนอย่างชาวบ้านหรือโหราศาสตร์) และประกอบกันกับในช่วงฤดูปลายฝนต่อหนาว หรือราวปลายเดือนตุลาคมหรือ เดือนสิบ ภูมิภาคนี้จะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นช่วงที่อิทธิพลของลมนี้พัดพาเอาความชื้นเย็นปนความแห้ง ซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูกข้าวได้เป็นอย่างดี ต้นข้าวที่แตกกอ ก็เริ่มตั้งท้องออกรวงจะให้เมล็ดอ่อน เรียกว่าน่านมข้าว ให้สารอาหารวิตามินและเกลือแร่ต่าง ๆ ในปริมาณสูง มีพุทธศาสนิกชนนำน่านมข้าวถวายคู่ไปถวายพระ

สงฆ์ในช่วงฤดูกาลนี้ซึ่งเชื่อว่าเป็นการทำบุญอันบริสุทธิ์ ที่จังหวัดนครศรีธรรมราชมีพิธีกวนข้าวมธุปายาสเป็นกิจกรรมปฏิบัติที่ต้องอาศัยความสามัคคีร่วมมือร่วมใจของชุมชนที่มีศรัทธายึดมั่นในพุทธศาสนา นอกจากนี้ตามความเชื่อของคนตะวันออกที่มีความเชื่อต่อธรรมชาติอันเกี่ยวข้องกับวัฏจักรธาตุ ๔ ได้แก่ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นลัทธิความเชื่อที่ปลูกฝังจนเป็นรากเหง้าของคนแถบนี้กำหนดให้วิถีชีวิตของผู้คนมีความเกี่ยวข้องอยู่กับธรรมชาติจนกลายเป็นวัฒนธรรมข้าวของชาวลุ่มน้ำโขงที่มีความโดดเด่นและสานต่อประเพณีอย่างยาวนานจึงเกิดวัฒนธรรมบุญข้าวปุ้นในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

วัฒนธรรมข้าวปุ้น

บุญข้าวปุ้น หรือวัฒนธรรมข้าวปุ้นจึงถือเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของกลุ่มคนให้แสดงพฤติกรรมออกมาในหลากหลายลักษณะ และนิยมมีงานบุญข้าวปุ้นในช่วงเดือนอ้าย หรือเดือนธันวาคม ซึ่งเป็นช่วงที่เหมาะสมกับสภาพการทำมาหากินของชาวบ้าน ซึ่งจะเป็นช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าวแล้วเสร็จก็จะทำขนมจีนหรือข้าวปุ้นรับประทานกันในครอบครัว และแจกจ่ายกันในเครือญาติ มีชุมชนที่ปรากฏเห็นได้ชัดเจนก็จะมีมีการประกอบเป็นประเพณีสำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ด โดยจะปฏิบัติติดต่อกันมานานในงานบุญประเพณีข้าวปุ้น

การทำข้าวปุ้นมีขั้นตอนการผลิตเริ่มจากการนำข้าวสารเจ้าล้างน้ำก่อนลวก ๒-๓ หนแล้วแช่ข้าวในน้ำ ๑ คืนก่อนจะเข้านอนใช้กระบุงหรือตะกร้าสานตาถี่ ๆ เป็นภาชนะหมักข้าววันรุ่งขึ้นใกล้สว่างขั้นตอนต่อไปจะสงข้าวใส่กระบุงดังกล่าวตั้งไว้ในที่ที่มีความชื้นพอดีเช่นตั้งไว้ใกล้ ๆ กับโถ่งน้ำ ทิ้งไว้ให้เปื่อยโดยพรมน้ำเป็นช่วง ๆ เพื่อให้ข้าวบวมน้ำหรือข้าวขึ้นน้ำบีเม็ดข้าวดูจะมีความเหมาะสมพอดีในช่วงบ่ายหรือเวลาเย็นนำข้าวที่หมักนั้นมาตำให้ได้แป้งที่มีความเหนียว ในสมัยก่อนใช้ครกตำข้าวหรือครกกระเดื่องตำแป้งขนมจีน สมาชิกในบ้านลูกหลานพี่ป้าน้าอาวมารวมแรงงานทั้งหญิงชายมาลงแขกช่วยกันตำแป้งข้าวและใช้สองมือวนดให้แป้งผสมน้ำที่เหนียวจากสภาพที่หมักเปื่อยจนเป็นเนื้อ

เดียวกันจนได้แบ่งข้าวปั้นเหลวหนืดจึงเอาไปใส่
ห่อผ้าแล้วบีบเป็นเส้นผ่านรูฝักบัว ใช้หม้อนึ่งข้าว
เหนียวหรือหม้อสาลอลอก (ภาษาลาว) หรือ
หม้อสาลูใหม่ที่มีในครัวเรือนใส่น้ำต้มจนเดือด
เมื่อบีบเส้นลงหม้อต้มจะได้เส้นแบ่งข้าวปั้นที่สุก
ลิ้น ใช้ตะแกรงช้อนขึ้นจากหม้อ ล้างน้ำอุ่นพอดี
และน้ำเย็นธรรมดา แล้วจึงแช่เส้นขนมจีนในลัง
ในกาละมังน้ำไว้ต่อนั้นก็จับเส้นขนมจีนเป็น
หัวเรียงไว้ในกระเจาด ข้าวที่นิยมนำมาทำแบ่ง
ข้าวปั้นจะใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมือง มีลักษณะเมล็ดเล็ก
สั้น ชาวบ้านเรียกว่า ข้าวเมล็ดน้อย กินแล้วจะมี
เรียวแรงดี ไม่ปวดข้อ ปวดกระดูก เหมือนกับรับ
ประทานข้าวมะลิ หรือข้าวเมล็ดยาว แสดงว่า
ข้าวเมล็ดเล็กมีสารอาหารที่อยู่บริเวณเจริญไรซ์
(Germ rice) หรือจมูกข้าวที่มีวิตามินบีแก่โรค
เหน็บชาและช่วยบำรุงกล้ามเนื้อหัวใจบีบตัว
ทำงานได้ปกติ ทำให้แรงไม่ตกและแบ่งจากข้าว
ก็ให้สารอาหารคาร์โบไฮเดรตให้พลังงานแก่
ร่างกายอีกด้วย ข้าวเมล็ดน้อยจะให้เนื้อแบ่งที่มี
ความแน่น หมักแล้วจะได้คุณภาพของแบ่งที่ดี
กว่าข้าวเมล็ดยาว ถ้าใช้ข้าวหอมมะลิ หรือข้าว
พันธุ์อื่นที่เมล็ดยาว เวลาหมักจะเลอะเร็วก่อนจะ
เปื่อยได้คุณภาพแบ่งข้าวปั้นไม่ค่อยดี บีบเป็นเส้น
ไม่ได้ดี เพราะเนื้อแบ่งจะเหลวเกินไป จะทำให้
ได้เส้นข้าวปั้นที่ขาด จับเป็นหัวไม่สวย ที่เรียกว่า
เส้นมุ่น (ภาษาลาว) หมายถึง เส้นไม่ยาว ขาด
เป็นเศษ ๆ หรือเส้นฝอย ข้าวปั้นนิยมทำกิน
ภายในครอบครัวหลังเก็บเกี่ยวเสร็จ เมื่อได้ข้าว
เปลือกใหม่ก็จะตำข้าวสารแล้วหมักแบ่งทำเส้น
ขนมจีนเป็นอาหารเลี้ยงกันกันในวงญาติมิตร
การทำข้าวปั้นหรือขนมวง (วงในภาษาเขมร
สุรินทร์แปลว่ายาว สำหรับความเชื่อของชาว
เขมรสุรินทร์เกี่ยวกับขนมจีน เชื่อว่าจะไม่ทำ
ขนมจีนกินในงานศพเพราะจะมีศพตายต่อกัน
จากบ้านหนึ่งไปยังบ้านอื่น ๆ ตามความเชื่อของ

เส้นขนมจีนที่ยาวนั่นเอง (ข้อมูลการสัมภาษณ์
นางเกศ แยมดี อายุ ๒๔ ปี บ้านเขวาสินรินทร์,
๖ เมษายน ๒๕๕๐)

**“สมัยก่อนเวลาไม่สบายแม่จะทำขนมจีนให้
กิน ทำให้ฝึกแล้ว”**

ออม แยมดี, ๕๒ ปี (นามสมมติ)

**“ชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องขนมจีนจะไม่ทำ
ในงานศพ เพราะจะมีศพตายต่อ ๆ กัน”**

เย็น บุญคง, ๖๐ ปี (นามสมมติ)

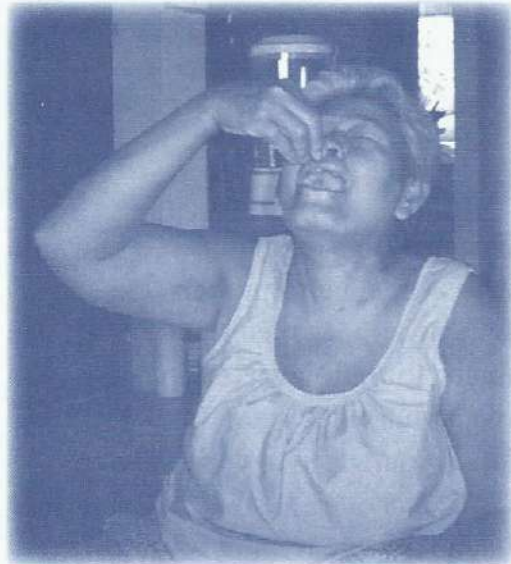
ความเชื่อของคนเขมรท้องถิ่นสุรินทร์เกี่ยว
กับข้าวปั้นหรือนมปั่นเจ้าจะมีว่า เมื่อทำข้าวปั้น
และเสร็จจนได้เส้นจะนำเส้นขนมจีนไปแขวนไว้
ประตูรั้วทางเข้าบ้านกับรูปเทียนบูชาแขวนไว้ไม่
ให้ผีปอบ ผีตามถนนหนทางเข้ามาในบ้าน จะ
ทำให้มีคนป่วย การแขวนเส้นขนมจีนไว้หน้าบ้าน
จะเป็นการทำแก้เคล็ด ทำให้สวัสดีแล้ว ทุกบ้าน
จะทำขนมจีนในช่วงเกี่ยวข้าว เสร็จจากการทำ
นาในช่วงเดือนธันวาคม

**คำเรียกหรือชื่อเรียกข้าวปั้นในวัฒนธรรม
แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**

ข้าวปั้น เป็นการเรียกชื่อขนมจีนที่เป็นภาษา
ของชาวบ้านท้องถิ่นในแถบบริเวณที่พูดภาษา
ลาวและประชาชนในประเทศลาว แถวเมือง
อัตปือ เวียงจันทน์ หลวงพระบาง เรียกขนมจีน
ว่า ข้าวปั้น ชาวไทยในจังหวัดแถบอีสานใต้ ได้แก่
สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ เรียกขนมจีนว่า นม
เส้น พุดลาเนียงออกเป็นคำว่า “นมเชน” หรือ
ขนมเส้น เรียกตามลักษณะของเส้นขนมจีน เป็น
เส้น ๆ และยาวมาก ชาวเขมรท้องถิ่นใน ๓
จังหวัดนี้เรียกขนมจีนว่า “ขนมปั่นเจ้าะ” แปลว่า
ขนมที่จับเป็นหัวแล้วปั้นใส่ลงในปาก คนในสมัย
ก่อนต้องอ้าปากกว้าง เวลากินขนมจีนคนกินจะ
แสดงกิริยาทำกินด้วยการแหงนหน้า หรือเงย
หน้า อ้าปาก แล้วกินขนมจีนด้วยมือ (ไม่กินด้วย

ซ้อน) ปลายนิ้วทั้งห้าจับรวมเป็นกระจุกมือ จับขนมจีนยกขึ้นใส่ปาก แต่เส้นขนมจีนจะมีความยาว จึงต้องเงยหน้าขึ้น จึงจะอ้าปากกรอรับเส้นขนมจีน แล้วหุบปากเคี้ยวก่อนจึงกลืนลงสู่กระเพาะอาหาร จากเรื่องเล่ามาหลายชั่วคนพูดต่อ ๆ กันว่า คนสามัญชนหรือชาวบ้านอยากเห็นหน้ากษัตริย์ จึงหาอุบายนำขนมจีนเข้าไปถวายให้เสวยจึงจะสามารถเห็นพระพักตร์ของกษัตริย์ เพราะเวลาหมอบคลานเข้าเฝ้ากษัตริย์จะเงยหน้าหรือมองจ้องสบตากษัตริย์ไม่ได้ มีกฎหมายห้ามมองหน้ากษัตริย์ จะทำอย่างไรจึงจะได้เห็นหน้ากษัตริย์ ก็ลองหาอุบายโดยการทำขนมจีนไปถวายให้กษัตริย์ทรงเสวย ขณะเสวยกษัตริย์จะต้องเงยหน้าขึ้น ชาวบ้านก็เลยมีโอกาสดูเห็นพระพักตร์ใบหน้าของกษัตริย์ จึงเป็นเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาถึงความยาวของเส้นขนมปังเจ้า (ข้อมูลสัมภาษณ์นายเย็น บุญคง อายุ ๖๐ ปี บ้านเขาวลีนรินทร์เคยทำขนมจีนกับแม่เป็นผู้เล่าให้ฟัง ๖ เมษายน ๒๕๕๐) ในประเทศกัมพูชาเมืองเสียมราฐก็เรียกขนมจีนว่า ปันเจ้าะ นิยมรับประทานเป็นอาหารเช้า มีแม่ค้าทำขนมจีนน้ำยามาขายที่ตลาดเช้า แม่ค้าหลายเจ้ามีผู้คนนั่งกินเป็นแถวตามข้างท้องถนนแสดงให้เห็นถึงความนิยมบริโภคขนมจีนของชาวกัมพูชา

สำหรับในประเทศไทย ประชาชนทั่วไปก็เรียกว่า ขนมจีน นิยมทำน้ำยาขนมจีนตามแบบฉบับของตนเองในภูมิภาคเช่น ภาคกลางจะกินกับแกงน้ำยาปลาทุ แกงเขียวหวานใส่ไก่ ขนมจีนน้ำพริกกินแนมกับผักดิบ ได้แก่ ถั่วงอก ยอดผักกระเฉด ยอดคะถิน หัวปลีขอย ผักสุกที่นิยมได้แก่ผักบุ้งไทยลาวก เครื่องเคียงอื่น ๆ มีไข่ต้ม กุ้งฝอยชุบแป้งทอด ภาคใต้จะทำแกงน้ำยาป่าปักษ์ใต้ ขนมจีนแกงไตปลา มีรสเผ็ดจากพริกชี้หนูแดงสด ให้รสที่จัดจ้านร้อนแรงคนได้ส่วนมากมักไม่กินกระชายแต่จะใช้ขมิ้นแทน ต้องกินแนมกับผักสดเช่น แตงกวา ถั่วงอกยาว สะตอ กะหล่ำปลี มะเขือ ยอดมะม่วงหิมพานต์ ผักสดจะช่วยคลายเผ็ดร้อนได้ทางภาคเหนือจะกินขนมจีนน้ำเงี้ยว ขนมจีนของชาวไทยมีประวัติมาแต่โบราณสืบสานเรื่องราวมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เพราะมีหลักฐาน

ปรากฏว่าสมัยนั้นมีการกินขนมจีนกันมาแล้ว เนื่องจากมีคลองชื่อ “คลองขนมจีน”, “คลองน้ำยา” แต่จะอย่างไรก็ตาม ขนมจีนก็ยังเป็นของกินคู่บ้านคู่เมืองไทยมาตลอดถึงปัจจุบัน รับประทานกันทุกระดับชนชั้น ขนมจีนเป็นอาหารคนมอญสันนิษฐานว่าน่าจะมามีมาก่อนรัชกาลที่ ๑ เพราะมีหลักฐานว่า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เบิกข้าวนำไปทำขนมจีนเลี้ยงพระฉันกับน้ำยาเมื่อครั้งทำบุญใหญ่ฉลองวัดพระแก้ว (ภาณุ มณีวัฒนกุล, ๒๕๔๗ หน้า ๒๐๔) ขนมจีนเป็นอาหารคนมอญแล้วไทยรับมาอีกต่อหนึ่ง คนมอญเรียกขนมจีนว่า “คนอมจิน” คำว่า “คนอม” หมายความว่า “จับกันเป็นก้อน” ส่วนคำ “จิน” แปลว่า ทำให้สุก คนพม่าเรียกขนมจีนว่า “มอนตี้” หรือ “มอนดิ” บางแห่งขนมจีนเป็นอาหารหลักตอนเช้า เช่นที่ภูเก็ต นครศรีธรรมราชและจังหวัดภาคใต้อื่น ๆ สำหรับมื่อกลางวันคนไทยก็ยังนิยมกินขนมจีนเช่นกันและกินกันทุกภาค โดยเฉพาะมื่อกลางวันจะมีสัดส่วนการขายมากกว่ามื่ออื่น ๆ ถือได้ว่าขนมจีนเป็นอาหารที่มีความคลาสสิก (Classic) เพราะมีให้รับประทานได้โดยทั่วไปจากอดีตจวบจนปัจจุบัน ขนมจีนยังถือเป็นวัฒนธรรมการกินอย่างหนึ่งของคนไทย เนื่องจากขนมจีนมักจะเป็นอาหารเลี้ยงแขกในงานพิธีต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานบวช สมัยก่อนการทำขนมจีนเลี้ยงแขกหรือในงาน ขนมจีนยัง

ไม่เลื่อมความนิยม อาจกล่าวได้ว่า เส้นสายขนมจีนยังร้อยวิถีวัฒนธรรมการกินของคนไทยไว้อย่างเหนียวแน่นจนขาดจากกันไม่ได้ ทำให้ขนมจีนแตกเหล่า แตกกอกกลายเป็นธุรกิจอาหารอีกประเภทหนึ่ง (ทวีศักดิ์ เกษปทุม, มปป., สำนักพิมพ์แม่บ้าน)

ประเทศจีนแถมณฑลยูนนาน เมืองคุนหมิงก็มีขนมจีนตั้งโต๊ะรับแขกทั่วๆ เรียกว่า ขนมจีนข้ามสะพาน จากเรื่องเล่าว่า การเดินทางไปสอบจอหงวนของขุนนาง ในสมัยก่อนจะต้องเดินทางจากชนบทเข้าไปยังเมืองหลวง เป็นระยะทางไกลมาก จึงต้องนำอาหารห่อไปกินระหว่างเดินทาง จึงนำขนมจีนมาใส่กระบอกไม้ไผ่กับน้ำซุ้พอกละลายไปกินระหว่างเดินทาง ภรรยาของขุนนางจึงต้องเตรียมขนมจีนให้สามี ในอดีตคนจีนมีร่างกายกำยำ ร่างใหญ่ กินจุหรือกินมาก จึงเห็นเมนูขนมจีนข้ามสะพานในการเสิร์ฟเป็นขามใหญ่มาก เป็นสำรับให้รับประทานหนึ่งคน (ดังภาพ) ที่ประเทศญี่ปุ่น เรียกขนมจีนว่า “ซอบะ” ส่วนประเทศเวียดนามเรียกขนมจีนว่า “วุ้นุ้น”

กรรมวิธีการผลิตข้าวบู้

กลุ่มชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในลุ่มน้ำโขงมีมิติที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของการอยู่ร่วมกันแบบแบ่งปัน การทำขนมจีนต้องใช้คนเป็นแรงงานมาก แบ่งงานกันทำระหว่างสมาชิกในครอบครัว และมวลญาติบ้านใกล้เคียงมาช่วยกันทำ แบ่งเหยียบครกกระเดื่องแล้วมีคนคอยพลิกกลับแบ่งในครกให้สอดคล้องกับจังหวะของการเหยียบสาก สอดผสมกลมกลืนไปพร้อม ๆ กับความมี

สติ และมีสมาธิที่สอดคล้องกัน คนกว่าสองคนขึ้นไปทำงานนี้ได้สำเร็จจะต้องไม่พลาดท่าเอามือของคนพลิกแบ่ง เป็นการฝึกจิต ฝึกสมาธิ และฝึกความสัมพันธ์ของสมองกับสองมือ สมองกับสายตาที่พุ่งไปที่ครกตำ สากที่เหยียบกระแทกลงไปพร้อมกับลงน้ำหนักต้องสอดคล้องประสานกันอย่างลงตัว จากแบ่งหมักนำมาตำแล้วนวดในกาละมังหรือกระดัง นวดจากแรงบีบของฝ่ามือ แรงส่งจากหัวไหล่ของผู้นวดทำให้ร่างกายได้เหงื่อ ได้ออกกำลังกายแขน หัวไหล่ นิ้วมือ ทุกส่วนจนเหลวเหน็ดพร้อมบีบได้ การบีบเส้นขนมจีนต้องก่อไฟฟืน บีบแบ่งจากฝ่าห่อสังกะสี เจาะรูเป็นรูปฝักบัว บีบแบ่งที่นวดแล้วลงในหม้อน้ำต้มเดือดที่ร้อนจัด เส้นจะสุกพอดี ลงขึ้นจากน้ำร้อนด้วยตะแกรง หรือกะซอนไม้ไผ่หรือเป็นกะซอนสังกะสี แล้วจุ่มลงกาละมังน้ำเย็น ๒ น้ำ แล้วแช่ไว้รอจับเส้นเป็นหัว ๆ วนกับฝ่ามือ ๔ นิ้วแล้วปลิดเส้นให้มีความยาวจับได้เป็นหัวพองาม บางที่จะจับหัวเป็นก้นหอย วางเรียงในกระจาดเริ่มจากจุดศูนย์กลางของก้นกระจาดวนขวาซ้อนทับกันวนเป็นวงจนเต็มก้นกระจาด ขยายออกไปถึงขอบกระจาดจนพูนขึ้นปากกระจาด หรือตะกร้า ต้องรองก้นกระจาดด้วยใบตอง เส้นจะไม่ติดก้นกระจาด และวางดาตรอบ ๆ ขอบกระจาดก่อนวางเส้นที่เป็นหัว ศิลปะของการจัดวางสะท้อนให้เห็นถึงความมีระเบียบและวนขวาที่บ่งบอกถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกับความเชื่อของคนตะวันออก ที่มีการเดินเวียนเทียนรอบโบสถ์ เวียนขวา เรียกว่าทักษิณานุวัตร ตามกลไกการไหลของน้ำในมหาสมุทร ที่มีการหมุนวนจากซ้ายไปขวาของกระแสน้ำอุ่นบริเวณทะเลและมหาสมุทรแปซิฟิก แถบเส้นศูนย์สูตรทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล และอิทธิพลของลมมรสุมหรือมอญชูน (Monsoon) ที่ส่งอิทธิพลต่อความเชื่อนี้จากสภาพภูมิศาสตร์และสภาพลมอากาศที่สอดคล้องกับการอธิบายของพุทธศาสนาอันเกี่ยวกับพิธีเวียนเทียนวนขวา แม้แต่การเขียนลายด้วยขามภาษาขะที่เป็นโบราณวัตถุของอารยธรรมบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานีก็มีการเขียนเส้นลายวนเป็นก้นหอยด้วยเช่นกัน

เครื่องปรุงนํ้ายาขมจีนหรือนํ้ายาข้าวปุ้น

ข้าวปุ้นมีส่วนผสมปรุงรสชาติด้วยเครื่องเทศที่ส่งกลิ่นหอมของพืชสมุนไพรของแถบภูมิภาคนี้มีพืชหัว ได้แก่ หัวกระชาย หัวขมิ้น พริก หอม หัว กระเทียม น้ำปลาร้า น้ำต้มปลาทุเค็ม เกลือ เครื่องกินแนมที่ลาวมี ผักรวมหอม ขาวลาวที่ตลาดเช้าเมืองอัตบือก็กินผักหลายชนิดกับขนมข้าวปุ้น ได้แก่ ใบสาระแนเห็ดเป็นยอด หรือรอกเป็นใบ ๆ มีผักกาดหอม กะหล่ำปลี ถั่วงอก ยอดผักแพว ผักรวมหอมที่ตลาดเช้าของเมืองบึงเงินในประเทศเวียดนามก็มีแต่แม่ค้าขายผักนานาพรรณ ผักรวมมิตรกินสดเรียกว่า ผักเหมือด ซอยด้วยคมมีดสองชั้น ผสมพืชผักเป็นชุดผักไว้กินกับขนมจีนและข้าวเปี้ยก

ผักเหมือด เป็นเครื่องกินแนมพบในตลาดเช้าเมืองบึงเงิน ชาวเวียดนามรับประทานผักเหมือดกับอาหารหลายชนิดกินกับขนมจีนรองจานอาหารก่อนวางเส้นขนมจีน รับประทานกับปอเปี๊ยะสด ส่วนประกอบจะใช้หัวปลีของกล้วยตานีหรือกล้วยน้ำว้า ถั่วงอกเด็ดหางลูกน้ำร้อน ผักกาดหอม ผักชี สาระแน หอมขาว บางคนกินผักแพวก็จะมีส่วนผสมของผักแพวด้วย คนพื้นเมืองในลาวอัตบือก็รับประทานผักเป็นเครื่องกินแนมในลักษณะเดียวกัน แต่เรียกต่างกัน พบขาวลาวในตลาดเช้า เมืองอัตบือ เมืองสามัคคีไซ

เรียกว่า ผักรวมหอม ใช้กินกับขนมจีน สำหรับภาคเหนือของไทยขนมจีนที่เป็นเอกลักษณ์ คือขนมจีนน้ำเงี้ยว ส่วนมากกินเป็นอาหารเช้าอาหารกลางวันเครื่องปรุงมีน้ำพริกแกง มีส่วนประกอบ ได้แก่ น้ำพริกแกง ต้มกับน้ำซุ้กระดูกหมูสับบะช่อ เลือดหมูหั่นเป็นสี่เหลี่ยมลูกเต๋า ใส่ดอกจี่หรือดอกนุ่นก็ได้ เวลากินขนมจีนน้ำเงี้ยวหยิบขนมจีนใส่จาน ตักน้ำเงี้ยวราดหน้า ปรุงรสด้วยน้ำปลา น้ำมะนาว พริกป่น พริกทอด โรยหน้าด้วยต้นหอม ผักชีซอย เหยาะน้ำมันกระเทียมเจียวเล็กน้อย กินแนมกับกะหล่ำปลีซอย ถั่วงอก ผักกาดดอง ขนมจีนน้ำยาแบบชาวบ้านแท้ ๆ ของชาวอีสานเป็นขนมจีนน้ำยาลาวหรือข้าวปุ้นน้ำยาลาว เครื่องปรุงน้ำยาจะโขลกพริกแกงแห้ง กระชายสด หัวหอม กระเทียมเข้าด้วยกันต้มกับน้ำปลาร้า แต่งรส แต่งกลิ่นด้วยน้ำปลาร้าต้มสุก หรือปลาทุเค็ม น้ำยาลาวแบบนี้ชาวบ้านชนบทมักทำกินกันเองแต่ที่เห็นได้บ่อย ๆ

“นํ้ายาพื้นบ้านของชาวเขมรกลอม (ดินแดนบริเวณทิศใต้เทือกเขาพนมดงรัก ลงจากด่านช่องจอม จังหวัดสุรินทร์) ที่บ้านเขาวะกระตุ่ม จังหวัดอุดรอนเมียนเจย (อุดรมีชัย) ชาวบ้านจะทำนํ้ายาขนมปังเจ้าะ โดยใช้เนื้อกบตัวใหญ่ ๆ ต้มกับนํ้าปลาร้า ปลาร้าเอาไปจากบ้านกระโพธิ์ จังหวัดสุรินทร์ เครื่องเทศ

ตำหัวกระชายและหัวขมิ้นสดๆ ไม่ใส่พริกแกงเหมือนทุกวันนี้ เอามันจากเนื้อตัวปูมาทำให้ได้รสมันแทนกะทิมะพร้าวแฉะนั้นมีแต่ปลา มะพร้าวหายาก”

เย็น บุญคง, ๖๐ ปี (นามสมมติ)

คนอีสานจะเอาขนมเงินไปตำคลุกกับส้มตำปลาร้า เรียกว่า ตำขั้ว เป็นการกินขนมเงินแบบประยุกต์ การกินขนมเงินของคนชายทะเลแถวเพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์จะนำเนื้อปลาอินทรี ปลาทราย ปลาสลัด ขูดเอาเนื้อมาทำทอดมัน กินกับขนมเงินเป็นอาหารว่าง ส่วนภาคใต้ของไทยกินขนมเงินแกงป่าปักษ์ใต้จะใส่ขมิ้นทำให้เกิดรสชาติเผ็ดร้อน จึงเหมาะที่จะกินแนมกับผักชนิดต่าง ๆ เรียกกันว่า “ผักหนาะ” ส่วนมากจะใช้แตงร้านเป็นหลัก กะหล่ำปลีซอย ถั่วฝักยาว ใบแมงลัก ถั่วงอกทั้งลวกและกินดิบ ผักกาดคองซอย มะระจีนฝานเป็นชิ้นลวก ยอดมะม่วงหิมพานต์ สะตอ ลูกเนียง ลูกเหลียง

วิธีกำพึกหมอดของชาวเวียดนาม

๑. ลอกกาบแก่ของหัวปลีออก แล้วหันฝอยแช่ในน้ำที่ผสมมะนาว เพื่อไม่ให้หัวปลีดำ

๒. ล้างผักกาดหอม ผักชีสาระแหน่ โหระพา แล้วหันผักกาดหอมเป็นชิ้น เต็ดสาระแหน่ ผักชี โหระพาเป็นข้อ ๆ

๓. ปีบหัวปลีให้สะเด็ดน้ำใส่ลงในอ่างผสม ใส่ผักทุกชนิดแล้วคลุกเคล้าอย่างเบามือให้เข้ากันทั่ว

ผักเหมือด ที่เวียดนาม ผักรวมหอมที่ประเทศลาวและผักหนาะที่ภาคใต้ของไทยล้วนเป็นอัตลักษณ์ร่วมซึ่งประชาชนในแถบแม่น้ำโขง

นิยมรับประทานผักกับอาหารเช้าที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นเดียวกับประเทศไทย ดังเช่นในตลาดสดยามเช้าที่บริเวณหอนาฬิกาของเมืองสุรินทร์ ตลาดสดเทศบาล อำเภอศีขรภูมิ และตลาดสดอำเภอสังขะในยามเช้าก็จะมีขนมเงินมานั่งขายกัน

คุณประโยชน์ของข้าวปุ้น : บำรุงและ جوانกิดสุขภาพองค์กรวม

ข้าวปุ้นมีประโยชน์ต่อสุขภาพร่างกายของมนุษย์ เชื่อว่าเป็นอาหารสุขภาพที่ทำให้ระบบขับถ่ายทำงานได้เป็นอย่างดี เพราะข้าวปุ้นทำจากแป้งหมัก จะมีจุลินทรีย์ช่วยย่อยอาหาร มีค่า

กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก ความว่า อาหารเลี้ยงพระ ที่นำมาถวายให้พระสงฆ์ฉันนั้นในมือเช้าจะเป็นนมแพะ นมแกะ นมบุตรที่เสียแล้วจะมีจุลินทรีย์มาช่วยย่อยอาหารในลำไส้จากการเติมเชื้อบุตรในอาหารเหล่านี้จะเข้าไปทำให้ลำไส้ใหญ่ ทำหน้าที่ขับเคลื่อนเอากากอาหาร กล่าวคือ ทำให้อุจจาระถูกขับออกจากร่างกายได้อย่างสะดวก เพราะลักษณะทางกายภาพของทางเดินอาหารในลำไส้ใหญ่จะมีผนังหัก พับงอและคอดกั้ว โป่งพองเป็นปล้อง ๆ เมื่อมีเศษเยื่อไขมัน

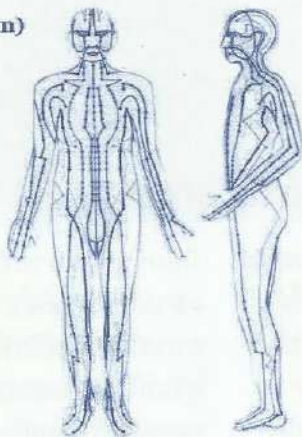
หรือเศษตะกอนสารพิษตกค้างที่ผนังก็จะทำให้ช่องทางเดินอาหารติดขัด หรือทำให้ความกว้างของทางเดินของกากอุจจาระเล็กลงและการรับประทานขนมเงินในตอนเช้ามีความเกี่ยวข้องกับการทำงานของอวัยวะภายใน โดยเฉพาะระบบย่อยอาหาร หากจะมองและวิเคราะห์การรับประทานข้าวปุ้นด้วยองค์ความรู้ด้านกายวิภาคศาสตร์

เส้นจี้หลัก (Main Meridian)

ซึ่งควบคุมระบบการทำงาน
และอวัยวะต่างๆของร่างกาย

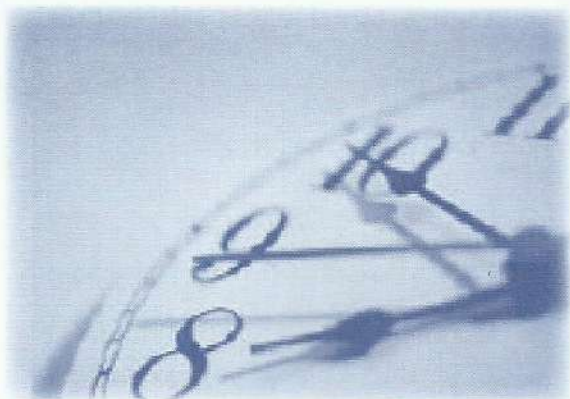
- ◆ Small Intestine
- ◆ Triple Heater
- ◆ Large Intestine
- ◆ Stomach
- ◆ Liver
- ◆ Spleen
- ◆ Kidney
- ◆ Heart
- ◆ Governing Vessel
- ◆ Lungs
- ◆ Bladder
- ◆ Gall Bladder

และ สรีรวิทยาของมนุษย์แล้วก็จะพบว่า เชื้อจุลินทรีย์ในขมจีนช่วยให้เกิดการเน่าสลายของกากอาหารในร่างกายมนุษย์ ซึ่งเป็นเชื้อโรคที่ไม่ทำให้เกิดโรค (Normal Flora Micro-Organism) ช่วยกระตุ้นให้ลำไส้มีการบีบรัดตัว และจากการขยายตัวของแก๊ส ที่เกิดจากการเน่าของกากอาหารในลำไส้ ผนังลำไส้ซึ่งประกอบด้วยกล้ามเนื้อเรียบก็จะช่วยให้มีการบีบตัวและเคลื่อนไหวไปตามช่องทางเดินของกากอาหาร ทำให้ลำไส้บีบตัวเป็นทอด ๆ เหมือนคลื่นน้ำทะเล หรือเรียกว่า เพอริสโตลซิส (Peristalsis) อาหารจึงถูกนำออกมาจากร่างกายเป็นการกำจัดสารพิษออกไปนอกระบบร่างกายของมนุษย์ (Human System) เพราะถ้าร่างกายเก็บสะสมกากอาหารและของเสียไว้มากและยาวนานเกินไป จะเกิดปัญหาทำให้เซลล์ที่ผนังของระบบทางเดินอาหารดูดซึมเอาสารพิษและของเสียที่ตกค้างอยู่ที่ลำไส้ใหญ่ขึ้นไปรบกวนการทำงานของอวัยวะภายในอื่น ๆ และสมองได้

ในบทบาทการทำงานของร่างกาย ด้วยศาสตร์การแพทย์จีนโบราณ ลัทธิเต๋ามีแนวทางดูแลชีวิตตามวิถีธรรมชาติหรือเต๋าแห่งสุขภาพกล่าวว่า ร่างกายมีการทำงานของหยินกับหยางอย่างมีดุลยภาพเพื่อรักษาร่างกายให้อยู่ในภาวะที่ปกติสุข เราสามารถใช้ให้เกิดเป็นสัญลักษณ์แทนภาพรวมของชีในร่างกายเราในรอบ ๒๔ ชม. ทั้งกลางวันและกลางคืน เส้นชีจะไหลเวียนแปรเปลี่ยนในช่องทางเดินตามพลังแปรเปลี่ยนของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวต่าง ๆ

เมื่อเราเห็นพลังของดวงจันทร์มีอิทธิพลก่อให้เกิดน้ำขึ้น น้ำลงบนผิวดิน ร่างกายของเราก็ได้รับอิทธิพลในทำนองเดียวกัน เพราะในร่างกายของเรามีน้ำถึงร้อยละ ๘๕ แรงดึงดูดของดวงจันทร์ทำให้ชีในเส้นชีเพิ่มขึ้นและถ้าคนนั้นขาดสมดุลทางอารมณ์ซึ่งก็จะเพิ่มขึ้นกว่าปกติ ซึ่งที่เพิ่มขึ้นนี้จะกระตุ้นให้ระบบอวัยวะภายในทำงานมากขึ้น เส้นชีทั้งหกที่เป็นหยินไหลขึ้นไปทางส่วนบนของร่างกายก่อนไหลออกไปจากร่างกายสู่ความว่างเปล่า ได้แก่ เส้นชี ปอด เยื่อหุ้มหัวใจ หัวใจตับ ม้าม ไต ส่วนเส้นชีทั้งหกที่เป็นหยางไหลลง ได้แก่ ลำไส้ใหญ่ ช่องกลางที่ลำตัวทั้งสามส่วน ได้แก่ ช่องอก ช่องท้อง ช่องท้องน้อย รวมเรียกว่า ซานเจียว ลำไส้เล็ก กระเพาะอาหาร ตับ น้ำดีและกระเพาะปัสสาวะ เมื่อพลังเส้นชีไปกำหนดให้ลำไส้ใหญ่ กระเพาะอาหาร ลำไส้เล็ก ตับน้ำดีและกระเพาะปัสสาวะทำงาน จะทำให้อวัยวะดังกล่าว มีลมไหลวนไม่อยู่นิ่งการทำให้หมุนเวียนเปลี่ยนไปตามวงจรของเส้นชีสิบหลักสิบสอง เส้นละสองชั่วโมง ดังนั้นจะเห็นเวลาของการขับถ่ายจึงเริ่มตั้งแต่เวลา ๐๕.๓๐ น. ลำไส้ใหญ่ก็จะบีบตัวขับถ่ายกากอาหารออกทิ้งในรูปแบบของอุจจาระ เวลา ๐๗.๐๐ - ๐๙.๐๐ น. กระเพาะอาหารก็จะเริ่มทำงานเมื่ออาหารตกสู่กระเพาะแล้ว เวลา ๐๙.๓๐ น. ม้ามก็จะทำหน้าที่ขับหลังสารเคมีออกไปกระตุ้นช่วยให้อาหารย่อยอาหาร ถ้าหากบุคคลใดไม่ได้รับอาหารในช่วงเวลาดังกล่าวก็จะทำให้ร่างกายอ่อนแอ โดยเฉพาะหัวใจจะเต้นเร็ว เหนื่อย อ่อนเพลีย

เหงื่อออก ใจสั่น เป็นลมวูบวาบ เพราะร่างกายจะดูดซึมเอาสารพิษขึ้นมาใช้ประโยชน์ให้แก่ร่างกาย ส่งผลให้การรักษาดุลยภาพของร่างกายเสียไป ดังนั้นจะเห็นว่า คนสมัยใหม่จำนวนมากกินกลางวันไปด้วย ทำงานไปด้วยทำให้หิวนไม่ปกติ เมื่อเราได้พักผ่อนตอนกลางวันอย่างที่ประชาชนในประเทศลาวได้นอนพักหลังอาหารกลางวัน ในช่วงเวลานี้จะเป็นเวลาของเส้นชีหั่วใจได้รับการพักผ่อนเป็นอย่างดี ชีในเส้นชีหั่วใจจะไหลอย่างแรงเป็นผลทำให้ระบบย่อยอาหารทำงานดี จิตใจเบิกบาน ดวงตาแจ่มใส สมาธิและความจำดี ในทางกลับกันถ้าไม่ได้พักกลางวันอาจมีผลระยะยาว ทำให้หิวนพรั่งอย่างหนัก โรคที่ตามมา ได้แก่ โรคหัวใจเต้นแรง เจ็บบริเวณหัวใจ นอนไม่หลับ เหงื่อออกมากผิดปกติโดยเฉพาะเวลากลางคืน ฝ่ามือและฝ่าเท้าร้อนเกินไป ในบางประเทศเวลาพักกลางวัน คือช่วงบ่ายโมงซึ่งเป็นเวลาของเส้นชีลำไส้เล็ก ดังนั้น การทำงานของหิวนและหยางที่ลัทธิเต๋าได้อธิบายว่าทางเดินของชีเป็นช่องปราณที่พลังงานเดินไปได้ทั่วร่างกาย การขับเคลื่อนของกากอาหารในลำไส้ใหญ่จึงเปรียบเสมือน การทำให้เกิดความว่างเปล่าในสภาพของเต๋า เมื่อเต๋าคือความว่างเปล่านั่นเอง

สรุป

มนุษย์จึงควรมองวิเคราะห์อย่างเป็นองค์รวมของสภาวะทางฟิสิกส์ที่มีดุลยภาพในร่างกายอย่างเต๋า พุทธ วิทยาศาสตร์เชิงประจักษ์รวมเป็นการผสานถึงสามศาสตร์ ซึ่งมุมมองเต๋าแห่งสุขภาพถือเป็นในศาสตร์ที่หนึ่ง ศาสตร์ที่สอง

เป็นการมองโดยวิธีวิเคราะห์ถึงการทำหน้าที่ของอวัยวะในร่างกายในเชิงวิทยาศาสตร์เป็นการประสานศาสตร์เข้าด้วยกันซึ่งศาสตร์ด้านตะวันตกมองว่า อวัยวะเป็นโครงสร้างหนึ่งที่ทำให้ร่างกายดำรงชีวิตอยู่ได้ ร่างกายจึงมีระบบภายในที่เชื่อมโยงกันทำหน้าที่ อวัยวะหนึ่ง ๆ จึงต้องได้รับการดูแลรักษาตนเองเพื่อให้สามารถทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ และการมองผลงานศาสตร์ที่สามคือมองว่าการหมุนเวียนแปรเปลี่ยนของธาตุในร่างกายตามหลักพุทธธรรมคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อธาตุทั้งหลายผันแปรสภาพที่ไม่นิ่งไม่คงอยู่และดับไป ร่างกายหรือสังขารก็ถูกสลายไปฉับนั้น นี่คือการมองสืบบย้อนกลับไปใช้ภูมิปัญญาทางพุทธ เต๋าและวิทยาศาสตร์ มาเป็นฐานคิดเพื่อสร้างแนวทางในการแก้ปัญหาสุขภาพแบบบูรณาการศาสตร์ ดังนั้นจึงเชื่อได้ว่าภูมิปัญญาในอดีตได้สั่งสมองค์ความรู้เรื่องราวของข้าวปุ้นว่าเป็นอาหารหลักของชาวบ้านที่มีความทันสมัยอยู่เสมอเป็นอาหารรับประทานกันต่อ ๆ มาร่วมสมัย มีประวัติศาสตร์บอกเล่าเรื่องราวของมนุษย์ในด้านภูมิศาสตร์ สังคมวิทยา เศรษฐกิจวัฒนธรรมชุมชน นิเวศวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นชาติพันธุ์ใด ๆ ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ข้าวปุ้นจึงเป็นเสมือนตัวแทนในเชิงสัญลักษณ์ของคนในภูมิภาคนี้ได้อย่างมีคุณค่าทางวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน

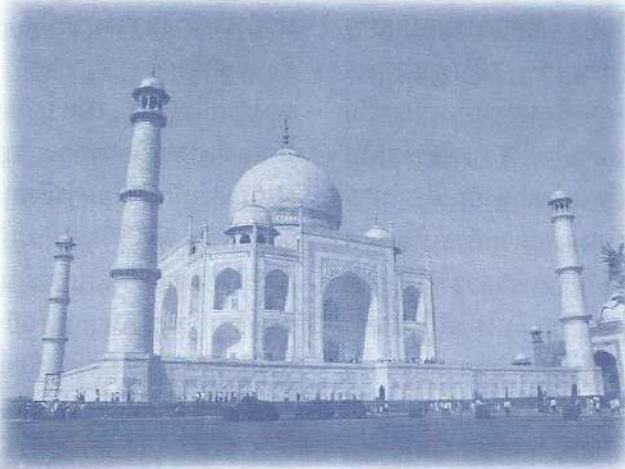
บรรณานุกรม

- จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. (มปป.) ของดีอีสาน. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (มปป.). คดีชาวบ้านอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : อักษรวัฒนา.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บก.). (๒๕๔๗). สุขภาพแบบบูรณาการ : ประสานศาสตร์พุทธ เต๋า โยคะ.
กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ทวีศักดิ์ เกษปทุม. (มปป.) ขนมหจีน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่บ้าน.
- บังอร ปิยะพันธุ์. (๒๕๓๗). ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
โอเดียนสโตร์.
- ผาสุก อินทราวุธ. (๒๕๔๔). ร่องรอยพุทธศาสนาแรกเริ่มในสุวรรณภูมิจากหลักฐานด้านจารึก
โบราณคดีและศิลปกรรม. สุวรรณภูมิจากหลักฐานโบราณคดี. กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ภาณุ มณีวัฒนกุล. (๒๕๔๗). กินนอกบ้าน. กรุงเทพฯ : สถาพรบุ๊คส์
- วนิดา คุ่มอนงค์. (๒๕๔๙). กินดื่มตามธาตุ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- วาสนา แก้วหล้า. (๒๕๔๙). กายวิภาคและสรีรวิทยาของมนุษย์. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- สุทธิพงษ์ สุริยะและวันคารา อำไพพน. (๒๐๐๕). Food and travel ลาว. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์บ้านพระอาทิตย์.
- ศักดิ์ บวร. (๒๕๔๔). วิถีแห่งสุขพันธุ์ด้วยเต๋า. กรุงเทพฯ : โอเอ็นจิการพิมพ์.
- ศิริพร ณ ถลาง. (๒๕๔๕). ขนชาติไทในนิทาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- อัจฉรา ภาณุรัตน์. (๒๕๔๙). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์บนฐานวัฒนธรรม ในเอกสารคำสอนรายวิชา
ท้องถิ่นศึกษา. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- Boas, F. (๑๙๔๐). Race, Language and Culture. New York : Free.
- Geertz, C. (๑๙๗๓). The Interpretation of Culture. New York : Basic Book.

มิตินาครตะ

(ฉบับคนกับเอง)

ทันฤดูร้อนปลายเดือนมีนาคมที่ผ่านมา (๒๕๕๑) คณะครูอาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์จำนวนหนึ่งนำโดยรองอธิการบดี อาจารย์สุจิต ใสอาตยิ่ง พร้อมด้วยผู้ทรงคุณวุฒิในสภามหาวิทยาลัย และท่าน ส.ว. (ผู้อาวุโสสูงวัย) ซึ่งเป็นผู้หลักผู้ใหญ่จากหลายสาขาอาชีพของจังหวัดสุรินทร์ ทั้งหมด ๓๒ ชีวิต รวมตัวพากันมาทัศนศึกษาและแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม ณ ประเทศอินเดีย ในนามของสำนักศิลปะและวัฒนธรรมที่เป็นต้นเรื่องและเจ้าของโครงการ โดยมีเป้าหมายศึกษาดูงานเยี่ยมชมโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยในบริเวณดินแดนแห่งประวัติศาสตร์ลุ่มแม่น้ำคงคาของอินเดียตอนเหนือ และเพื่อไปกราบนมัสการดินแดนสังเวชนียสถานสำคัญทางพุทธศาสนาบนเส้นทางบุญเริ่มตั้งแต่เมืองพุทธคยา-พาราณสี-นิวเดลี-ทัช

มาฮาล (สุสานรักอันเลื่องชื่อหนึ่งในสิ่งมหัศจรรย์ของโลก) เป็นการทำสนาสรพเรื่องราวของอนุทวีปแห่งนี้แบบย่อเพียง ๕ ทิว/ราตรี

การเตรียมการเตรียมความพร้อมเป็นไปด้วยความลุ่มระทึกทุกขั้นตอนเนกเช่นการเดินทางไป

ต่างประเทศทุกๆ ครั้ง การประชุมวางแผนเดินดูขนานไปกับการประสานงานจำนวนงบประมาณสัมพันธ์กับเส้นทางพาหนะและจำนวนดาวของโรงแรมที่แวะพัก เมื่อได้กำหนดวันเดินทางเรียบร้อยการประชุมย่อยเพื่อเก็บ

รายละเอียดงานก็ตามมา หยูกยาเพื่อสุขภาพอนามัย ของใช้ ป้ายผ้า ป้ายชื่อ ฯลฯ แต่สิ่งหนึ่งที่สมาชิกผู้ร่วมเดินทางต่างให้ความสำคัญเป็นอย่างมากคือการค้นคว้าหาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับอินเดียที่ทุกคนทุกฝ่ายไม่เฉพาะผู้ประสานงานเริ่มทำการบ้านกันตั้งแต่วันที่แรกของการตัดสินใจร่วมขบวนการ

เปิดมิติ (OPEN SCENCE)

“อินเดีย” หรือ “อินเดีย” หาใช่คำดั้งเดิมไม่ แต่เป็นชื่อใหม่ที่เราใช้เรียกประชาชนและชื่อประเทศ ตามประวัติแต่เดิมชาวเปอร์เซีย (ประเทศอิหร่านในปัจจุบัน) เรียกผู้คนแถบนี้ว่า “ฮินดู” หรือ “สินธุ” ตามชื่อแม่น้ำสายสำคัญหนึ่งในสามสายของคาบสมุทรชมพูทวีป อีกสองสายคือ แม่น้ำคงคาและแม่น้ำพรหมบุตร แม่น้ำสินธุ (Indus River) ไหลผ่านตอนเหนือของอินเดียและปากีสถาน ที่ผู้คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู มีวัฒนธรรมแบบชาวฮินดู บ้างจึงเรียกกันว่า “ฮินดูสถาน” (หนังสือพิมพ์รายวันยอดนิยมของอินเดียฉบับหนึ่งก็ใช้ชื่อว่า “ฮินดูสถานไทม์”) แต่ความเห็นของอดีตนายกรัฐมนตรีคนแรกของอินเดีย นาย Jawahar Lal Nehru กลับไม่เห็นด้วยที่จะให้ใครต่อใครเรียกอินเดียในชื่อนี้ ท่านเห็นควรให้เรียกว่า “ฮินดี” เหตุผลก็เพราะอินเดียไม่ได้มีเฉพาะวัฒนธรรมฮินดู แต่อินเดียมีความหลากหลายในทุกด้าน ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า...

“India is geographical and an economic entity, a cultural unity amid diversity, a bundle of contradictions held together by strong but invisible threads.” (อินเดียมีชีวิตความเป็นอยู่ทางด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และมีเอกภาพทางวัฒนธรรมท่ามกลางความแตกต่าง เป็นที่รวมของความขัดแย้งซึ่งยึดเกี่ยวเป็นหนึ่งเดียวกัน ด้วยความผูกพันอันแข็งแกร่งแต่มองไม่เห็น)

อาจมองได้ว่าคำพูดดังกล่าวเป็นเหตุผลทางด้านการเมืองที่ไม่ต้องการเห็นการแตกแยก แบ่งกลุ่ม เพราะอินเดียมีศาสนา ภาษา เชื้อสายของผู้คนและวัฒนธรรมที่หลากหลายเป็นหนึ่งในอารยธรรมของโลก เพียงแต่มีวัฒนธรรมฮินดูเป็นวัฒนธรรมหลัก ความเห็นของเนรูห์ได้รับการตอบรับจากสังคมโลก ปัจจุบันโลกจึงเรียกขานประเทศและประชาชนบนคาบสมุทรแห่งเอเชียใต้กันทั่วไปว่า “ฮินดี” หรือ “อินเดีย”

ยังมีอีกคำหนึ่งซึ่งคนไทยจำนวนหนึ่งนิยมใช้เรียกคนอินเดียและประเทศอินเดียด้วยเช่นกัน แต่ก็ไม่กว้างขวางมากนัก คือคำว่า “ภารตะ” ซึ่งมีที่มาจากคำว่า “ภารต” จากมหากาพย์ชื่อดังของอินเดียเรื่อง “มหาภารตะ” ที่คนไทยรู้จักดีนั่นเอง เปิดมิติผมจึงขอเลือกเอาชื่อนี้ที่ยังไม่แพร่หลายมากนักมาสื่อสารถึงคนกันเองเพื่อการเรียนรู้และเข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพสังคม และวิถีคิดของผู้คนในประเทศอารยธรรมสำคัญของโลกตะวันออกเช่นอินเดีย ซึ่งถือเป็นต้นกำเนิดหรือรากเหง้าของวัฒนธรรมไทยในมุมมองของเกล้ากระผม

พุทธศยา (BUDHGAYA)

เข้ามีดประมาณตีห้าของวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๑ ผมและคณะเพื่อนร่วมทางทั้งหมดมาพร้อมกันที่สนามบินสุวรรณภูมิ สนามบินที่เป็นความภาคภูมิใจของคนไทย เพราะได้ชื่อว่ายิ่งใหญ่เป็นอันดับสามของโลก ซึ่งอันดับหนึ่งกับสองก็อยู่ในทวีปเอเชียเช่นกัน ข้อมูลการจัดอันดับเรตติ้งความยิ่งใหญ่ของสนามบินผมได้ยิน

จากผู้รู้
แก่สม
โคราช
สำหรับ
หน้าที่ร
ของอาค
สา
พาหนะ
นักเดิน
กัน รว
เครื่องใ
ถึงครึ่ง
กันตาม
ออกไป
เฉียงเพ
เราใช้
มหาสม
ก็มาถึง
ถิ่นที่นั
ชั่วโง่ค
รันเวย์
รัศมีสา
ของท้อ
ฤดูร้อน
โกศนำ
หากเป็น
คล้าไป
เที่ยวแ
โอกาส
จากเมือ
เหนือขอ
กันที่พ
ภูมิภา
พลัดถิ่น
จะมาใช้
เมื่อ
จาก ปด
พิหารหรื
กิโเลมด
“Deepa
นานาชา

จากผู้รู้เพื่อนร่วมทางของเราคนหนึ่งซึ่งเล่าบอก แก่สมาชิกบนรถบัสดำรับอากาศสายสุรินทร์-โคราช พาหนะที่รับส่งคณะเราทั้งไปและกลับ สำหรับการเดินทางครั้งนี้ เมื่อสองสามนาทีก่อนหน้าที่จะถึงจะเข้าจอดเทียบท่าขานชาลาช่อง ๙ ของอาคารผู้โดยสารขาออก

สายการบินแอร์อินเดีย เที่ยวบินที่ IC ๗๓๐ พาหนะขนาดกลางนำพาทั้ง ๓๒ ชีวิต พร้อมกับ นักเดินทางแสวงบุญอีกคณะหนึ่งประมาณเท่า ๆ กัน รวมแล้วทั้งผู้โดยสารและคณะนักบินบน เครื่องในวันนั้นไม่น่าจะเกิน ๑๐๐ ชีวิต รวมไม่ถึงครึ่งของขนาดความจุของเครื่องเราจึงเลือกนั่ง กันตามสบาย โดยมีจุดหมายปลายทางที่อยู่ห่าง ออกไปราว ๔,๐๐๐ กิโลเมตร ทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือ ดินแดนแห่งพุทธภูมิ เมืองพุทธคยา เราใช้เวลาบินข้ามเมียนมาร์และอ่าวเบงกอล มหาสมุทรอินเดียด้วยเวลาเพียง สามชั่วโมงครึ่ง ก็มาถึงสนามบินเมืองพุทธคยา ตรงกับเวลาท้องถิ่นที่นั่น ๑๐.๓๐ น. (เวลาอินเดียช้ากว่าไทยหนึ่ง ชั่วโมงครึ่ง) ก่อนที่เจ้านายก็จะร่อนลงแตะพื้น รันเวย์ผมสังเกตเห็นแม่น้ำกว้างใหญ่หลายสายใน รัศมีสายตาอยู่สภาพแห้งขอดราวกับเป็นลำธาร ของท้องทราย เหมือนส่งสัญญาณบอกให้เราทราบว่า ฤดูร้อนกำลังนำความแห้งแล้งมาเยือนอินเดีย โดดเด่นทาง (พระครูดวง) ท่านเล่าบอกแก่เราว่า หากเป็น ๒-๓ เดือนก่อนหน้านี้นี้เที่ยวบินนี้จะคลาคล่ำไปด้วยผู้โดยสาร เพราะเป็นฤดูกาลท่องเที่ยวแสวงบุญของที่นี่ โชคดีนักท่องเที่ยวอาจมี โอกาสได้เห็นจริยวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์วิเบต จากเมืองธรรมศาลา (Dharmasala) ทางตอนเหนือของอินเดียนับร้อย ๆ รูปลงมาปฏิบัติธรรม กันที่พุทธคยาระหว่างเดือนธันวาคมถึง กุมภาพันธ์ ในบางปี “องค์ดาไลลามะ” ผู้นำ พลัดถิ่นและผู้นำจิตวิญญาณของชาวทิเบตก็มักจะมาใช้เวลาในเดือนธันวาคมที่นี่ด้วยเช่นกัน

เมืองพุทธคยาหรือ คยา (Gaya) อยู่ห่างจาก ปัตนะ (Patna) เมืองหลวงของแคว้น พินหารหรือรัฐพิหารลงมาทางใต้ประมาณ ๑๐๐ กิโลเมตร ใกล้ท้องถื่น “Kermlesh” และ “Deepak” เล่าบอกผมว่า รัฐนี้มีสนามบินนานาชาติเพียงแห่งเดียวคือที่นี่ เนื่องจากมีนัก

ท่องเที่ยวและผู้แสวงบุญชาวพุทธหลั่งไหลกันมา ปีละนับล้าน ๆ คน เพื่อมาปฏิบัติธรรมเคารพ กราบไหว้สถูปหรือวิหารมหาบодิ (Mahabodhi Temple) รัฐพิหาร (Bihar) เป็นหนึ่งในรัฐที่ ยากจนที่สุดของอินเดีย ปัจจุบันมีประชากร ประมาณ ๘๒ ล้านคน วิถีชีวิตของผู้คนที่นี่ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมน้อยมากไม่เหมือนเมือง ใหญ่อื่น ๆ ที่หมุนตามวัฒนธรรมกระแสหลัก ของโลก วันนั้นเราไม่ยอมเสียเวลาแม้แต่หนึ่ง นาทีที่เก็บข้าวของสัมภาระขึ้นรถบัสดำรับร้อยเรา ก็ออกเดินทางจากสนามบินมุ่งตรงไปกราบ นมัสการสถูปมหาบอดี สถานที่ที่องค์สมเด็จพระ สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ องค์สถูปมีความสูง ราว ๓๐ เมตร มีต้นโพธิ์ใหญ่ขึ้นอิงแอบอยู่เป็น สัญลักษณ์ เรารวมตัวกันถ่ายรูปหมู่และทำสมาธิ สวดมนต์กันใต้ต้นโพธิ์ใหญ่อยู่นานสองนาน สมาชิกบางกลุ่มแยกย้ายกระจ่ายกันสำรวจ บริเวณ บ้างก็เก็บใบโพธิ์ที่หล่นบนพื้นเพื่อเป็น ของฝากทรงคุณค่าแก่ญาติมิตรได้คนละหลาย ๆ ใบ เพราะเป็นช่วงโพธิ์ผลัดเปลี่ยนใบ บางคนไป นั่งรอรับจากมือพระสงฆ์ไทยที่บรรจงเขียนรูป พระพุทธรูปลงบนใบโพธิ์ด้วยปากกาเมจิกอย่าง ประณีตบรรจงและชานีชำนาญ แลกกับการ ทำบุญถวายทาน ๑๐ รูป ๒๐ รูป ตามแต่ ศรัทธาเพราะท่านไม่ได้ร้องขอ ทราบภายหลังว่า อาจารย์ท่านก็เพิ่งเดินทางมาจากเมืองไทยเพื่อมา ปฏิบัติธรรมและกราบนมัสการสังเวชนียสถาน เช่นเดียวกัน ยามว่างจากการนั่งทำสมาธิบริเวณ ใต้ต้นโพธิ์ท่านก็หยิบใบโพธิ์ที่หล่นตรงหน้าขึ้นมา ขีดเขียนเล่น ๆ เป็นพระพุทธรูป ญาติโยมมา เห็นเข้าก็มาขอทำบุญแบ่งเอาไป ด้วยฝีมือของท่านบวกกับความศรัทธาในสถานที่ที่มุนีจึงกลายเป็นมุนไทยมุนย้อย ๆ ในบางขณะ

ด้านหน้ารอบนอกตรงปากทางเข้าบริเวณ องค์สถูปดารดาไปด้วยร้านค้าและธุรกิจสารพัด ชนิดที่ล้วนหวังเรียกและรูดเงินจากนักท่องเที่ยว นักแสวงบุญผู้ผ่านมา อาทิ ตรงปากทางเข้าด้าน หน้ามีร้านขายดอกไม้พวงมาลัยเพื่อการทำบุญ วางอยู่เรียงราย ถัดมาเป็นร้านขายพระพุทธรูป ประคำ เทป ซีดี ธรรมะ ที่เห็นแปลกตาคือมุ้ง กันยุงทรงตั้งรูปลักษณะคล้ายคนนั่ง ออกแบบมา

สำหรับผู้ที่นั่งสมาธิ เป็นไอเดียที่เก๋ไก๋ไม่เหมือนใครและเฉพาะตัวยิ่ง ถัดออกมาไกลหน่อยเป็นร้านขายเสื้อผ้า เครื่องประดับ ของใช้ ของฝาก เกสต์เฮาส์ ห้องพัก รวมไปถึงเด็กขอมานที่มีอยู่ทุกหนทุกแห่งตลอดเส้นทาง ซึ่งทุกธุรกิจพ่อค้าแขกได้โชว์ให้เห็นถึงเทคนิคและศิลปะการขายชั้นเซียน ด้วยการตื้อ ตื้อ และก็ตื้อ... จนเราอายุไม่กล้าปฏิเสธ

เพื่อนคนหนึ่งมาฟ้องว่า... “ฉันซื้อซีดีธรรมะมาแล้ว ๑ แผ่น จากราคาขายที่แรกบอก ๑๒๐ รูปี ฉันต่อรองได้ราคา ๕๐ รูปี สุดแสนจะดีใจ แต่แขกขายคนเดิมไม่ยอมไปไหนยังตามตื้อจะขอขายให้ฉันอีกในราคาใหม่ ๔ แผ่น ๑๐๐ อ้างว่าเพื่อสมนาคุณ เธอเรียนการตลาดมา ช่วยบอกฉันทีมันอะไรกัน... ฉันถูกหลอกหรือเปล่า?”

ผมฟังแล้วได้แต่ส่ายหน้า (กิริยาอาการส่ายหน้าของคนอินเดียแปลความหมายได้ว่า ใช้หรือเห็นด้วย)

เรากลับมาทานเที่ยงและเข้าพัก ณ โรงแรมโตเกียว (Tokyo Hotel) ในคืนแรกของการเดินทาง ผมเข้าใจเองว่าเจ้าของโรงแรมคงไม่ใช่ชาวญี่ปุ่นแต่ที่ใช้ชื่อนี้เพราะโรงแรมตั้งอยู่ตรงประตูทางเข้าวัดญี่ปุ่น โปรแกรมที่ถือว่าเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของการมาเยือนเมืองพุทธคยาคือการได้ทัวร์ชมวัดนานาชาติ โดยรัฐบาลอินเดียได้จัดสรรพื้นที่ชั้นในของเมืองไว้ให้ประเทศที่มีพลเมืองนับถือพุทธศาสนาได้มาสร้างวัดในแบบฉบับที่เป็นของตนเองไว้ ที่นี้จึงมีทั้งวัดไทย ญี่ปุ่น พม่า จีน ทิเบต เนปาล ภูฏาน ปายวันนั้นเราจึงเพลิดเพลินกับการเดินชมศิลปะความงามของวัดนานาชาติ ดูความประณีตของศิลปกรรมการ

ก่อสร้างอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชาติพร้อม ๆ กับการเที่ยวดูวิถีชีวิตของผู้คนชาวเมืองพุทธคยา ซึ่งเราสัมผัสได้กับมานแห่งความยากจนที่แผ่ปกคลุมอยู่ทั่วไป ยากที่จะหาความเป็นระบบระเบียบใดได้ แต่กิจกรรมในชีวิตประจำวันบางอย่างก็สามารถสร้างความตื่นตาตื่นใจจนสนเท่ห์แก่หมู่คณะเราได้หลายอย่างในเส้นทางชมเมือง อาทิ เราได้พบเห็นการปั้นก้อนขี้วัวเพื่อทำเป็นเชื้อเพลิงหุงหาอาหาร โดยนำขี้วัวเปียกมาคลุกเคล้าผสมกับแกลบปั้นตากเป็นก้อนแบน ๆ แปะไว้กับฝาบ้านและพื้นดินเป็นแถวแนวยาวเป็นระเบียบ ที่ตากแห้งแล้วก็เรียงเก็บไว้เป็นกอง ๆ ใหญ่บ้างเล็กบ้างสำหรับไว้ใช้เองและไว้ขาย ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในชุมชนแห่งนี้

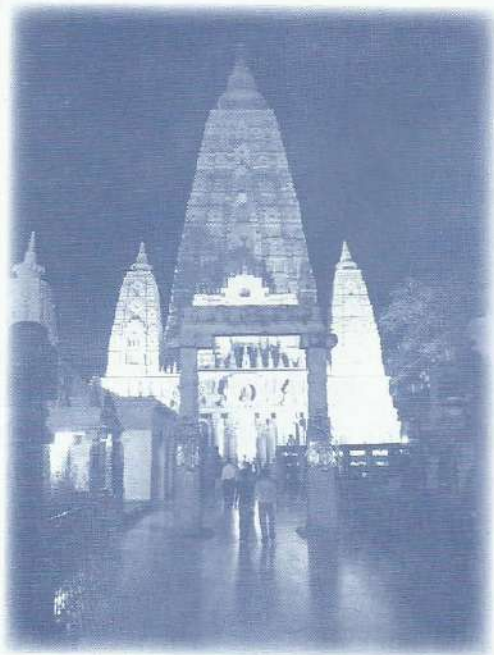
ภายหลังเราพบว่าตลอดเส้นทางของการเดินทางในทริปนี้ตั้งแต่เมืองพุทธคยาจนถึงนิวเดลี กิจกรรมเช่นว่านี้มีให้เห็นอยู่ตลอด

“หรืออาหารที่เรารับประทานกันก็ผ่านการปรุงด้วยเชื้อเพลิงก้อนขี้วัวตากแห้งนี้ด้วย?” ใครคนหนึ่งตั้งคำถามขึ้นมาลอย ๆ ระหว่างเดินทางกลับที่พัก

“.....” เงียบ ไร้เสียงตอบ

เรื่องเชื้อเพลิงขี้วัวตากแห้งได้กลายเป็นประเด็นหลักของหัวข้อการสนทนาในวันต่อ ๆ มาบนรถด้วยวิธีการ focus group แบบเข้มข้น บางคนในกลุ่มมีการเปรียบเทียบในทุกมิติ ทั้งด้านส่วนผสม ขนาดและรูปทรงของการปั้นก้อนว่ามัน เล็ก ใหญ่ ทรงกลม ทรงเหลี่ยม หรือ รี

สำหรับที่นี่แล้วนักท่องเที่ยวไทยเป็นกลุ่มที่มีเสน่ห์มากที่สุด ได้รับความนิยมชมชอบจากเหล่าพ่อค้า ขอมานและแขกมุงเป็นอย่างมากยิ่ง เดินไป

ทางไหนมีแต่แขกห้อมล้อม เพราะคนไทยใจบุญสุนทานและมีนิสัยชอบซื้อ-ซื้อทุกโอกาส ซื้อได้ทุกอย่างที่ขวางหน้า ดังคำเปรียบเปรยที่ว่า “ขึ้นรถเป็นหลับ ขยับเป็นซื้อ” สามารถบ่งบอกคุณลักษณะของนักท่องเที่ยวไทยได้เป็นอย่างดี และดูเหมือนว่ากลุ่มแขกมุงก็รู้จักนิสัยในข้อนี้ของคนไทยดีมากรวมเช่นเดียวกัน ส่วนขอทานก็รู้ว่าคนไทยใจดีชอบบริจาคทาน การเคลื่อนขบวนของเราจากจุดต่อจุดจึงเป็นไปอย่างเชื่องช้าเพราะกว่าจะแหวกผ่านมลภาวะแขกมุงมาขึ้นรถได้ครบทุกคนต้องใช้เวลาและลุ้นระทึก คนแล้วคนเล่าการอดข้าวและเปรียบเทียบว่าใครซื้อของได้ถูกแพงกว่ากันก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การบริหารเวลาให้เป็นไปตามโปรแกรมที่วางไว้ทำได้ยาก เพราะศักดิ์ศรีเรื่องซื้อของได้แพงกว่ายอมกันไม่ได้แต่กระเป๋าก็ไปเท่าไรเราไม่คำนึงถึงหนักเข้าเมื่อถึงจุดแวะชมบางจุดบางคนจึงตัดปัญหาเพียงนั่งรออยู่บนรถไม่ยอมลงไปชม ถ่ายรูปก็เพียงใช้กล้องซูมถ่ายเอาในระยะไกลแทน

โพล์เพล้ใกล้พลบค่ำในวันนั้นเราได้ไปเยี่ยมชมบ้านนางสุชาดา ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราด้านทิศตะวันออก มีสะพานคอนกรีตทอดข้ามไประยะทางยาวกว่าหนึ่งกิโลเมตร สภาพแม่น้ำที่เห็นมีแต่ท้องทรายขาวโพลนหาน้ำไม่

โทดื่อบอกเราว่าในฤดูฝนจะมีน้ำหลากเอ่อล้นฝั่งและจะแห้งเหือดหายไปในเวลาอันรวดเร็วเมื่อปลายฝนเช่นเดียวกับแม่น้ำสายสั้น ๆ ทั่วไปในรัฐพิหาร จินตนาการของผมจึงเจอทางตันบนจิตต่อไม่ได้ว่า เมื่อครั้งที่นางสุชาดาได้ถวายข้าวมธุปายาสแก่องค์พระศาสดาแล้ว ขณะนำถาดมาล้างทำความสะอาดริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา นางได้อธิษฐานในใจว่า “หากพระศาสดาผู้นี้สามารถบำเพ็ญเพียรจนบรรลุสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ในวันนี้ใดวันหนึ่งภายภาคหน้า ก็ขอให้สภาพขณะใส่อาหารนี้ลอยทวนน้ำขึ้นไปด้วยเถิด...” ปรากฏว่าคำอธิษฐานของนางเป็นจริง ถาดใส่อาหารลอยทวนน้ำขึ้นไปทางเหนือ แต่ในวันนี้เนรัญชราไม่มีเพียงท้องทรายไม่มีน้ำแม่เพียงหยดหรือสายน้ำนี้จะขรเหมือนซื้อ ทำน้ำตรงจุดที่นางสุชาดาตั้งอธิษฐานยังมีดินโพธิ์ใหญ่เป็นสัญลักษณ์ให้เห็น ส่วนบ้านนางสุชาดาอยู่ห่างจากทำน้ำเข้าไปไม่กี่กิโลเมตร สภาพปัจจุบันที่เห็นบ้านนางสุชาดาเป็นสถาปัตยกรรมสร้างขึ้นภายหลังด้วยอิฐแดงฐานกว้างมีความสูงราว ๕-๗ เมตร ห้อมล้อมด้วยย่านชุมชนเกษตรปลูกข้าวสาลีและฟาร์มเลี้ยงสัตว์โดยรอบ

คนเลี้ยงวัวเดินเทินหญ้าฟ่อนใหญ่ไว้เหนือศีรษะเคลื่อนเข้าใกล้มาทุกที ๆ ทันทีที่แลเห็นคณะของเราเขารีบวิ่งพ่อนหญ้าแล้วเกรงเข้ามาผสมโรงกับเด็กขอทานและแขกมุงที่ยืนออรออยู่ก่อนแล้ว ปากเปล่งเสียงร้องเรียกเป็นคำไทยว่า “อาจารย์ อาจารย์ ...” พร้อมแสดงปฏิกิริยาห่อมือยื่นไปจ่อที่ปากตัวเองเพื่อขอเงินค่าอาหารด้วย ทำอาการที่คล่องแคล่วเป็นธรรมชาติยิ่งราวกับอยู่ในสายเลือด

ผมรีบกระโดดขึ้นมานั่งบนรถในทันทีที่รถบัสเคลื่อนมาจอดรับ นั่งมองดูความขุขมขุ่นนวลวยบริเวณประตูทางขึ้นรถบัสที่บัดนี้ตลบอบอวลไปด้วยฝุ่นและเริ่มชุ่นด้วยอารมณ์

เราข้ามกลับมาทำวัดสวดมนต์เย็นที่เจดียมหาบติอีกครั้งเมื่อแสงแห่งวันหมดไป อากาศเริ่มเย็นลงบ้าง ไฟแสงสีจากหลอดนีออนอาบทางองค์สถูปจากฐานไปถึงยอดให้ภาพทึบดงามจับใจยิ่ง เสียงสวดมนต์ทำนองพุทธนิยามมหายานจากเครื่องขยายเสียง “บุตตัง สะระนัง คัจฉามิ...

สามารถทำความเร็วได้เฉลี่ยเพียง ๕๐-๖๐ กิโลเมตร/ชั่วโมง เราจึงเดินทางกันอย่างหวานเย็นช้า ๆ เนิบ ๆ แต่ก็เพลิดเพลินกับวิวทุ่งข้าวสาลีสองข้างทางที่กำลังออกรวงอร่ามสลับกับชุมชนและเมือง สนุกสนานได้ความรู้กับเรื่องราวที่สมาชิกแต่ละคนหมุนเวียนสลับเปลี่ยนกันมาเล่าตามประสบการณ์ ด้วยอารมณ์และเหตุผลในมุมมองของตนเอง นั่นเป็นวิธีเรียนรู้ระยะทางไกล ๆ ให้ใกล้ชิดขึ้นของพวกเรา

ยามเช้าเมื่อเราผ่านชุมชนคำบอกล่าหรือเรื่องราวที่เคยรับรู้มาเกี่ยวกับการขับถ่ายริมทางของคนอินเดียก็ทำให้หลายคนตื่นเต้นเริ่มสายตามองหาเพื่อพิสูจน์ความจริงเมื่อเห็นก็ชี้ชวนกันดู เนื่องจากเป็นยามเช้าการขับถ่ายจึงเป็นเรื่องปกติ มีให้เห็นอยู่ดาษดื่น ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ทำกิจวัตรปลดทุกข์กันไปโดยไม่มีท่าทีสะทกสะท้านต่อสายตาคันตึกอย่างพวกเรา แต่ประการใด เรื่องนี้จึงกลายเป็นประเด็นไฮไลต์ของการสนทนาบนรถในหัวนั้น ซึ่งกินเวลานั้นนานจนแทบจะหาบทสรุปไม่ได้

ความเห็นที่ ๑ “ท่าน ถามหน่อยเถอะเขาไม่อายบ้างหรือไง นั่งประจันหน้ากันอย่างนั้น?”

ความเห็นที่ ๒ “อูจจาระ (ชี้) คนแขกคงไม่เหมือนนะ เพราะส่วนใหญ่เขาทานมังสะวิรัต?”

ความเห็นที่ ๓ “ไม่ละ ไม่ทันได้ส่งกลิ่นหรือย่อยสลายหรือก เห็นไหมหมูกระโดนทำหน้าทีเทศบาลมาจัดการเก็บกวาดแล้ว”

ความเห็นที่ ๔ “ทำไมไม่ค่อยเห็นมีผู้หญิงมานั่งถ่ายอย่างนี้บ้างเลย?”

ความเห็นที่ ๕ “มี แต่เขาใช้ส้วหรือหลุมหมด มิติซิด โน่นไงเห็นไหมนั่งอยู่ไกลๆ”

ความเห็นที่ ๖ “.....???”

การสนทนาคงดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งได้ยินเสียงโกดังร้องบอกให้ทุกคนเข้าห้องน้ำเพื่อปล่อยหนักปล่อยเบาเมื่อรถบัสจอดแอบได้ที่เหมาะ ๆ ข้างทาง สภาพห้องน้ำของเราในวันแรกของการเดินทางไกลไม่ได้แตกต่างจากชุมชนริมทางของอินเดียที่เราเพิ่งผ่านมาเมื่อครู่แต่อย่างใด ห้องน้ำเป็นฟุ่มไม่สลัฟุ้งข้าวสาลีจอตครั้งแรกบางคนยังอดอดอดกลั้นไว้อยู่ครั้นพอเนิ่นนานผ่านไปจอดสองจอดสาม ความ

จำเป็นบีบบังคับให้เกิดการทดลองเรียนรู้ ผู้หญิงมีผ้าถุงไว้ห่มคลุม ผู้ชายมีพุ่มไม้ไว้กำบัง ต่างคนต่างเลือกที่ที่เหมาะสมกับสภาพของตนเองเพื่อปลดปล่อย จอตทุกครั้งในการเดินทางวันหลังๆ กิจกรรมที่ว่าดำเนินไหลลื่นไปราวกับเป็นปกติ (อาจล้าแม้ปล่อยหนักหากจำเป็น)

“นับเป็นการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมและเข้าถึงจิตวิญญาณอินเดียโดยแท้” ใครบางคนกล่าวสรุปปิดประเด็นความเห็น

การเดินทางไกลในอินเดียโดยรถยนต์บนถนนหลวงหาได้สะดวกสบายเหมือนการเดินทางในบ้านเราไม่ นาน ๆ ครั้งเราจึงจะเจอปั๊มน้ำมัน สภาพปั๊มน้ำมันหลายแห่งก็ไม่ได้มีห้องน้ำไว้บริการลูกค้าแม้กระทั่งใกล้เมืองใหญ่ เข้าใจว่าผู้ประกอบการเขาคงไม่ให้ความสำคัญ น้ำมันเต็มได้แต่ขับถ่ายต้องช่วยตัวเอง เราจึงต้องแวะเก็บดอกไม้และยิงกระต่ายระหว่างทางเรื่อยไป

ฉะนั้นกลยุทธ์ที่เป็นจุดขายของปั๊มน้ำมันในบ้านเราที่ขึ้นป้ายใหญ่ ๆ ว่า “ห้องน้ำสะอาด” เพื่อดึงดูดลูกค้าให้มาใช้บริการ สำหรับที่นี่แล้วคงไม่ได้ผล

เล่ากันว่า (แต่ไม่มีการยืนยันแหล่งข่าวว่าจริงเท็จอย่างไร) การขับถ่ายไม่เป็นที่เป็นทางของคนอินเดียเกิดขึ้นในยุคสมัยท่านมหาตมคานธี อดีตผู้นำที่ได้รับการยอมรับสูงสุดและเปรียบเป็นพ่อแห่งชาติของคนอินเดียทั้งมวลในเวลาต่อมาเวลานั้นท่านได้พาพลเมืองอินเดียต่อต้านอังกฤษด้วยหลักอหิงสา โดยจัดเอากลยุทธ์ทุกรูปแบบเพื่อต้องการให้อังกฤษปลดปล่อยอินเดียด้วยวิธีการสันติวิธีไม่มีความรุนแรง หนึ่งในนั้นคือการถ่มน้ำลายน้ำลายและการขับถ่ายในที่สาธารณะเนื่องจากอังกฤษเป็นพวกผู้ตีดินแดนคงทนไม่ได้ออกกับความสกปรกไร้ระเบียบ ซึ่งท้ายที่สุดคานธีก็สามารถปลดปล่อยอินเดียได้สำเร็จ แต่ไม่อาจทราบได้ว่ามาตรการไหนมีผลกดดันต่ออังกฤษมากที่สุด

แต่วิธีการเช่นนี้น่าคงใช้ไม่ได้ผลกับคนที่ขับถ่ายอย่างมีระเบียบเป็นที่เป็นทางแต่มีนิสัยชอบกลืนน้ำลายตัวเอง เพราะคนจำพวกนี้หาประโยชน์ได้ไม่ได้เลยหากยึดตามหลักอหิงสา (ฮา!)

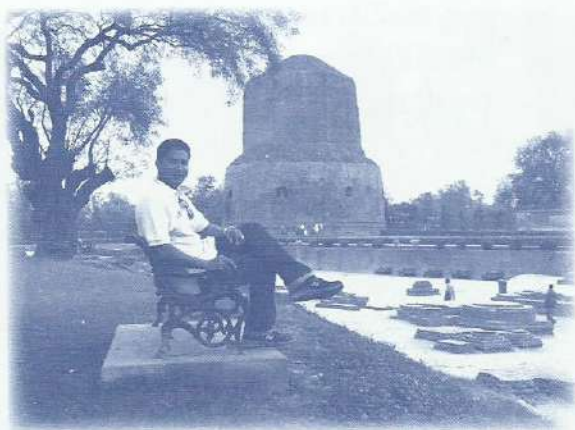
จากการเดินทาง กระทั่งใครคนหนึ่งเปิดประเด็น เรื่องการนวดเพื่อคลายเส้นขึ้นมา เพราะอินเดีย ก็ขึ้นชื่อลือชาในเรื่องนี้ ทุกเสียงร้องขานรับพร้อมเพรียง ผมในฐานะผู้ประสานงานจึงต้องทำหน้าที่หาข้อมูลเรียกพนักงานมาตอบข้อซักถาม และเป็นจริงดังคาดวงสนทนาที่กำลังได้ที่สลายตัวเร็วกว่ากำหนด เพราะคำตอบที่ทุกคนใจจดใจจ่อรอฟังได้ความว่า...

“ชายนวดชาย หญิงนวดหญิง ห้ามสลับเพศ โดยเด็ดขาด!” เป็นคำตอบสุดท้าย ไม่มีใครกล้าคิดอะไรต่ออาการเมื่อยขมลายหายเป็นปลิดทิ้ง!

ตีห้าวันต่อมา ทุกคนมาพร้อมกันที่หน้าโรงแรมเพื่อโปรแกรมสำคัญคือ ล่องเรือชมแม่น้ำคงคา จัดเป็นไฮไลต์หนึ่งของการมาทัศนศึกษาในครั้งนี้ เรามาถึงริมฝั่งแม่น้ำคงคา ขณะที่มองยังไม่เห็นเส้นขอบฟ้าทางทิศตะวันออกซึ่งอยู่อีกฟากหนึ่งของฝั่งคงคาที่เรียกกันว่า “ฝั่งนรก” ทั้งนี้เพราะไม่มีสิ่งปลูกสร้าง ไม่มีผู้คนอาศัยอยู่ หากจะเปรียบเทียบให้เกินไปกว่าก็คือไม่มีสิ่งมีชีวิตอยู่อาศัย ระหว่างทางเดินเพื่อมายังทำนาร้านรวงยังคงปิดเงียบสนิท ขอบท่นและนักบวชนอนเรียงรายอยู่บนฟุตบาททางเท้าสลับกับพ่อค้าแม่ค้าแผงลอยที่เร่ขายดอกไม้สดแก่นักแสวงบุญ

เนื่องจากทำนาคงคาบริเวณเมืองพาราณสี ผูกโยงอยู่กับความเชื่อความศรัทธาของฮินดูชน

มานานนับพัน ๆ ปี รัฐบาลอินเดียจึงไม่อนุญาตให้ใช้เรือที่มีเครื่องยนต์หรือแม้แต่เรือหางยาว คณะเรา ๓๒ ชีวิต จึงแออัดกันลงไปเรือแจวลำใหญ่ รุ่งสางเราค่อย ๆ ล่องทวนน้ำขึ้นไปชมโบสถ์วิหาร ชมทำอาน้ำที่มีนักแสวงบุญลงมาดำผุดดำว่าย บางรายกำลังปลงศพอยู่ริมฝั่งโดยมีนักบวชในชุดเหลืองคอยทำพิธีให้ การได้อาน้ำชำระล้างร่างกายในพระแม่คงคาสำหรับชาวฮินดูแล้วถือเป็นการชำระบาป เพื่อให้กลายเป็นคนบริสุทธิ์ ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่ไม่ว่าจะกี่ยุคกี่สมัยผู้คนก็ยังหลั่งไหลมาที่พาราณสีไม่เคยขาด เรวกกลับตามสายน้ำมุ่งขึ้นเหนือ (แม่น้ำคงคาในจุดนี้ไหลวกขึ้นเหนือ) เพื่อมายังท่า “Manikarnika” ซึ่งเป็นท่าสำหรับเผาศพ เป็นการเผาด้วยพินมิกองพินกองเรียงรายอยู่ริมฉาปนสถาน เช่นเดียวกับศพวันนั้นกำลังเผาอยู่ ๒ ศพ และรอคิวเผาอยู่อีก ๔-๕ ศพ พิธีการดำเนินไปอย่างเรียบง่าย ญาติเพียงนำศพมาส่งให้กับเจ้าหน้าที่ จากนั้นเจ้าหน้าที่ก็ดำเนินการฉาปนกิจ คอยกำกับดูแลให้ศพถูกเผาไหม้จนหมดจากนั้นจึงโยยี่ไถ่ลงสู่แม่น้ำคงคา (การลอยอังคาร) เป็นอันเสร็จพิธี เล่ากันว่านับเวลากว่าพันปีแล้วที่แสงไฟจากการเผาศพที่ทำนี้ไม่เคยมอดดับ ปัจจุบันท่าเผาศพบางท่าได้วิวัฒนาการมาใช้แก๊สหรือไฟฟ้าแทนบ้างแล้ว ทั้งนี้เพื่อความสะดวกแก่ญาติที่มีกำลังซื้อจัดเป็น

ลูกค้าอีกระดับหนึ่ง ซึ่งการรับฉาปนกิจได้กลายมาเป็นธุรกิจที่ทำเงินได้ดีไม่น้อยไปกว่าการให้เช่าเรือหรือธุรกิจอื่น ๆ

ธุรกิจอีกอย่างหนึ่งที่เห็นมีอยู่มากแต่อาจสร้างควมรำคาญให้กับนักท่องเที่ยวบ้างคือ การขายของที่ระลึกและการขายปลาเพื่อปล่อยในแม่น้ำคงคา พ่อค้าเหล่านี้จะค้าขายโดยล่องเรือมาประกบกับเรือนักท่องเที่ยวแล้วเกาะติดกันไปตลอดจนกว่าจะขึ้นฝั่ง ความฉลาดที่สามารถพูดไทยได้บ้างบางคำและการรู้จักจริตนิสัยคนไทยทำให้พ่อค้าเหล่านี้ดำรงชีพและหาเลี้ยงครอบครัวอยู่ได้

บรรยากาศยามเช้าของแม่น้ำคงคาแม้จะดูพลุกพล่านอยู่บ้างแต่ก็ให้ข้อคิดเกี่ยวกับสังขารของชีวิตหลายประการ การเปรียบเปรยนรกอยู่ฝั่งหนึ่งสวรรค์อยู่อีกฝั่งหนึ่งเห็นได้ชัดเจนโดยไม่ต้องอธิบาย ความตายเพียงอยู่ใกล้เราแค่เอื้อมศพแล้วศพเล่าที่มอดไหม้ การแข่งขัน การสะสมท้ายที่สุดแล้วใครก็ไม่สามารถพกพาอะไรติดตัวไปได้ นั่นต่างหากที่เป็นแก่นแท้ของชีวิต

คานปูร์ (KANPUR)

หลังจากกลับมาจากล่องเรือในแม่น้ำคงคา และปล่อยปลาเพื่อเอาบุญสำหรับบางคน เราก็กลับมาเตรียมพร้อมสำหรับการเดินทางต่อ ซึ่งเป้าหมายของเราที่ต้องการไปให้ถึงคือ เมืองอัคราในรัฐอุตตรประเทศ (Uttar Pradesh) เช่นเดียวกับเมืองพาราณสี แต่เนื่องจากเป็นเส้นทางที่ยาวไกลเกือบ ๗๐๐ กิโลเมตร เราจึงจำเป็นต้องพัก

แรมระหว่างทางก่อนหนึ่งคืน ตามแผนจุดที่เราจะแวะพักคือเมือง คานปูร์ (Kanpur) เมืองที่ได้ชื่อว่าเป็นอุตสาหกรรมใหม่ตอนกลางของอินเดีย

เราเดินทางผ่านท้องทุ่งที่ราบอันกว้างใหญ่ผ่านแหล่งเพาะปลูกเขตเกษตรกรรมของอินเดีย นอกเหนือจากข้าวสาลีแล้วยังมีไร่อ้อยและมันฝรั่งกว้างไกลสุดลูกหูลูกตา น้ำลำนํ้ารับทำการเกษตรส่วนใหญ่เป็นนํ้าบาดาลที่เกษตรกรสูบขึ้นมาแล้วปล่อยให้ไหลไปตามร่องนํ้าในแปลงเกษตรน้อยนักที่เราจะได้เห็นคลองส่งนํ้าขนาดใหญ่เพื่อการเกษตรและชลประทาน ช่วงนี้เป็นฤดูการเก็บเกี่ยวผลผลิตมันฝรั่ง เราจึงเห็นรถขนมันมาจอดออกรอขายที่หน้าโรงงานเป็นทิวแถวคล้ายกับรถบรรทุกอ้อย มันลําปะหลังหรือบรรทุกไม้ยูคาในบ้านเรา

เมื่อเที่ยงระหว่างทางเป็นช่วงเวลาที่นำมาจากโรงแรม เราทานกันง่าย ๆ บนรถช่วงที่แล่นผ่านเมือง Allahabad เพื่อใช้เวลา ไกด์เล่าว่าเมืองนี้มีความสำคัญเพราะเป็นบ้านเกิดของอดีตผู้นำสตรีของอินเดียที่ได้ชื่อว่าเป็นหญิงเหล็กแห่งเอเชียคือ นางอินทิรา คานธี แห่งครอบครัวเนห์รู อีกทั้งยังเป็นเมืองที่มีความสำคัญเพราะเป็นจุดที่แม่น้ำคงคากับแม่น้ำยมุนาไหลมารวมกัน ที่นํ้าจึงมีความศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวฮินดู กล่าวคือทุก ๆ ๑๒ ปี จะมีชาวฮินดูจากทั่วสารทิศมารวมตัวกันเพื่อชำระล้างบาปในเทศกาลที่เรียกว่า "Kumbh Mela" ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นเทศกาลงานบุญที่ใหญ่ที่สุดในโลก ดังภาพชาวต่างประเทศที่เราเคยรู้เคยเห็น แต่วันนี้ภาพที่เรา

เห็นมีเพียงสายน้ำขนาดใหญ่ที่แห้งขอด ในทุ่งข้าวสาลีสองข้างทางบางครั้งเราเห็นฝูงนกยูง ๔-๕ ตัวหากินอยู่ด้วยกันในสภาพตามธรรมชาติ เช่นเดียวกับนกกระเรียนตีนแดงสีขาวเทาตัวใหญ่ที่จับคู่หากินอยู่ในนา ขณะที่แปลงนาถัดไปชาวนา กำลังลงแขกเก็บเกี่ยวมันฝรั่งผลผลิตของตน เป็นสรรพชีวิตที่อยู่ร่วมกันอย่างลงตัว มีชากสัตว์ซากวัวควายตายอยู่ริมทางบ้างก็เป็นอาหารอันโอชะของฝูงแร้งกา ซึ่งบินร่อนระบายน่าอยู่ เบื้องบนรอคอยจังหวะให้รุดแล่นผ่าน

เราเดินทางมาถึงซานเมืองคานปูร์ในราวห้าโมงเย็น ตลอดเส้นทางที่ผ่านมาตั้งแต่พาราณสี มาจนถึงคานปูร์ ผมเก็บใจความสงสัยประการหนึ่งในใจมาตลอด กล่าวคือผมสังเกตเห็นบริเวณย่านซานเมืองตั้งแต่พุทธคยา มาพาราณสี และมาถึงคานปูร์ มีการล้อมรั้วก่อกำแพงแบ่งที่ดินเป็นแปลง ๆ ไร้มากมาย แต่ทำไมได้ทำประโยชน์อย่างใดไม่ ความสงสัยมากกระจ่างเมื่ออย่างเข้าสู่คานปูร์ Deepak ผู้รู้อธิบายว่า นี่คือการจัดสรรที่ดินเพื่อแบ่งขาย หากไม่ล้อมรั้วไว้อาจมีพวกชนเร่ร่อนที่มักจะมาพร้อมฝูงแพะฝูงแกะเข้ามาจับจองอาศัย การจะขับไล่ให้รื้อถอนภายหลังจะเป็นเรื่องยาก แต่หากล้อมรั้วไว้การละเมิดสิทธิ์ก็ จะไม่เกิด คำตอบที่ได้ยินทำเอาผมนิ่งเงียบไปชั่วขณะ เพราะครุ่นคิดตาม

คนอื่นเดียวยากจนเนื้อตัวมอมแมม ไร้การศึกษาหน้าตาไม่น่าไว้ใจ ดูไม่น่าจะมีคุณธรรมแต่กลับให้เกียรติเคารพในสิทธิผู้อื่นและเกรงกลัวกฎหมาย ไม่เหมือนผู้คนในประเทศสารพันชั้นบาง

ประเทศที่ดูดีมีการศึกษามีวัฒนธรรมที่เจริญกว่า แต่กลับหิวกระหายอดโซ สวาปามไม่เลือกแม่ที่สาธณะปาเขาที่ของเขาของเรา... ผมเพียงคิดเปรียบเทียบในใจ

วันนั้นเราใช้เวลากับการควานหาโรงแรมอยู่นานสองนานจากห้าโมงเย็นจนถึงสองทุ่มเนื่องจากคนขับพาไปผิดเส้นทาง ประกอบกับวันนั้นรถติดขนาดหนักในเมืองคานปูร์เดินหน้าได้ทีละคืบ ขบวนทัพมอเตอร์ไซด์เป็นร้อยเป็นพันขวางปิดทางไว้ แม้ตำรวจจราจร ๒ นายจะมาคอยโบกรถเพื่อเปิดทางให้แต่ก็มีมอเตอร์ไซด์คันใหม่ดาหน้าเข้ามาแทน หักเบี่ยงหลบกันคืบคอดคืบ เสียงแตรระงมโหวกเพื่อขอทางแต่ดูเหมือนกับไม่มีใครได้ยิน เป็นวิกฤติจราจรที่ใกล้จลาจลที่เราเพิ่งพบเห็นครั้งแรก เป็นอย่างนี้อยู่นานนับชั่วโมง รถจึงค่อย ๆ ไหลมาถึงโรงแรม Mandaniki กลางเมืองคานปูร์ หลังอาหารเย็นคืนนั้นซึ่งล่องลอยมาค่อนดึกทุกคนต่างพากันแยกย้ายเข้าห้องพักอย่างอ่อนล้า

อัครา (AGRA)

วันนี้เป็นอีกวันที่ฝันของใครหลายคนจะเป็นจริง เพราะหนึ่งในเป้าหมายสำคัญของการเดินทางมาครั้งนี้คือ หัชมahal (Taj Mahal) เข้ามีตัววันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๐ เราลงมาทานอาหารเช้าตั้งแต่ตี ๕ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเดินทาง บางคนบางคู่จึงดูคึกคักเป็นพิเศษที่จะได้เห็นอนุสรณ์สถานแห่งความรัก หนึ่งในสิ่งมหัศจรรย์ของโลก ประมาณเที่ยงของวัน

เดียวกันเรามาถึงเมืองอักรา สมตามความตั้งใจ
ทัชมาฮาล มีประวัติว่าเมื่อสามร้อยกว่าปีที่
ผ่านมาพระเจ้าชาฮัน (Shah Jahan)
กษัตริย์ในราชวงศ์โมกุล ทรงสร้างทัชมาฮาลขึ้น
มาเพื่อเป็นอนุสรณ์ความรักที่พระองค์ทรงมีต่อ
พระนางมุมตัส มายัล (Mumtaz Mahal) พระ
มเหสีที่เสียชีวิตหลังจากคลอดบุตรคนที่ ๑๔ เพื่อ
ใช้เป็นสุสานสำหรับเก็บพระศพของนาง โดย
พระองค์ทรงใช้ความเพียรพยายามในการสร้าง
นานถึง ๒๒ ปี จึงแล้วเสร็จ ได้สถาปนาจากทั้ง
ยุโรปและเอเชีย เช่น จากอิตาลีและอิหร่าน ใช้
แรงงานช่างจากทั้งอินเดียและเอเชียกลางรวม
ประมาณ ๒๐,๐๐๐ คน ลักษณะอาคารเป็นรูป
ทรงคล้ายสุเหร่าสร้างด้วยหินอ่อนทั้งหลัง ความ
วิจิตรบรรจงอยู่ตรงที่การแกะสลักตกแต่งหินอ่อน
ด้วยการฝังหินอ่อนสีลงไปในเนื้อหินอ่อนสีขาว
เกิดเป็นลวดลายความงดงามที่สุดจะหาใดเปรียบ
ปาน

ภายหลังพระเจ้าชาฮันถูกโอรสคือ พระ
เจ้าอรังเกเซฟ (Aurangzeb) ยึดอำนาจและจับ
พระองค์ไปคุมขังไว้ที่ป้อมแดงหรือป้อมอักรา
(Red Fort หรือ Agra Fort) ซึ่งจากป้อมแดง
สามารถมองเห็นทัชมาฮาลได้อย่างชัดเจนตาม
แนวฝั่งแม่น้ำยมนา พระองค์ถูกคุมขังอยู่ที่นั่น
ถึง ๗ ปี ก็สิ้นพระชนม์ลง ทิ้งมรดกที่เป็น
ตำนานอันล้ำค่าไว้ภายหลัง ซึ่งวันนั้นหลังจากชม
ทัชมาฮาลเราไปต่อยังป้อมแดง ป้อมปราการที่
แข็งแรงแน่นหนาและใหญ่โตราวกับเป็นเมือง
เมืองหนึ่งมีทั้งปราสาทราชวังและมัสยิดอยู่

ภายใน สาเหตุที่ได้ชื่อว่าป้อมแดงเพราะสร้าง
จากหินทรายแดง การก่อสร้างเริ่มต้นในสมัยของ
กษัตริย์อัคบา ในราว ค.ศ. ๑๕๖๕ และมาแล้ว
เสร็จในสมัยของหลานคือพระเจ้าชาฮัน จึงมี
การเปรียบเปรยว่าพระเจ้าชาฮันสร้างคุกไว้คุม
ขังตัวเองเพื่อรับผลกรรมจากการที่มีผู้คนบาดเจ็บ
และล้มตายเป็นจำนวนมากระหว่างการก่อสร้าง
ทัชมาฮาล

การเข้าชมทัชมาฮาล ไม่ได้สะดวกสบาย
มากนัก รัฐบาลอินเดียตรวจตราและคุมเข้มวัดดู
ระเบิดโดยเฉพาะในหมู่นักท่องเที่ยวต่างชาติ
(กลัวเข้าไปก่อวินาศกรรมแหล่งทำเงิน) หลังจาก
ผ่านด่านการตรวจตราที่แน่นหนาบริเวณชุม
ประตุ เราต่างแยกย้ายไปคนละทิศละทางหามุม
เหมาะเพื่อเก็บภาพเก็บความทรงจำ ทั้งมุมใกล้
มุมไกลทุกมุมมองของทัชมาฮาลล้วนมีความ
งดงามที่แตกต่างอย่างน่าอัศจรรย์สมกับคำ
ยกย่อง มุมใกล้ได้เห็นความประณีตของการแกะ
สลักหินที่มีอยู่เกือบทุกตารางนิ้ว มุมไกลได้เห็น
ความอลังการเห็นวิวทิวทัศน์โดยรอบ ทางเดิน
โดยรอบบนฐานชั้นบนคลาคล่ำไปด้วยผู้คน ทั้ง
มาเที่ยวที่เป็นครอบครัวและคู่รัก ฉากด้านหลัง
ของทัชมาฮาลเป็นจุดชมวิวดงามอีกจุดหนึ่ง
เมื่อมองเหนือโค้งน้ำยมนาขึ้นไปทางทิศตะวันตก
ก็สามารถมองเห็นป้อมแดงได้ในระยะพอเหมาะ
พอเจาะ ด้านข้างสองฟากของทัชมาฮาลซ้าย
และขวาเป็นเรือนรับแขกและเรือนพักของ
ลูกสาวสร้างจากหินทรายแดงตกแต่งปลียอดด้วย
หินอ่อนสีขาวนวลแกะสลักขนานอยู่เคียงข้าง

เสริมส่งกันและกันอย่างลงตัว

ครั้งเมื่อเข้าไปภายในห้องโถงรูปโดม เราก็ยิ่งพบเห็นการแกะสลักตกแต่งหินอ่อนที่งดงามและมีความละเอียดประณีตมากขึ้นอีกหลายเท่า โดยเฉพาะโถงศพหินอ่อนแกะสลักสองโถงที่วางอยู่เคียงคู่กัน หนึ่งเป็นของพระนางมুমตัส อีกหนึ่งเป็นของพระเจ้าชาฮานัน ใต้ประจักษ์มาฮาลซึ่งนำชมภายในบอกเราว่าโถงศพนั้นเป็นเพียงการสร้างเพื่อเป็นสัญลักษณ์แด่พระศพจริง ๆ ถูกฝังอยู่ด้านล่าง และยังเล่าต่ออีกว่าหินอ่อนสีที่นำมาตกแต่งลวดลายภายในนั้นนำมาจากทุกมุมโลก เช่น จีน เบลเยียม อิตาลี และอิหร่าน บางแผ่นบางด้านใช้เวลาทำนานนับสิบปี

เวลานัดหมายที่เราตกลงกันไว้ก่อนเข้าชมว่าเพียงหนึ่งชั่วโมงครึ่งจึงผ่านไปอย่างรวดเร็วทำให้เป้าหมายต่อไปคือป้อมแดงจึงต้องนั่งเกรอรอกันไปรอกันมาเป็นนานสองนานกว่าจะครบและเคลื่อนขบวนได้ แต่ก็กลายเป็นเรื่องดีเพราะที่นี่หลายคนได้ของฝากติดไม้ติดมือไประหว่างรอ

ปีหนึ่ง ๆ จะมีนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกมาเยี่ยมชมทัชมาฮาลและป้อมแดงแห่งเมืองอัคราหลายล้านคน ด้วยความน่าอัศจรรย์ของตัวมันเองที่ไม่ต้องสรรสร้างปรุงแต่ง ทัชมาฮาลจึงสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับอินเดียและสร้างเศรษฐกิจให้กับเมืองนี้อย่างประมาณค่าไม่ได้ตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา (ค่าเข้าชมทัชมาฮาลสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติคนละ ๒๐ US. ดอลลาร์) เมืองอัคราจึงเติบโตอย่างก้าวกระโดด โรงแรมใหญ่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย ที่นี่เราได้พักค้างคืนกันที่โรงแรมระดับห้าดาวของเมือง

Holiday Inn ซึ่งเป็นเครือข่ายโรงแรมของอเมริกา มาตรฐานตะวันตกปกติลูกค้าหากเดินเข้ามาหาราคาค่าห้องอยู่ที่ประมาณ ๕,๐๐๐ - ๖,๐๐๐ บาท/วัน เรื่องที่พิกสำหรับการเดินทางในทริปนี้ตั้งแต่วันแรกจนวันสุดท้ายจึงค่อนข้างเหน็ดความคาดหมายอยู่บ้าง

ท่ามกลางการจราจรที่หนาแน่นในเส้นทางสู่โรงแรมที่พัก ผมนั่งนึกอะไรเรื่อยเปื่อยเพลินไปและเกิดคำถามหนึ่งขึ้นมาในใจว่า...คุณค่าของทัชมาฮาลอยู่ตรงไหน? บทวิพากษ์ทัชมาฮาลคนวิพากษ์ก็มีเหตุผลของตน เช่น ทัชมาฮาลถูกสร้างขึ้นมาจากอำนาจและตัณหาของกษัตริย์พระองค์หนึ่ง เบียดเบียนชีวิตแรงงาน ผลาญทรัพยากรไปเท่าไร เป็นต้น ผมไม่ได้เห็นแย้งแต่ก็ไม่ได้เห็นด้วยกับการวิพากษ์เหล่านั้นทั้งหมด คำตอบที่ได้ในหัวคิดสั้นๆ วันนั้นกลับเป็นอีกมุม... ทัชมาฮาลมีเรื่องราวความเป็นมา ทัชมาฮาลมีความยิ่งใหญ่ ความสำเร็จเกิดจากความเพียรพยายามที่เชื่อเหินือธรรมดามนุษย์ ทัชมาฮาลยังมีอีกหลายคำตอบที่รอการค้นหาในมุมมองที่ต่างออกไป

นิวเดลี (NEW DELHI)

คนไทยนิยมเรียกเมืองหลวงของอินเดียว่านิวเดลี (New Delhi) แต่คนอินเดียนิยมเรียกออกเสียงว่า เดลี หรือ นิวเดลี เราลาจากเมืองอัคราหลังอาหารเช้าของวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๐ มุ่งหน้าสู่เมืองหลวงนิวเดลี ระยะทางเพียงประมาณ ๒๐๐ กิโลเมตร แต่ใช้เวลาเดินทางรวม ๕ ชั่วโมง การจราจรเริ่มติดขัดบ้างเมื่อ

ทั้งลานกิจกรรมของครอบครัว ลานเพื่อพักผ่อนหย่อนใจของคนทั่วไปทุกชนชั้น การ
ละเล่น พ่อค้าหนุ่มตักน้ำจากหม้อดินเดินเร่ขายเป็นแก้ว ๆ มีลูกค้าอุดหนุนหนาตา
เพราะเป็นบ้ายที่อากาศค่อนข้างอบอ้าว พ่อค้ารับพื้นที่ฝ่ามือคล้ายรอยสักแต่ลบออก
ได้ง่ายขึ้นบริการลูกค้าด้วยท่าทางคล่องแคล่วชำนาญชำนาญ เรามาใช้เวลาหัวงสุดท้าย
ก่อนอาหารเย็นด้วยการไปเทกระจาดเงินรูปีออกจากกระเป๋าในย่านการค้าแหล่งช้อปปิ้ง
ชื่อดังตลาด Chanpath กลางเมืองนิวเดลี ทั้งนี้เพื่อต้องการให้น้ำหนักของ
กระเป๋าและสัมภาระเบาลงก่อนขึ้นเครื่องเพื่อบินกลับ

เช้ามีวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๐ สายการบินแอร์อินเดียเที่ยวบินที่ IC ๔๕๓
นำเราจากชมพูทวีปดินแดนแห่งพุทธภูมิกลับถึงดินแดนสุวรรณภูมิโดยสวัสดิภาพ
เพียงห้าวันของการท่องเที่ยวไปนับเป็นช่วงเวลาที่น่าสนใจ ผิดเผินยิ่งดูจนบินโฉบ
ผ่าน กับการมาเยือนประเทศที่มีพลเมืองมากเป็นอันดับสองของโลก มีภาษาพูดมาก
กว่า ๒๐๐ ภาษา มีพื้นที่กว้างขวางเป็นอนุทวีป เป็นแหล่งอารยธรรมสำคัญแห่งหนึ่ง
ของโลก แม้เพียงแค่นี้เราก็ได้เรียนรู้ได้ข้อคิดและได้ประสบการณ์มากมาย บางเรื่อง
น่านำไปขบคิดต่อ บางเรื่องตื้นตัน เหลือเชื่อ น่าซึ้งคนเห็นใจ ครบทุกรส รวากับ
เป็นภาพยนตร์อินเดีย (Masala Movies) นำกลับมาเล่ากันซ้ำแล้วซ้ำอีกได้ไม่จบไม่
สิ้น

หลากหลายมิติที่ได้พบเห็นจากการมาเยือนดินแดนภารตะครั้งนี้ ส่งผลให้ทัศนะ
ท่าทีและความเข้าใจต่อผู้คนบนผืนแผ่นดินที่มีจารีตขนบธรรมเนียมและโครงสร้าง
ทางสังคมที่สลับซับซ้อนยิ่งแห่งนี้กระจ่างชัดมากยิ่งขึ้น หลายมิติจะเป็นความทรงจำ
ดี ๆ ที่จารึกตรึงแน่นอยู่ในหัวใจของพวกเขาตราบนาน

ขอบคุณ อินเดีย ที่สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ไว้ให้
นมัสการ... !!!

វិបធនធនឯកសារខ្មែរ

Khmer Culture

บริบทแห่งวปอธรรม หรือวัฒนธรรม เมื่อกล่าวถึงวลีว่า “วัฒนธรรม” และไปเกี่ยวเนื่องกับประเทศกัมพูชา จึงใคร่ขยายความเล็กน้อยในศัพท์ภาษาอังกฤษว่า ‘Culture’ นั้น ไทยแปลมาว่า วัฒนธรรม (สันสกฤต) ซึ่งความหมายในเชิงความเจริญ, รุ่งเรือง, เป็นที่ประจักษ์แล้ว ส่วนประเทศเขมร ซึ่งได้รับวัฒนธรรมทางภาษาจากบาลีและสันสกฤตเหมือนกัน ได้แปลศัพท์ว่า Culture ว่า วปอธรรม หรือวปอर्म ซึ่งเป็นศัพท์ในภาษาบาลี แปลว่า วปะ = เพาะ, หว่าน, งามงาม, สรุปความได้ว่า มีความหมายไปในทิศทางเดียวกัน แต่ใช้ศัพท์ต่างกัน

เมื่อกล่าวถึงวัฒนธรรม ของประเทศ
กัมพูชา เพื่อความกระจ่างชัด จำต้องกล่าวโยง
ถึงช่วงแห่งประวัติศาสตร์ของประเทศนี้แต่ละ
กาลเวลา ทั้งนี้เพราะประเทศนี้ได้นำวัฒนธรรม
ต้นเดิมของตนผสมผสานกับวัฒนธรรมอินเดีย
ทั้งพุทธและพราหมณ์มาหลอมเป็น “วัฒนธรรม
เขมร หรือวัฒนธรรม ดองแทรก” เมื่อกล่าว
ขานถึง โดยตั้งคำถามขึ้นม่ว่า ประเทศนี้มีชื่อ
เรียกขานมาก โดยเรียกว่า ประเทศเขมรบ้าง
อาณาจักรพนมบ้าง พุโน้นบ้าง กัมพูชาบ้าง
เจดละบ้าง จนกระทั่งถึงคำว่า ขอม ดูเป็นที่
สับสน จึงขอให้คำนิยามให้ชัดเจนดังนี้

ย้อนไปในเบื้องหลังพันปี ก่อนที่ชาวจีนภาคใต้จะกลายมาเป็น อาณาจักรอันฉัณห์ หรือฉวน

ที่อาณาจักรเวียงจันทน์ หรือตั้งเกีย และกลายมา
เป็นเวียงจันทน์ปัจจุบัน, ก่อนที่กลุ่มชาติพันธุ์ไต
(ไท) อพยพจากดินแดนจีนภาคใต้มายังดินแดน
สุวรรณภูมิ มาเป็นสยาม (ตามชื่อเรียกของจีน
และสยามตามสำเนียงของไทยเรา กระทั่งได้
สร้างบ้านแปงเมืองรุ่งเรืองสถาปนาชื่อประเทศ
เป็นประเทศไทยปัจจุบัน และไปเป็นลาว ผัง
แม่น้ำโขง, ดินแดนแถบนี้ เดิมเป็นที่ตั้งรกราก
ของกลุ่มชาติพันธุ์สามกลุ่ม คือ เขมร, มอญ
และจัมปา (จาม) ซึ่งได้ตั้งรกรากอยู่ในแดน
สุวรรณภูมินี้ตั้งแต่ก่อนพุทธกาล คือเมื่อสามถึง
สี่พันปีมาแล้ว โดยเฉพาะเกี่ยวกับเขมรที่กล่าว
ถึงนี้ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี
ยุครุ่งเรืองสูงสุดของเขมรคือ สมัยมหานคร ใน
รัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มหาราชราชวงศ์
มหิธรปุระ (พุทธศักราช ๑๗๒๔-๑๗๖๔) บันทึก
จีนกล่าวว่า เขตปกครองโดยทางทิศตะวันออก
ติดกับทะเลจีนใต้ ครอบคลุมพื้นที่เวียงจันทน์ได้
ปัจจุบัน ตะวันตกจรดเมืองมอญ (กาญจนบุรี)
ทางทิศเหนือจรดเมืองหริภุญชัย และทางทิศใต้
จรดนครศรีธรรมราช และทิศเหนือจรดเมือง
ลาวหลวงพระบางเวียงจันทน์ แต่กาลเวลาเป็น
เครื่องกำหนด แต่แล้วทุกอย่างอยู่ภายใต้กฎแห่ง
อนิจจัง ประเทศเขมรตกต่ำสุดขีดในพุทธ
ศตวรรษที่ ๒๖ คือในปี พุทธศักราช ๒๔๑๗-๒๑
เป็นปีที่ประเทศกัมพูชาถูกเวียงจันทน์รุกรานทำ

สงคราม มาล้างเผ่าพันธุ์ ในนามเขมรแดง (สายเวียดนาม) เป็นเวลา ๓ ปี ๘ เดือน กับ ๒๐ วัน ทำให้เขมรเกือบสิ้นชาติสิ้นแผ่นดิน

ชื่อประเทศ : อนึ่งเนื่องด้วยมักมีข้อสงสัยเกี่ยวกับชื่อของประเทศเขมรว่าเรียกขานหลายชื่อขอแยกอธิบายดังนี้

๑. ชื่อประเทศเขมร หรือที่ออกเสียงในภาษาเขมร “แซมร = ซัมเมอร์ แต่ส่วนใหญ่ชาวพนมเปญ ไม่ออกเสียงอักษร ร. สะกด เพราะออกเสียงตามชาวฝรั่งเศสที่เคยปกครองเขมรถึง ๙๓ ปี ชื่อ ซัมเมอร์ เป็นชื่อแต่เดิม โดยผลัดเสียงจาก ศัพท์ว่า กเมรุ > ซเมรุ > ซัมเมอร์ (เขมร)

๒. อาณาจักรพนม หรืออังครพนม หรือก่อนสมัยพระนคร (ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๕ - ๑๒ หลังจากพราหมณ์โกณฑัญญะ ได้นำลัทธิพราหมณ์มาเผยแพร่ในอาณาจักรเขมร และในขณะเดียวกันวัฒนธรรมพุทธศาสนา โดยพระโสณะ-อุตตระก็นำพุทธธรรมเข้ามาด้วย ประมาณ พ.ศ. ๓๐๐ ครั้งสังคายนาพุทธธรรมครั้งที่ ๓ และโดยที่ชาวเขมร หรือ พระเจ้าแผ่นดิน มักสร้างบ้านแปงเมือง หรือสร้างปราสาทหินต่างบนพนมหรือภูเขา จึงถูกเรียกว่า “โคธราชา= หรือพระราชาแห่งภูเขา ซึ่งมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองบาพนม ในพื้นที่จังหวัดไพรเวงปัจจุบัน โดยมีเมืองหลวงชื่อว่า “วยาธปุระ” อนึ่งศัพท์ว่า พนม< พนม แปลว่าภูเขา นักสำรวจโลกชาวจีนในสมัยนั้น ออกเสียงว่า พนมไม่ชัด จึงออกเสียงเป็น ปานม หรือ พานม ครั้นชาวตะวันตกขยายอิทธิพลเหนือเขมรในภายหลัง อ่านออกเสียงศัพท์ว่า พนม ไม่ชัดอีกเช่นกัน จึงกลายเป็น ฟูนัน (Fonan) หรือ Founan Kingdom) ด้วยประการฉะนี้

กัมพูชา (กัมพู + ชา = ดินแดนเกิดแห่งทองคำ) /ชาวเขมรออกเสียง

ว่า ‘กัมพูเจีย’ /อักษร ข, ออกเสียง จ และสระ อา เมื่อนำมาประกอบกับ อักษร โฆษะคือ อักษรเสียงก้อง จึงออกเสียงเป็น เอีย = ชา = เจีย/ กัมพูเจีย. และที่ได้ชื่อประเทศว่า กัมพูชา นี้ สถาปนาโดย พระเจ้าภวรวรมันที่ ๒ จาริก

ปราสาทเขาน้อยสีชมพู (จาริกปราสาทเขาน้อยหลัก K.974) ระบุว่า

“มีราชวงศ์แห่งวยาธปุระผู้แก้วกล้าองค์หนึ่งทีสืบเชื้อสายแห่งชาติกัมพูชาทำสงครามปราบปราม สัตยัตริย์ (เจ้าเมืองที่ตั้งตัวอิสระ) เหนือพื้นที่บริเวณพนมแวง (พนมดงแทรก) แล้วปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์สถาปนาพระนามว่า “พระบาทภวรวรมันที่ ๒” และโปรดให้ เปลี่ยนชื่อประเทศจาก อังครพนม (นครพนม) “อังครปุระ (เมืองศักดิ์สิทธิ์) เป็นกัมพูชาเทศะ” (อักษร ว แปลงเป็น พ ได้ในทั้งปวงตามหลักนิรุกติบาลีสันสกฤต)

ประเทศเจอลละ, เจ็นลาฟ, หรืออาณาจักรเจอลละ ก็เช่นกันสมณฑุตจินภาคใต้ จิว ตักกวง (จิวดากวาน/จีนกลาง/) ได้เดินทางมากัมพูชาเมื่อปี พุทธศักราช ๑๘๓๗ และได้พำนักอยู่ ณ เมืองพระนคร คือ นครธมเป็นเวลา ๑ ปี พร้อมได้บันทึกเรื่องราวตลอดวัฒนธรรมของเมืองเขมรไว้มาก ท่านเรียกเมืองเขมรว่า “เมืองเจอลละ” จากวลีว่า เจอลละ หรือ เจ็นลาฟนี้ ผู้เขียนได้เคยบรรยายถวายเป็นความรู้เรื่องดังกล่าวแต่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ครั้งหนึ่งที่มาวิทยาลัยศิลปากร (ประสงค์ทราบเพิ่มเติม โปรดอ่านบันทึก จิว ตักกวง เรื่องชาวเมืองเจอลละ, ปณฺญานุเรื่อง คัมภายี, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๓.) นี้ก็ชาวจีนเรียกเขมรว่า “เจอลละ” โดยมีประโยคว่า เจอลละบก เจอลละน้ำ ก็แจกเช่นกัน โดยที่เมืองเขมรได้แบ่งการปกครองเป็น ๒ ภาคส่วนคือ ส่วนน้ำและส่วนบก คำว่า เจอลละเป็นคำที่ผลัดคำจากคำเขมรว่า “จันเลาะ= ภาค หรือ ส่วน จิว ตักกวง ท่านฟังไม่ชัด จึงเรียกเขมรว่า เจอลละ อันเป็นเหตุให้นักเขียน นักประวัติศาสตร์ไทย-ฝรั่งไปตั้งอาณาจักรเจอลละให้เขมรอีกชื่อหนึ่งอีก ซึ่งทำให้เข้าใจไขว้เขว แล้วก็วิพากย์ไม่รู้จบไม่มีเอววัง.

เมืองขอม เราท่านคงเคยได้ทราบได้ยินคำว่า อักษรขอม หรือพวกขอม หรือขอมดำดิน

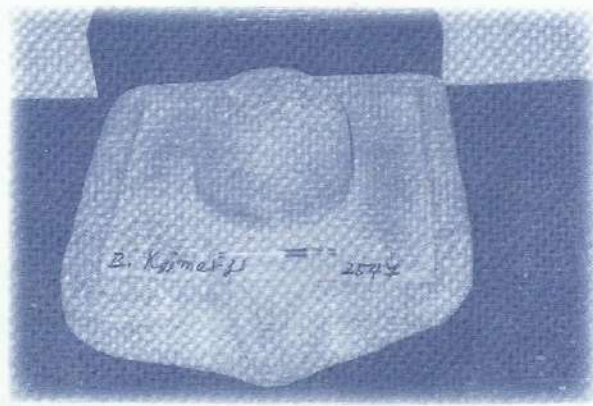
คำเหล่านี้ เป็นคำที่ไทยเรียกคนเขมร เขมรเองมิได้เรียกตัวเองว่า ขอม เขาคงเรียกตนเองว่า อนักเขมร หรือ กัมพูเจีย คำว่าขอม เป็น

คำที่นักปราชญ์ไทย ซึ่งศาสตราจารย์หม่อมเจ้า ศุภทรดิศ ดิศกุล มักทรงเรียกเขมรว่า ขอม บ่อย ๆ อาทิเช่น ศิลปะขอม, ปราสาทขอม จารึกอักษรขอม ความจริง ขอมก็คือเขมร นั่นเอง คำนี้อาจตัดคำมาจากศัพท์ว่า เขมร + มอญ = ขอมก็ได้ (ข + ม = ขอม)

ในเชิงวัฒนธรรมเขมร

เมื่อกล่าวถึงวัฒนธรรม หรือที่เขมรเรียกว่า วัปธรรม เนื่องด้วยเขมรได้รับวัฒนธรรมทั้ง พราหมณ์และพุทธศาสนาจากอินเดียไล่เลี่ยกัน นำมาพัฒนาหลอมเข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน กระทั่งกลายเป็นวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเกือบมองไม่เห็นร่องรอยกระแสแห่ง วัฒนธรรมที่ไหลมาผสมผสาน ที่นักปราชญ์ไทย มักเรียกว่า วัฒนธรรมขอม มีอัตลักษณ์ของตนเองเด่นชัด และวัฒนธรรมนี้ได้แพร่กระจาย ขยายไปทั่วพื้นที่อาณาบริเวณแลเงาเทือกเขาพนมดงแห่งแรก (ดงรัก) และยังมีการ ประพฤติปฏิบัติสืบต่อจนถึงปัจจุบัน เพื่อ แยกแยะกระแสแห่งวัฒนธรรมเขมรหรือกัมพูชา ให้เด่นชัด ผู้เขียนขอแยกอภิปรายตามยุคสมัย ของเขมรเป็นสมัยต่างดังนี้

วัฒนธรรมสมัยโบราณ (หมายถึงสมัยก่อน พระนคร (Pre-Angkorien Period Culture) ตั้งแต่สมัยโบราณก่อนพระนครถึงประมาณพุทธ ศตวรรษที่ ๑๒ (ถึงประมาณพุทธศักราช ๑๒๕๐) ดังได้เกริ่นในเบื้องต้นแล้วว่า ชนกลุ่ม ชาติพันธุ์เขมรได้ตั้งรกรากในสุวรรณภูมิส่วนนี้มา มากกว่า สี่พันปีแล้ว ดังได้พบหลักฐานที่ สติง แส่น จังหวัดกัมพูชม, และที่อื่น ชาวเขมรมี จารีตประเพณีวัฒนธรรมของตนเอง แต่เดิม อาทิเช่น ประเพณี แขนโกนตาบูชาบรรพบุรุษ หรือผีบรรพบุรุษ ประเพณีเคารพเชื่อถือ อนันก ตา (ศาลปู่ตา) เป็นต้น ประเพณีในเชิงถือ ทิศทาง โดยเขมรโบราณถือว่า ทิศใต้ (ทักษิณ) เป็นทิศทางหัวนอน และทิศเหนือ (อุดร) ถือว่า เป็นทิศปลายดิน การปลูกบ้านของชาวสุรินทร์ เชื่อสายเขมร จะปลูกโดยมีห้องนอนหันหัวไป ทางทิศใต้ ตรงข้ามกับประเพณีไทยถือว่าทิศอุดร หรือทิศเหนือ เป็นทิศหัวนอน

๑. ศิวลึงค์สำแดงรูปร่างอย่างเดียวกัน (พบที่ปราสาทเขาน้อย จังหวัด สระแก้ว) เป็นองค์แทน อคติเทพอย่างเดียวกัน

วัฒนธรรมในสมัยเมืองพระนคร (Angkorien Period Culture (จากพุทธ ศตวรรษที่ ๑๓ – ๑๔)

กระแสแห่งวัฒนธรรมเขมรในยุคสมัยนี้ ได้ เริ่มมีการหลอมวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนผสมผสานทั้งวัฒนธรรมพุทธและพราหมณ์เข้าด้วยกัน พิธีกรรมต่าง ๆ มีทั้งพุทธและพราหมณ์ คละเคล้ากัน แยกกันไม่ออกอาทิเช่น

เกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษ วัฒนธรรม เขมรได้พัฒนาถึงมี “กองทัพผี” ช่วยรบ พระ ราชพงศาวดารเขมรเล่ม ๑ ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาจันทราชา (ประมาณ พ.ศ. ๒๐๗๒-๒๑๑๑) ได้ใช้กองทัพผีปราบปรามศัตรู โดยเจ้าเมืองโพธิ์สัตและลูก ยอมฆ่าตัวตาย เพื่อ เป็นผีไปช่วยรบ แล้วก็ได้รับชัยชนะ เรื่อง กองทัพผีนี้ มีภาพแกะสลักนูนต่ำที่ผนังนครวัด ด้านทิศใต้ มุมตะวันออก ภาพหน้ากองทัพพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ที่ทรงยกทัพไปตีเมืองจามปา ที่มีพราหมณ์ถือหม้อเดินหน้า นั่นคือภาพ กองทัพผีนาค และในขณะเดียวกันในการยก ทัพจับศึกก็มีการอัญเชิญพระพุทธรูปพร้อมพระ นารายณ์นำขบวนด้วย แม้เวทมนต์กลคาถา ทั้งปวง ก็เกี่ยวข้องกัพลังหรืออำนาจแห่งลี้ งคักดีลึทธิในพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์และ บวกกับความเชื่อถือหรือวิถีแห่งคติชนดั้งเดิม ด้วย

• **ศรีมูรติลึงค์** (ปราสาทเขาพนมรุ้ง)
เป็นองค์แทนทั้งอติเทพและพระมหากษัตริย์ด้วย

อนึ่งเรื่องกองทัพนี้นี้ มิใช่มีแต่เขมรเท่านั้น ชาวมอญ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกับเขมรก็มี กองทัพเหมือนกัน อาทิเช่นในพิธีกรรมเช่น สรรวต่าง ๆ ของชาวมอญ จะมีประเพณีอัญเชิญกองทัพนี้นี้ ซึ่งมีถึง ๓๐ กองทัพ มารับสังเวด้วย ในพิธีกรรมผู้ประกอบพิธี จะพูดเป็นภาษามอญว่า “ อะโลก เบาะจุส โมหะ กัปนัน กะเล็ง จัป อฮีส เรียส แปลว่า กองทัพทั้ง ๓๐ กองทัพมาถึงแล้วหรือยัง ครั้นแล้วผู้ร่วมพิธีทุกคน กล่าวพร้อมกันว่า “กเล็ง จัป อฮีส เรียส แปลว่า มาถึงพร้อมแล้ว นอกจากนี้ยังมี ครรลองแห่งวัฒนธรรมที่ส่อแสดงถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมอีก

๓. สมัยปฏิวัติวัฒนธรรม

ครั้นถึงรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ ที่สถาปนาลัทธิเทวราช บนพนมกุเลน ในปีพุทธศักราช ประมาณ ๑๓๕๐ เป็นสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมครั้งสำคัญ ครั้งที่ ๑ โดยพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นี้ได้สถาปนาพระองค์เป็น เทวราชา และเป็นพระจักรพรรดิ (จักวาติน) (จาริกปราสาทสลักกัมม) ทำให้สถานะของพระมหากษัตริย์ เป็นทั้งพระราชและเป็นเทวดาด้วย และรูปเคารพคือลึงค์ ซึ่งเดิมที่เป็นสัญลักษณ์

แห่งอติเทพ ๓ องค์ (ตรีมูรติ) คือ พระศิวะ พระนารายณ์และพระพรหมเท่านั้น แต่เมื่อพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ สถาปนาลัทธิเทวราชแล้ว องค์ลึงค์ได้กลายเป็นทั้งองค์แทนตรีมูรติและแทนพระมหากษัตริย์ด้วย พระราชโองการของพระมหากษัตริย์ คือราชโองการของอติเทพ คือ พระศิวะเจ้า.

อนึ่งยุคสมัยดังกล่าวนี้ พุทธศาสนาทั้งหินยานและมหายานก็แพร่ขยายมายังเมืองเขมรเช่นกัน

ครั้นถึงรัชสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ซึ่งขึ้นครองราชย์ในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ พระเจ้าแผ่นดินองค์นี้ทรงนับถือ พราหมณ์เช่นกัน แต่ทรงถือว่า พระนารายณ์ เป็นเทพสูงสุด ไม่ทรงเคารพในพระศิวะเจ้า ดังนั้น รูปเคารพประติมากรรมลอยตัว ในปราสาทนครวัด มีแต่รูปพระนารายณ์ (ส่วนพระพุทธรูปนั้นได้อัญเชิญมาภายหลัง) ไม่พบลึงค์ แม้ภาพจำหลัก กวนเกษียรสมุทร ที่ผนังนครวัดด้านทิศตะวันออก ก็เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเทพยดาของพระนารายณ์

เกี่ยวกับคติดั้งเดิม ที่เขมรถือว่า ทิศใต้เป็นทิศที่เป็นมงคลก็ยังคงปรากฏอยู่ คือภาพจำหลัก ลำคัญ อยู่ทางทิศใต้ อนึ่งความเห็นของชาวตะวันตก (G. Coedes) เห็นว่า ปราสาทนครวัด ผู้สร้างประสงค์สร้างเพื่อเป็นที่สถิตหลังสวรรคต จึงหันหน้าไปทางทิศตะวันตก เพราะถือว่า ทิศตะวันตกเป็นทิศไปของผู้ตาย ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับมตินี้ เพราะที่ปราสาทหันหน้าไปยังทิศตะวันตกนั้น สร้างหันหน้าไปยังเมืองแม่คือยโสธรปุระ ได้แก่ปราสาทบาเค็งต่างหาก ส่วนทิศที่ไปของผู้ตายของเขมรดั้งเดิมคือทิศอุดรหรือทิศเบื้องตื้นนอน

ส่วนจารีตประเพณีการเล่นต่าง ๆ ในยุคสมัยนี้ จากการศึกษาจากภาพจำหลักในปราสาทได้พบภาพเล่นชนไก่ แสดงให้เห็นว่า การพนันขั้นต่อไปได้มีมาแต่โบราณกาล

๔.วัฒนธรรมสมัยมหานคร (Great Angkorien Period Culture)

หมายถึงในรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๔-๑๗๖๔) ในยุคสมัยนี้ เป็นสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่ง เป็นครั้งที่ ๒ แห่งประวัติศาสตร์กัมพูชา นั่นคือ “การสถาปนาพุทธราชา” คือพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้ทรงสถาปนาพระองค์ เป็นพุทธราชา แทนเทวราชา ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงศรัทธาในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ดังรูปประติมากรรมลอยตัวต่าง ๆ ที่ปรากฏในปราสาทนครธม ที่พระองค์ทรงสถาปนา โดยทรงศรัทธาในพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และแม้พระองค์ก็ทรงบำเพ็ญพระองค์เป็น พระอวโลกิเตศวรด้วย ดังปรากฏประติมากรรมรูปพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ในภาคพระพุทธรูป ดังนั้นจารีตหรือวิถีแห่งคติชนก็ดำเนินตามรอยแห่งครรลองนี้ด้วย ผู้เขียนมีหน้ากระดาษจำกัดมิอาจขยายความมากกว่านี้ได้

อนึ่ง ศิลปะก็เป็นส่วนที่มีบทบาทสำคัญของวัฒนธรรม คือเป็นต้นกำเนิดแห่งวัฒนธรรม แต่ละยุคสมัยก็มีศิลปะอันเป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมชุมชนต่าง ๆ นั้น ในยุคสมัยนี้ มีแกะสลักที่ผนังปราสาทนครธมหลายหลาก ตั้งแต่การค้าขาย ล่าสัตว์ ภาพชนหมู่ ชนไก่ ได้เชือก เป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เรื่องดังกล่าวนี้บางส่วน ท่านสมณทูตจีน จิว ตี้กวง ได้บันทึกใน “จดหมายเหตุ ชาวเมืองเมืองเจลงละ เมื่อพันกว่าปีมาแล้ว” (ผู้เขียนได้นำมาแปลแล้วมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จัดพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๓)

๕.วัฒนธรรมในสมัยปัจจุบัน (Present Period Culture)

ใคร่ขอตัดลัดเลาะให้สั้นลง เริ่มตั้งแต่สมัยหลังมหานครลงมาจนถึงปัจจุบัน ผู้อ่านพึงศึกษาว่า ตั้งแต่สิ้นรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ แล้ว กัมพูชาเริ่มอ่อนกำลังลง เกิดสงครามกลางเมืองหลายครั้ง และภายหลังเมื่อกรุงศรีอยุธยาได้ยกทัพไปตีนครธมแตก กระทั่งภายหลัง เจ้าพญาายาตได้ย้ายเมืองหลวงไปตั้งอยู่ที่ปาสาน และที่พนมเปญ ต่อมาถูกเวียดนาม

• พระรูปพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ในปางพุทธสมัยมหานคร พบที่ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

รุกรานอีก เขมรก็ย้ายเมืองหลวงจากพนมเปญ ไปอยู่ที่กรุงอันลึงแวก และเมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไปเผากรุงอันลึงแวก ภายหลังเขมรก็ย้ายเมืองหลวงไปตั้งที่เดิมคือกรุงพนมเปญอีก ฟังแล้วน่าสนุก แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ เมื่อเขมรย้ายเมืองหลวงไปตั้งมั่นที่พนมเปญ มั่นคงแล้ว ในปีพุทธศักราช ๒๔๐๖ ฝรั่งเศสก็ยกทัพเรือมายึดครองเขมรเป็นเวลา ถึง ๙๓ ปี ทำทรมาทรรกรรมเขมร ขนทรัพย์สิน ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินเงินทอง รูปจำหลักสลักหิน ศิลปจารึกฯ ไปฝรั่งเศสและเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑ์เมท์

ในเชิงวัฒนธรรม เขมรได้สูญเสียวัฒนธรรมอันเป็นมรดกล้ำค่าไปหลายอย่าง อาทิเช่น ตำหรับยาสมุนไพรต่าง ๆ ขาดการสืบต่อ มีก็ตามวัดวาอารามต่าง ๆ ที่จารจารึกไว้ในใบลานบางส่วนเท่านั้น วัฒนธรรมบางประการถูกกีดกัน ให้เอาตามฝรั่งเศส

เมื่อเขมรได้รับเอกราชในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ แล้ว สมเด็จเจ้าบรมม สีนุ จังได้ฟื้นฟูวัฒนธรรมโบราณขึ้นใหม่ โดยเฉพาะประเพณี ๑๒ เดือน หรือ “ทวาทศมาส” โดยสถาบันพุทธศาสนบัณฑิต กัมพูชา ได้ทำการรวบรวมเป็นจารีตประเพณีที่คล้ายคลึงกับไทย ที่ผสมผสาน

ทั้งพราหมณ์ พุทธและดั้งเดิมของเขมร ซึ่งท่านผู้สนใจศึกษาได้ทั่วไป

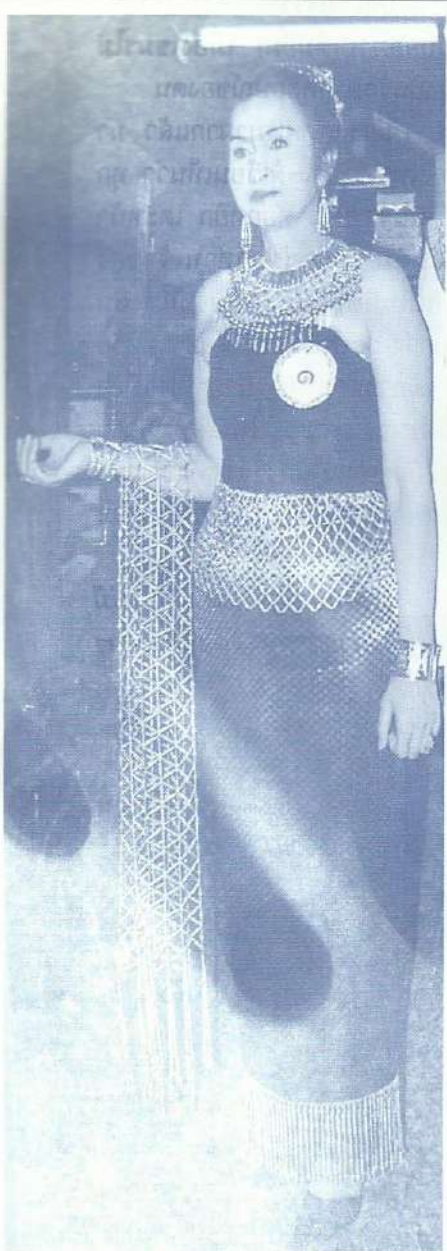
อันเกี่ยวกับจารีตประเพณีเขมรนี้ ปัจจุบันพอจะสรุปได้ว่า ชาวเขมรเป็นชาติหนึ่งที่ทำเนนตามจารีตประเพณี และพยายามรักษาจารีตของตนทั้งในด้านศิลปดนตรีกานท์ ตลอดจนการร้องรำทำเพลงต่าง ๆ แม้ว่ากระแสลัทธิวัฒนธรรมตะวันตกพัดมาอย่างแรงก็ตาม และแม้ในปัจจุบัน ที่ถือกันว่าเป็นยุคโลกาภิวัตน์ ก็ไม่โอนเอนไปตามนัก ชาวเขมร รัฐบาลเขมรได้พยายามอย่างยิ่งในการต้านทานกระแสโลกาภิวัตน์ การร่ายรำเต้นรำดั้งเดิมกาแบบชาวตะวันตก (แต่เมืองไทยเรากลัวยอมรับเต็มอิม) เมืองเขมรไม่ยอมรับ ผู้เขียนใคร่สาธนาการกับชาวเขมรที่มุ่งมั่นรักษาอัตลักษณ์ของตน

“ดูละครให้ย้อนดูตัว” โบราณท่านสอน เมื่อเราดูเขมรมามากแล้ว มาดูวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการร้องรำทำเพลงของไทยเราบ้าง ผู้เขียนเห็นว่า ทุกวันนี้ เรายอมรับวัฒนธรรมชาติอื่นมากไป เช่นการเดิน หยุกหยิก ตะหน้า ถีบหลัง ตีลังกา เดี่ยวนี้ระบาดไปทั่วแผ่นดิน จึงใคร่ฝากท่านเจ้าของประเทศทุกท่านช่วยคิดช่วยทำ การเดินแบบลิงค่างเหล่านั้น มิใช่เป็นวัฒนธรรม ไม่ใช่ Culture แต่อยากจะเรียกว่า “อปายธรรม คือธรรมหรือทางแห่งความเสื่อม” (Way of Ruin) แม้การแต่งกาย ถ้าท่านไปเมือง เวียดนาม, ลาว, จีน จะรู้ได้ทันทีว่า นั่นคือชาวเวียดนาม โน่นคือชาวลาว นั่นคือชาวจีน และโน่นคือ คนเขมร เขามีอัตลักษณ์ในการแต่งตัวของเขา ข้าพเจ้าขอมีส่วนร่วม อยากจะเห็นอัตลักษณ์ของไทย ในเรื่องดังกล่าว ปรากฏอย่างแท้จริง ทั่วแผ่นดินไทย

การทั้งนี้เพราะ เมื่อไม่มีศิลปะ ก็ไม่มีวัฒนธรรม และเมื่อไม่มีวัฒนธรรม อัตลักษณ์ของชาติก็ไม่มี. เอวัง ดังสาธยายมา ด้วยประการฉะนี้.

บุญเกื้อ คงดี

๑ บุญเกื้อ คงดี

บุญเกื้อ คงดี ภูมิปัญญาชาวบ้านเขวาสินรินทร์ เป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานออกแบบเครื่องประดับตกแต่งชุดแต่งกายผ้าพื้นเมืองสุรินทร์ ด้วยการเรียงร้อยเม็ดประเก้อมจากความคิดสร้างสรรค์และแรงบันดาลใจ เนรมิตเม็ดประเก้อมให้เพิ่มมูลค่าและคุณค่าความงดงามของเครื่องประดับเงิน เช่น การประดิษฐ์สร้อยสังวาลย์ การประดิษฐ์เชิงผ้านุ่ง การประดิษฐ์ผ้าสไบ การประดิษฐ์ต่างหู เป็นต้น และมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาผลงานให้เกิดลวดลายแบบต่าง ๆ อย่างมากมาย

บุญเกื้อ คงดี ได้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการนำเม็ดประเก้อมมาเรียงร้อยในการตกแต่งชุดผ้าไหม โดยมีชุดชื่อว่า “ชุดผ้าไหมสไบเงิน” โดยนำเม็ดประเก้อมที่ทำด้วยเงินมาประดับตกแต่งร่วมกับผ้าไหมลายดอกพิกุล ทั้งชุดใช้เวลาประมาณสามสัปดาห์ ประดับด้วยต่างหูประเก้อม สร้อยประเก้อม ดอกไม้เงินประดับผม แหวนเงิน ชายผ้านุ่งใช้เม็ดประเก้อมเรียงร้อยประดับตกแต่งสวยงามอย่างลงตัว ชุดนี้ได้สวมใส่ด้วยตัวเองเพื่อเข้าร่วมงานมหกรรม “วันธรรมชาติผ้าไหมสุรินทร์” ณ โรงแรมทองธารินทร์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๙

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาของการสร้างสรรค์งาน บุญเกื้อ คงดี ได้ให้การสนับสนุนและให้ความร่วมมือกับชุมชน ในการดำเนินงานทางด้านศิลปะและวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอ ด้วยวิญญานแห่งการเป็นนักสร้างสรรค์และนักแสดง จึงได้รับเชิญจากหน่วยงานต่าง ๆ ของจังหวัด และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ให้เป็นวิทยากรพิเศษเพื่อบรรยายและอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่นักศึกษา และเป็นนักแสดงกิตติมศักดิ์อยู่เสมอ

ในปีการศึกษา ๒๕๕๐ บุญเกื้อ คงดี จึงได้รับการอนุมัติจากสภามหาวิทยาลัยให้รับพระราชทานปริญญาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาประยุกต์ศิลป์ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

siiff

• ถ่ายทอดส
ร่วมประชาสัม
เนื่องในโอกาส
๕ ธันวาคมมหา

- เทศกาลแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นเมืองนานาชาติ ครั้งที่ ๔
วันที่ ๑๔ - ๒๔ มกราคม ๒๕๕๒ ณ โรงแรมเนชั่นมเพาเพน

siff4

- การประชุมสัมมนาวิชาการเรื่อง “ภูมิปัญญาอาหารพื้นบ้านนานาชาติ”
วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๕๒ ณ ห้องภัณฑารักษ์วิทยาสัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
- มหกรรมการแสดงแบบผ้าพื้นเมืองนานาชาติ
วันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๒ ณ เวทีโพธิ์สาธิต

กิจกรรมและโครงการ สำนักศิลปและวัฒนธรรม ปี ๒๕๕๑

- ถ่ายทอดสดทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง ๙ อสมท. เพื่อร่วมประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรมโครงการเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐ ในวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๐

- รับผิดชอบจัดแสดงพระสังฆราช จากประเทศศรีลังกา ณ อาคาร ๓๑ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

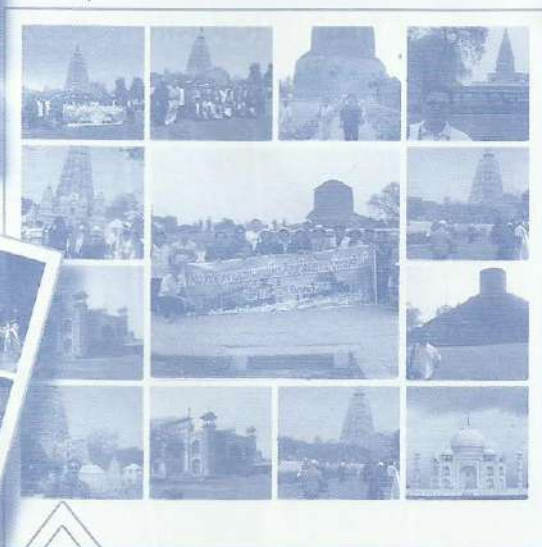

• ขบวนพาเหรดในพิธีเปิดงานกีฬาอาจารย์ "ภูพานเกมส์"
วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐ ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

• ถวายปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์แด่
พระอาจารย์คำหาญ ปัญญาโช วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๐
ณ วัดป่าอ้อเจียง บ้านตากกลาง อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

• ขบวนนางอัปสร ในพิธีเปิดงานเลี้ยงอาหารช้าง
ประจำปี ๒๕๕๐ วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๐

• โครงการศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม
ณ ประเทศอินเดีย วันที่ ๒๔-๒๙ มีนาคม ๒๕๕๐

• การแสดง "อัปราภษาใหม่เทิดไถ่องคราชน" ใน "งาน
เฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา
๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐" ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
อุดรธานี

ระหว...

• นักศึกษา
ชมนิทรรศการ

• จัดนิทรรศการ
สินค้าผลิตภัณฑ์
วันที่ ๑๓
Hall ห้างสรรพ

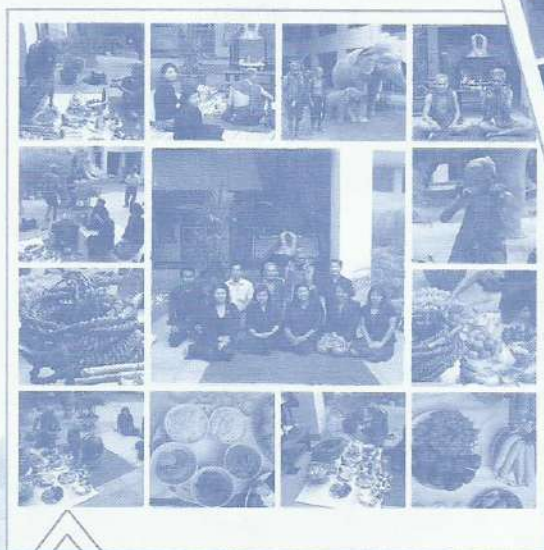
• คณะนิเทศศาสตร์
ชาติพันธุ์
สุรินทร์

• โครงการเผยแพร่แลกเปลี่ยนศิลปและวัฒนธรรมไทยระหว่างวันที่ ๑-๑๒ กันยายน ๒๕๕๐ ณ ประเทศเนเธอร์แลนด์

• นักศึกษาวิทยาลัยพยาบาลพระบรมราชชนนี สุรินทร์เยี่ยมชนนิทรรศการพิพิธภัณฑ์ผ้า มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

• จัดแสดงแฟชั่นโชว์ในงานแสดงและจัดจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น จังหวัดสุรินทร์ วันที่ ๑๗ - ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๐ ณ MCE Hall ห้างสรรพสินค้าเดอะมอลล์ งามวงศ์วาน

• ดำเนินการจัดสร้างศาลประจำเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านชาติพันธุ์ ณ ลานคชสถาน อาคาร ๓๑ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

• วิทยากรและศิลปินพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์ บรรยายพิเศษโครงการถ่ายทอดสันทนศรัฟนบ้าน ครั้งที่ ๑๐ โดยชมรมคนตรีสโมสรนักศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร ในวันที่ ๓๐ ตุลาคม - ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

สมัคร สมาชิก ฟรี!!

ใบสมัครสมาชิก

วารสารศิลปะและวัฒนธรรม

ศูนย์แม่ข่ายมูล

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

เพื่อการจัดส่งเอกสาร

โปรดกรอรายละเอียดในใบสมัครดังต่อไปนี้

(ถ่ายเอกสาร/สำเนาได้)

วันที่ เดือน พ.ศ.

ชื่อ - สกุล

อาชีพ

ตำแหน่ง

บ้านเลขที่ หมู่ที่

ถนน/หมู่บ้าน

แขวง/ตำบล

เขต/อำเภอ

จังหวัด

รหัสไปรษณีย์

โทรศัพท์ โทรสาร

อีเมล

สถานที่ทำงาน

ถนน แขวง/ตำบล

เขต/อำเภอ

จังหวัด

รหัสไปรษณีย์

โทรศัพท์ โทรสาร

อีเมล

ส่งมาที่ :

งานเผยแพร่ศิลปะและวัฒนธรรม สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐

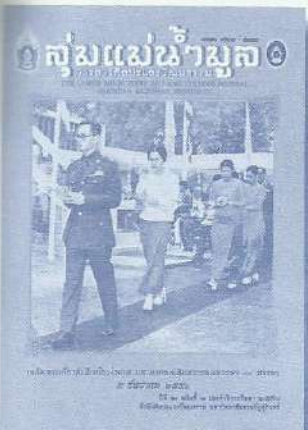

ขอเชิญส่งบทความด้านศิลปะและวัฒนธรรมเผยแพร่ใน

วารสารศิลปะและวัฒนธรรม

กลุ่มแม่ข่ายมูล

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

วารสารศิลปะและวัฒนธรรม กลุ่มแม่ข่ายมูล มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมเผยแพร่งานวิชาการและงานวิจัยที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการ และเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทศนคติและประสบการณ์เชิงวิชาการ โดยมีขอบเขตเนื้อหาครอบคลุมวิชาการด้านศิลปะและวัฒนธรรมในเขตพื้นที่กลุ่มแม่ข่ายมูล จัดพิมพ์อย่างน้อยปีละ ๑ ฉบับ

ผลงานที่ได้รับการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารจะต้องมีสาระ เป็นผลงานที่ทบทวนความรู้เดิมหรือผลงานที่สร้างองค์ความรู้ใหม่ มีข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านในรูปแบบงานเขียนบทความทั่วไป บทความวิจัย บทความวิจารณ์หนังสือ หรือบทความจากความคิดอิสระ ซึ่งจะต้องเป็นผลงานที่ไม่เคยเผยแพร่ในวารสารอื่นใดมาก่อน ผลงานอาจได้รับการแก้ไขปรับปรุงตามที่กองบรรณาธิการเห็นสมควร ทั้งนี้เพื่อให้วารสารมีคุณภาพในระดับมาตรฐานสากลและสามารถนำไปอ้างอิงได้

ผู้ที่มีความประสงค์จะส่งผลงานทางวิชาการเพื่อรับการพิจารณาตีพิมพ์ให้ปฏิบัติตามข้อแนะนำดังนี้

๑. ภาษา

๑.๑ เขียนต้นฉบับเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษพร้อมทั้งบทคัดย่อทั้ง ๒ ภาษา การใช้ภาษาไทยให้ยึดหลักการใช้คำศัพท์และการเขียนทับศัพท์ภาษาอังกฤษตามหลักของราชบัณฑิตยสถาน คำศัพท์ภาษาอังกฤษใช้ตัวพิมพ์เล็กทั้งหมดยกเว้นชื่อเฉพาะ ถ้าต้นฉบับเป็นภาษาอังกฤษควรได้รับการตรวจสอบความถูกต้องด้านการใช้ภาษาและการใช้สำนวนจากผู้เชี่ยวชาญภาษาอังกฤษมาก่อน

๑.๒ ขนาดของต้นฉบับ ให้พิมพ์ลงบนกระดาษ A4 ตัวอักษร Angsana UPC ขนาด ๑๖ pt.

๒. การส่งต้นฉบับ

๒.๑ ส่งเอกสารต้นฉบับพร้อม file ข้อมูลมาที่ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จ่าหน้าซองถึงบรรณาธิการวารสารศิลปะและวัฒนธรรมกลุ่มแม่ข่ายมูล มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ๔๔๖ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔-๐๔๐๕๔๗ หรือ E-mail : artculture @ srru.ac.th

๒.๒ ต้นฉบับให้ระบุชื่อผู้เขียนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตำแหน่งทางวิชาการ สถานที่ทำงานของผู้เขียน พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ / โทรสาร และ E-mail address ที่กองบรรณาธิการสามารถติดต่อได้สะดวก

๓. การพิจารณาด้านฉบับ

กองบรรณาธิการจะตอบรับต้นฉบับภายใน ๑ สัปดาห์ และแจ้งผลพิจารณาให้ทราบภายใน ๑ เดือน

เชียด ต้อฮ ทม ตำนานปราสาทภูมิโปน

ราชธิดาของผู้ปกครองเมืองภูมิโปนองค์สุดท้าย เป็นตำนานของปราสาทภูมิโปน อ.สังขะ จ.สุรินทร์ มีเรื่องเล่าว่า “ที่สระลำเจียก ห่างจากตัวปราสาทไปทางทิศตะวันออกประมาณสองร้อยเมตร มีกลุ่มต้นลำเจียกขึ้นเป็นพุ่มๆ ต้นลำเจียกที่สระน้ำแห่งนี้ไม่เคยมีดอกเลย ในขณะที่ต้นอื่นๆ นอกสระต่างก็มีดอกขึ้นตามปกติ ความผิดปกติของต้นลำเจียกที่สระลำเจียกหน้าปราสาท จึงเป็นที่มาของตำนานปราสาทภูมิโปน

การสร้างเมืองและการลี้ภัยของราชธิดาของกษัตริย์ขอมองค์หนึ่งได้สร้างเมืองลับไว้กลางป่าใหญ่ชื่อว่า “ปราสาทภูมิโปน” ต่อมาเมื่อเมืองหลวงเกิดความไม่สงบมีข้าศึกมาประชิดเมือง กษัตริย์ขอมจึงส่งพระราชธิดาพร้อมไพร่พลจำนวนหนึ่งมาหลบซ่อนลี้ภัยที่ภูมิโปน พระราชธิดานั้นมีพระนามว่า “พระนางศรีจันทร์” หรือ “เนียง-ต้อฮ-ทม” แต่คนทั่วไปมักเรียกนางว่า “พระนางนมใหญ่” กล่าวถึงเจ้าเมืองอีกเมืองหนึ่งได้ส่งพรานป่าเจ็ดคนพร้อมเสบียงและช้างหนึ่งเชือกออกล่าจับสัตว์ป่า เพื่อนำมาเลี้ยงในอุทยานของพระองค์ พรานป่ารอนแรมจนมาหยุดพักค้างแรมที่ลำน้ำที่เรียกว่า “สระเนียงเปรียน” แปลว่า ท้องน้ำของนายพราน ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านตาพรมในปัจจุบัน ในที่สุดกลุ่มพรานสามในเจ็ดคนก็ตื่นตื่นจนไปพบปราสาทภูมิโปนและไปได้อินกิดคิดพิศความงามของพระนางศรีจันทร์เข้า พรานทั้งเจ็ดจึงได้ลักลอบแอบดูพระนางศรีจันทร์สรงน้ำและเห็นว่านางมีความงามสมคำร่ำลือจริง จึงรีบเดินทางกลับเพื่อไปรายงานพระราชบิดา พระราชบิดาจึงรีบจัดเตรียมกองทัพเพื่อไปรับนางมาเป็นพระชายาคู่บารมี

ฝ่ายพระนางศรีจันทร์หลังจากวันที่ไปสรงน้ำก็เกิดกลางสังขาร กระสับกระส่ายว่ามีคนมาพบที่ซ่อนของนางแล้ว เมื่อบรรทมก็ฝันว่าได้ทำกระถางเสียหาย ใส่เส้นผมเจ็ดเส้น อันมีกลิ่นหอมและเขียนสลัสนใจความว่า “ใครเก็บกระถางของนางได้นางจะยอมเป็นคู่ครอง” ในกระถางยังให้ช่างเขียนรูปของนางใส่ลงไปด้วย เมื่อตื่นขึ้นมานางจึงได้จัดการทำตามความฝัน(ด้วยการที่นางเอาผมใส่ในคอเบรื่องหอม พรมนางจึงหอม นางจึงได้ชื่อว่า “เนียง ซ็อก กระโอบ” หรือ “นางผมหอม” อีกชื่อหนึ่ง) และนำกระถางไปลอย ณ สระลำเจียกหน้าปราสาท กระถางของนางได้ลอยไปยังอีกเมืองหนึ่งชื่อว่า “เมืองโสมมาน” และราชโอรสของเมืองนี้ได้เก็บกระถางของนางได้ ทันทีที่เจ้าชายเปิดคอปกก็หลงรักนางทันที เจ้าชายโสมมานมีรูปร่างไม่หล่อเหลา แต่มีฤทธานภาพมากในเรื่องเวทย์มนต์คาถาและได้ชื่อว่ารักษาคำสัตย์เป็นที่ตั้ง พระองค์จึงไปสูxonนางตามประเพณีเพราะเป็นผู้เก็บผอบได้ แต่เหตุการณ์กลับตาลปัตร เมื่อพระนางศรีจันทร์ได้เห็นรูปร่างของเจ้าชายโสมมานนางจึงได้แต่นิ่งอึ้งและร้องไห้ เจ้าชายโสมมานทรงเข้าพระทัยดี เพราะรู้ว่าตัวตนมีรูปร่างอัปลักษณ์ แต่ด้วยความรักที่พระองค์มีต่อพระนางศรีจันทร์ พระองค์จึงไม่บังคับที่จะ

เอาตัวนางมาเป็นชายา กลับช่วยพระนางชุดสร้างกำแพงเมือง และสร้างกลองชัยเอาไว้เพื่อให้พระนางตียามมีเหตุเดือดร้อนต้องการให้พระองค์ช่วยเหลือ พระองค์จะมาช่วยเหลือนางโดยทันที โดยห้ามตีด้วยเหตุไม่จำเป็นเป็นอันขาด

กล่าวถึงชายหนุ่มอีกคนหนึ่งที่มาหลงรักพระนางศรีจันทร์ นั่นคือ “บุญจันทร์” นายทหารคนสนิทที่พระราชบิดาของพระนางศรีจันทร์ไว้วางพระราชหฤทัยให้รับใช้ใกล้ชิดพระนางศรีจันทร์ ด้วยความใกล้ชิดทำให้บุญจันทร์หลงรักพระนางศรีจันทร์ แต่พระนางศรีจันทร์ก็ไม่ได้มีใจตอบกับบุญจันทร์ ยังคงคิดกับบุญจันทร์แค่เพื่อนสนิทเท่านั้น วันหนึ่งบุญจันทร์ได้เห็นกลองชัยที่เจ้าชายโสมมานให้พระนางไว้ ก็นึกอยากตี จึงไปร่ำร้องกับพระนางทุกเช้าเย็น อยากจะขอลองตีกลอง พระนางทนไม่ไหวพูดประชดทำนองว่า ถ้าอยากตีก็ตีไป เพราะคงจะไม่ได้พบกันอีกแล้ว บุญจันทร์นำมิดดาบมาด้วยคิดว่านางมีใจให้เจ้าชายโสมมานก็ไปตีกลอง เจ้าชายโสมมานและไพร่พลก็ปรากฏตัวขึ้นทันทีเพราะนึกว่าพระนางศรีจันทร์มีเหตุร้าย พระนางศรีจันทร์เสียใจมากเมื่อต้องบอกถึงเหตุผลที่ตีกลองให้เจ้าชายโสมมานทราบ เจ้าชายโสมมานตำหนิพระนางและเป็นอันสิ้นสุดสัญญาที่ให้ไว้กับพระนางทันที พระองค์จะไม่มาช่วยเหลือพระนางอีกแล้วแม้จะตีกลองเท่าไรก็ตาม

กล่าวฝ่ายพระราชบิดาที่ส่งพรานป่าเจ็ดคน มาล่าสัตว์แล้วมาพบพระนางในตอนแรกนั้นก็ส่งทัพมาล้อมเมืองภูมิโปนไว้ พระนางจึงหนีเข้าไปหลบภัยในปราสาทและคิดที่จะยอมตายเสียดีกว่า เพราะคนที่มาหลงรักพระนางแต่ละคนนั้น คนหนึ่งแม้จะเพียบพร้อมก็มีความอัปลักษณ์ คนหนึ่งก็มีความต่างศักดิ์ ด้านชนชั้นจนไม่อาจจะรักกันได้ และยังมีข้าศึกมาประชิดเมืองหมายจะเอาพระนางไปเป็นชายาอีก พระนางจึงพยายามหลบไปด้านที่มีการยิงปืนใหญ่ตั้งใจจะโดนกระสุนให้ตาย แต่พระนางก็กลับไม่ตายแต่ได้รับบาดเจ็บ แขนซ้ายหักและมีแผลเนื้อราวมด้านซ้ายเล็กน้อย(ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านตม-ภูมิโปนจะสังเกตเด็กผู้หญิงคนใดมีลักษณะแขนด้านซ้ายเหมือนเคยหัก และมีแผลเป็นเนื้อราวมด้านซ้ายจะสันนิษฐานว่าพระนางต้อฮ ทม กลับชาติมาเกิด) เมื่อพระราชบิดาเข้าเมืองได้จึงรีบรักษานาง ไม่ช้าพระนางก็หาย พระราชบิดาจึงเตรียมยกทัพกลับและจะนำพระนางกลับเมืองด้วย พระนางจึงขออนุญาตพระราชบิดาเป็นครั้งสุดท้ายขอไปอาบน้ำที่ “สระลำเจียก” และปลูกต้นลำเจียกไว้กอหนึ่งพร้อมกับอธิษฐานว่า “ถ้าพระนางยังไม่กลับมาที่นี่ขอให้ต้นลำเจียกอย่าได้ออกดอกอีกเลย” หลังจากนั้นพระนางก็ถูกนำสู่นครทางทิศตะวันตก ไปทางบ้านศรีจุก พักทัพและฆ่าหมูกินที่นั่น (ชี-จุก แปลว่า กินหมู) ทัพหลังตามไปทันที่บ้านทัพทัน (ซึ่งกลายเป็นชื่อบ้านในปัจจุบัน) และเดินทางต่อมายังบ้านลำดวน พักนอนที่นั่น มีการเลี้ยงฉลองรำไปล้มไป “รำล้ม” ในภาษาเขมรคือ “เรียม ดูล” ซึ่งเป็นชื่อของ ลำดวนในปัจจุบัน

ดังนั้นคำว่าภูมิโปน จึงมีความหมายโดยรวมว่า หมูบ้านแห่งการหลบซ่อน (ภูมิ แปลว่า หมูบ้าน โปน แปลว่า หลบซ่อน อีกความหมายหนึ่งแปลว่า มะกอก)

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
เสด็จจัดทิวทัศน์

www.kotphoto.com
alone_kot@hotmail.com

อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม นำเสนอมรดกภูมิปัญญา
สู่พัฒนาสืบสาน จากพื้นบ้านสู่สากล

